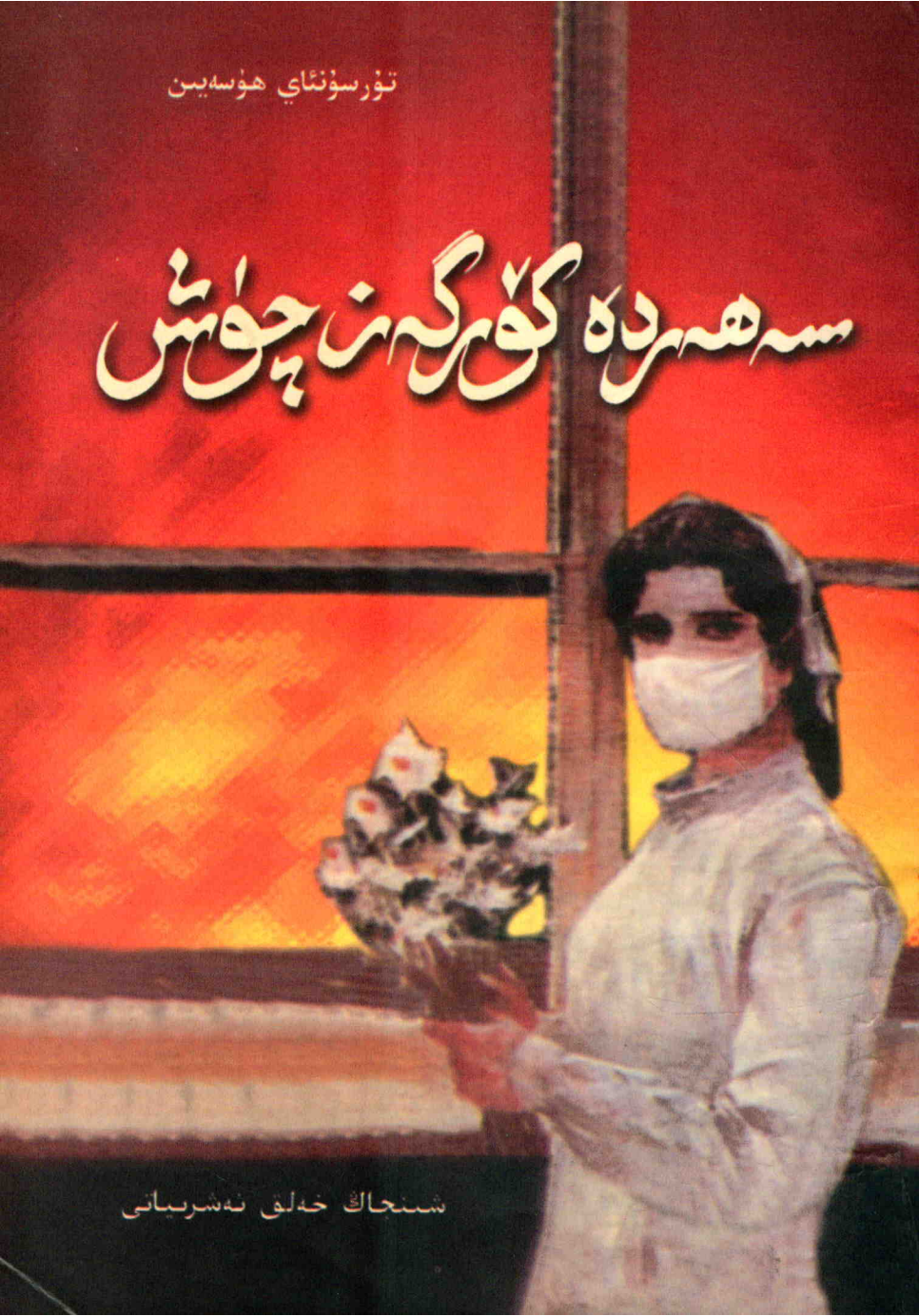
تۇرسۇنئاي ھۇسەيىن

سەھرادە كۆرگەن چوشۇم

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

تۇرسۇنئاي ھۇسەيىن

سەھرادە كۆرگەن جۇش

(پوۋېست ، ھېكايىلەر توپلىمى)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

晨梦/吐尔逊娜依著。— 乌鲁木齐:新疆人民出版社,2001.8

ISBN7—228—06590—5

Ⅰ.晨… Ⅱ.吐 … Ⅲ.短篇小说 — 作品集 — 中国 — 当代 — 维吾尔语(中国少数民族语言)Ⅳ.I247.7

中国版本图书馆CIP数据核字(2001)第051605号

责任编辑:吐尔尼沙·艾山
责任校对:阿尔孜古丽·克理木

新疆人民出版社出版
(乌鲁木齐市解放南路348号 邮政编码830001)
新疆新华书店发行
新疆畜牧印刷厂印刷
787×1092毫米 32开本 5.5印张 2插页
2001年9月第1版 2001年9月第1次印刷
印数:1 —— 3,000

ISBN7—228—06590—5/I·2426 定价:8.00元

مۇھەررىردىن

لىرىك شائىرە تۇرسۇنئاي ھۇسەيىن 1945 ـ يىلى قەشقەر كونا شەھەر ناھىيىسىنىڭ بەشكىرەم يېزىسىدا تۇغۇلغان . 1951 ـ يىلىدىن 1955 ـ يىلىغىچە قەشقەر شەھەر نوۋېشى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغان . 1955 ـ يىلىدىن 1958 ـ يىلىغىچە شىنجاڭ پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ تىل ـ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا ئوقۇغان . 1962 ـ يىلىدىن 1976 ـ يىلىغىچە قەشقەردە ، خوتەندە ئوتتۇرا ۋە سىنىپەن مەكتەپلەردە تىل ـ ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى بولغان . 1976 ـ يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىگە يۆتكىلىپ كېلىپ « تارىم ژورنىلى » دا مۇھەررىر بولۇپ ئىشلىگەن . 1991 ـ يىلىدىن ھازىرغىچە شىنجاڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ كەسپىي يازغۇچىسى بولۇپ ئىشلىمەكتە .

ئۇ 1959 ـ يىلى « ياشلار گېزىتى » دە ئېلان قىلىنغان « تارىمنى گۈلزار قىلغىلى كەلدىم » ناملىق شېئىرى بىلەن ئىجادىيەت سەپىگە كىرگەن . ھازىرغىچە ئۇنىڭ « جىنەستە » ، « بەشكىرەم گۈلباغلىرى » ، « تۇمەن دەريا سى » قاتارلىق نەچچە يۈز پارچە شېئىرى ، « گۈلنىھال » ، « لالە » ، « سەپەر ناخشىسى » ، « چۆلدىكى بېكەتتە » ، « ھايات » ، « چىغىر يول » ، « سەھرا نەزمىلىرى » قاتارلىق شېئىرلار توپلىمى ، « گۈلنىھال » ناملىق داستانلار توپلىمى ، « تىللا يوپۇرماقلار » ، « قارا قۇشقاچ » ، « باللىقىم »، « سەھرادىن كەلگەن قىزچاق » ، « قىزىمنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسى » قاتارلىق ھېكايە

توپلاملرى نەشر قىلىندى .

ئۇ هازىر شىنجاڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى ، كەسپىي يازغۇچىسى ، موئاۋىن رەئىسى . جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى .

بۇ توپلامغا ئۇنىڭ يېقىندىن بۇيان يازغان شېئىر داستانلىرىنىڭ بىر قىسمى تاللاپ كىرگۈزۈلدى .

هازىر ئۇ « يۇلغۇن لىرىكىسى » ناملىق شېئىرلار توپلىمىنى نەشرگە تەييارلىماقتا .

مۇندەرىجە

ئامرىقىم سىز 1
يۇسۇپ ـ زۇلەيخالار 7
ئانامنىڭ چىشى 19
قىزنىڭ كۆز يېشى 23
كېلەر يەكشەنبە 29
قەبرىدىكى لەيلى 36
بوتىلاق 41
زۇكام بولۇپ قاپسىز 47
ئاھ ، قىزىل ياقۇت 50
چىقمىنى كىم تۆلەيدۇ 61
ئانا 64
ئۇنىڭ كۈنلىرى 71
سەھەردە كۆرگەن چۈش 75
ئادەم بولماق تەس 84
گۈزەللىك قۇدرىتى 88
دوللارچى خېنىم 92
ياز كۈنى 112
ئىش ئىگىسى بىلەن 120
نۇزۇگۇم 123

ئامرىقىم سىز . . .

ـــ ئامرىقىم ، سىز نېمىدېگەن گۈزەل .
ـــ ئاشۇرۇۋەتتىڭىز .
ـــ ئامرىقىم ، سىز ئۇچۇن گۈزەل دېگەن سۆز ئازلىق قىلىدۇ ، ئۇ بىر مەۋھۇم سۆز ، سىزنىڭ ھۆسن ـ جامالىڭىزنى بىر جۈملە سۆزگە يىغىنچاقلىغاندا بىر تال ھال ئەتىرگۈل دېسەم تازا جايىدا بولىدۇ .
ـــ سىززە . . . دائىم شۇنداق گەپلەرنى قىلىسىز ، كىشىنى خىجىل قىلىپ .
ـــ ئامرىقىم ، سىزدەك قىزغا ئۇچراپ قالغىنىم مېنىڭ بەخت ـ سائادىتىم ، پەخرىم ، غۇرۇرۇم ، شادلىقىم سىزنىڭ ھېسسىياتىڭىز قانداق ؟ سىزمۇ گەپ قىلىپ بېقىڭچۇ ؟
ـــ جېنىم ، مەن سىزنى سۆيىمەن .
ـــ ئامرىقىم ، سىز مېنىڭ « گۈزىلىم » دېگەن شېئىرىمنى كۆردىڭىزمۇ ؟
ـــ ئوقۇدۇم ، ھەم يادلىۋالدىم ، ئۇ ناھايىتى ياخشى شېئىر .
ـــ گۈزىلىم ، سىز بىلەمسىز ؟
ـــ نېمىنى ؟
ـــ ئۇ شېئىرنى مەن سىزگە قارىتىپ يازغان .
ـــ چاقچاق قىلمىسىڭىزچۇ ، ئۇ شېئىر ئىلان قىلىنغاندا

مەن سىزنى تونۇمىسام ،

— بىراق مەن سىزنى تونۇيتتىم .

— جېنىم مۇشۇنداق سۆزلىرىڭىزنى ئاڭلىسام ھەم خۇشال بولىمەن ھەم قورقىمەن .

— نېمىدىن قورقىسىز ، سىز گۈزىلىمنى مەن سۆيىدىغان تۇرسام ، سىز بۇ يەردىكى ھەممە قىزدىن گۈزەل ، شۇڭا مەن سىزنى ھەممىسىدىن بەك سۆيىمەن ، مەن سىزنىڭ ئىشقىڭىزدا ھەقىقىي بىر شائىرغا ئايلاندىم .

— مەن سىزنىڭ ئاشۇنداق سۆزلىرىڭىزنى ئاڭلىسام ئىچىمگە ئەندىشە كىرىۋالىدۇ .

— گۈزىلىم ، بۇ نېمە دېگىنىڭىز ؟

— دۇنيادا ئۆزگەرمەيدىغان شەيئى يوق ، بىر كۈنلىرى مەنمۇ قېرىپ سەتلىشىپ كەتسەمچۇ .

— . . . مەن . . . مەن شۇ چاغدىمۇ سىزنى سۆيىمەن . گۈزەل ئادەملەر قېرىسىمۇ ئۆز ھۆسنىدىن قالمايدۇ .

— جېنىم ، ئىشتىن بۇرۇنلا چۈشۈپسىز ،

— ئامرىقىم ، سىزگە بىر خۇش خەۋەرنى ئېيتىشقا ئالدىرىغىنىم ئۈچۈن شۇنداق بولدى .

— نېمە خۇش خەۋەر ئىكەن ئۇ ؟

— مېنى تەشكىل x شەھىرىگە يۆتكەپتۇ .

— بۇنىڭ نېمە خۇشال بولغۇچىلىكى بار . ئاتا ـ ئانا ، ئۇرۇق ـ تۇغقانلار مۇشۇ يەردە تۇرسا .

— ئامرىقىم كىچىك جايىنىڭ كىچىكلىكى بار . چوڭ شەھەر دېگەننىڭ مەدەنىيىتى ، تۇرمۇشى ، راھىتى ، ئويۇن ـ تاماشاسى كۆڭۈلدىكىدەك بولغاچ كىشىلەر چوڭ شەھەرگە ئىنتىلىدۇ .

ـــ بىز چوڭ شەھەرگە ئويىنغىلى بارامتۇق .

ـــ ياق ، ياق ، ئاۋۋال خىزمەت ، ئاندىن كېيىن گۈزەل تۇرمۇش يارىتىش ئۈچۈن .

ـــ موشۇ يەردىمۇ تۇرمۇشىمىز گۈزەلغۇ ؟

ـــ ئامرىقىم ئۇ يەردە تېخىمۇ گۈزەل تۇرمۇشقا ئېرىشىمىز . سىزنى قونچاقتەك ياساپ قويىمەن ، بىزگە بىردەمدىلا ھەممىسىنىڭ كۆزى چۈشىدۇ .

ـــ ئېھ ! سىزنىڭ غەلىتە ھەۋەسلىرىڭىزنىڭ تولىلىقى .

ـــ ئامرىقىم ، قايسى بىر كىتابتا ئادەمنىڭ ئۆزىمۇ ، كېيىمىمۇ ، تۇرمۇشىمۇ گۈزەل بولۇشى كېرەك دېگەندەك بىر گەپنى ئوقۇغاندەك قىلىۋېدىم ، ئادەمنىڭ ھەممە نېمىسى گۈزەل بولۇشى كېرەك . ئامرىقىم گۈزەللىك ئۈچۈن ئالغا !

ـــ ئېھ ! سىزنىزە . . .

ـــ گۈزىلىم ، سىز مۇشۇ كۆڭلىكىڭىز بىلەن تىياتىرغا بارامسىز ؟

ـــ جېنىم ، ئۆزىڭىز دائىم مۇشۇ كۆڭلىكىڭ ئۆزۈڭگە بەك يارىشىدۇ ، مېنى خۇش قىلاي دېسەڭ مۇشۇ كۆڭلىكىڭنى كەي دەيتتىڭىزغۇ ؟

ـــ گۈزىلىم ، ئۇ دېگەن بۇرۇنقى گەپ ، ھازىر سىز چوڭ شەھەرگە كېلىپ قالدىڭىز . قىزلارنىڭ قانداق كىيىنىدىغانلىقىغا قاراپ باقتىڭىزمۇ ؟

ـــ مەن ئەزەلدىن خەقنى دوراپ كىيىم كىيمەيمەن ، ئۆزۈمگە ياققىنىنى كىيىمەن .

ـــ ئۇغۇ شۇنداق ، شۇنداقتىمۇ ئەلگە كىرىسەڭ ئېلىڭچە ، سۇغا كىرىسەڭ بېلىڭچە دېگەن گەپ بار ـ دە ، خەقىڭ سىزنى

مەدەنىيەتسىز دېيىشنى خالىمايمەن ، كوپتا ـ يوپكىڭىزنى كىيىۋېلىڭ .

ـــ بوپتۇ ، سىزنىڭ كۆڭلىڭىز ئۈچۈن كىيىسەم كىيەي ،

ـــ ھە ، مانا ھۆسنىڭىزگە ھۆسن قېتىلدى ، گۈزىلىم . چېچىڭىزنى ھېلىقى نېمە دەيتتى بىر قانداق قىلىپ چوققىڭىزغا تۈرۈۋالسىڭىز چۇ ؟

ـــ كىنودىكى يايۇن ئايالىلىرىدەكمۇ ؟

ـــ ھەئە . . . ھەئە . . .

ـــ مەن ئالاھىدە ياسىنىشنى ياقتۇرمايمەن . بەك ياسىنىپ كەتسەم خىجىل بولۇپ گويا ھەممە خەق ماڭا قاراۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ ، يول ماڭالمايمەن . چېچىمنى ئىككى تال قىلىپ تاشلاپ يۈرۈشنى ياقتۇرىمەن .

ـــ ھېچبولمىسا ئىككى چېكىڭىزدىكى توپقا قېتىلمايۋاتقان چاچلىرىڭىزنى يىغىشتۇرسىڭىزچۇ ؟ ئەركىشى تۇرۇپ ھەممە ئىشنى مەن ئۆگىتىپ يۈرەمدىمەن .

ـــ جېنىم ، سىز نېمە بولدىڭىز ، ئاچچىقلىنىۋاتامسىز ؟

ـــ تېزرەك بولۇڭ ، تىياتىرغا كېچىكىمىز .

ـــ ئامرىقىم بىر گەپنى ئېيتسام رەنجىپ قالامسىز ؟

ـــ نېمىشقا رەنجىيمەن ؟

ـــ بىزنىڭ ئىدارىدىكى ئايالار سىزنى ئۆي تۈتۈشنى بىلمەيدىكەن دېيىشۋاتىدۇ .

ـــ ئۆزىمىزگە قۇلايلىق ، ئازادە ، پاكىزە بولسا بولدى ، ئۆيىمىزنى خەقلەرنى دوراپ جابدۇق ماگىزىنىغا ئايلاندۇرۇۋېلىشنى خالىمايمەن .

ـــ ئامرىقم ، سىز تولىمۇ جاھىل ـ دە ، بۇ دېگەن چوڭ شەھەر ، ئۆي گۈزەل بولمىسا كەلگەنلەر بىزنى سەھرالىقنىڭ سەھرالىقى بار دەپ ياراتمايدۇ .

ـــ ياراتمىغانلار كەلمەي قويسۇن ، كەلگەنلەر يارىتىپ ماختىشۇاتىدۇ ، ئۆزۈم پاتمىغان كاماغا ، غەلۋىر باغلاي قۇيرۇ-قۇمغا دەپ بۇ بىر يېرىم ئېغىز ئۆينىڭ نەرىگە قوش ـ تاق ساپا ، ئېگىز ـ پەس ئىشكاپلارنى قويىاتتىم .

ـــ ھەي ، سىز بەك خۇراپىي ـ دە .

ـــ ھەي ئەمدى مەن خۇراپىي ھەم جاھىل بولدۇمۇ ؟

ـــ ئامرىقم ، بالىنى پەس قىلىسىگىزچۇ ؟ بالىنىڭ يىغىسى-دىن ئىشلىيەلمەيدىغان بولدۇم .

ـــ ئىشىگىزنى ئىداردە تۇگەتمىگەنمىدىگىز ؟

ـــ ئۆيدە قىلىدىغان بىرمۇنچە ئىشلىرىم بار ئىدى ، ئادەمگە بىردەممۇ ئارامچىلىق يوق ئىكەن ـ دە .

ـــ ئۆيدە كىچىك بالا بولغاندىكىن ئەمدى بۇرۇنقىدەك تىنچلىق بولمايدۇ ، جېنىم ، قارىغا ئوغلىمىز سىزگە قاراپ كۆلۈۋاتىدۇ .

ـــ ۋاي بولدى ، كۈلمەي قويسۇن . بالىنى بىردەم قوشنىلارنىڭكىگە ئاچقىپ ئويناتىپ كىرسىگىزچۇ ؟ مەن ئىشىمنى تۇگىتىۋالاي .

ـــ جېنىم ، بۇ نېمە دېگىنىگىز ، قوشنىلار ئاللىقاچان ئۇخلاپ قېلىشتى .

ـــ ئۇنداق بولسا مەن ئىشىمنى ئىداربغا بېرىپ ئىشخانامدا قونۇپ شۇ يەردە ئىشلەپ تۇگىتەي .

— جېنىم ، ئۆيگە قايتمىغىنىڭىزغا بىر نەچچە كۈن بولـ
دى ، ئىشلەۋېرىپ ئاغرىپ قالمايسىز يەنە .
— ھېچقىسى يوق ، قولۇمدىكى ئىش تېخى تۈگىمىدى ، ئۇ
تۈگىسە يەنە يېڭى ئىش بار .
— ئۇنداقتا . . . ئۇنداقتا پات قايتالمايدىكەنسىز ـ دە .
— ھەئە .
— جېنىم سىز نېمە بولدىڭىز ؟
— كىشىنىڭ مىجەزىنى بىلىپ بولماق تەس ئىكەن .
سىزدەك گۈزەل ، ئوماق بىر قىزنىڭ بىر بالا تۇغۇپلا مۇشۇنداق
كېلەكسىز ، جاھىل ، نادان خوتۇنغا ئايلىنىشىنى بىلگەن بولسام
ئەسلا ئۆيلەنمەسكەنمەن .
— جېنىم ، سىز بۇرۇن بۇنداق دېمەيتتىڭىزغۇ ؟
— سىزمۇ مۇنداق ئەمەستىڭىزغۇ ؟

1980 ـ يىلى

يۇسۇپ ـ زۇلەيخالار

ئىرىگگە ئىشەنگۈچە ، ئىشكىگىنىڭ ئىلغۇچىغا ئىشەن .

خەلق ماقالىسى

ياش قىزلار چوكانلارغا ناھايىتى ھەۋەس بىلەن قارىشىدۇ . چۈنكى ، چوكانلىق دەۋرى ئايال كىشىنىڭ خۇددى پورەكلەپ ئېچىلىۋاتقان ۋاقتى بولۇپ ، ئادەتتە قىز دەۋرىدە ئانچە چىرايى كۆزگە تاشلانمايدىغان قىزلارمۇ چوكانلىق دەۋرىگە قەدەم قويغاندىن كېيىن ناھايىتى جازىبىلىك بولۇپ كېتىدۇ . كۆزلىرى خۇمارلىق باقسا ، يۈزلىرى سۈزۈلۈپ ، بەئەينى تۈكىنى سۈرتۈپ ئاغزىغا ئاپىرىشقا تەييارلىغان ئەششاپتۇلغا ئوخشاپ كېتىدۇ .

قوشنىمىز بۇۋاي مەريەمخان دەل ئەنە شۇنداق ، ئەششاپ تۇلدەك چىلىك ۋە ئاق يۈزلۈك چوكان ئىدى ، ئۇنىڭ كۆزلىرى تازا پىشىپ ۋايىغا يەتكەن قارا ئۆرۈكتەك قاپقارا ۋە يوغان ، ئىچىدىن كىشىنىڭ كۆزىنى قاماشتۇرغىدەك بىر نۇر چاقنايتتى . بۇرۇنلىرى قاڭشارلىق بەئەينى يۇنان رەسساملىرى سىزغان بۇۋاي مەريەم ئانىنىڭ رەسىمىگە ئوخشايتتى . يۇقىرىقى كالىپۇكىنىڭ ئۇستىنى ئاز ـ تولا زىننەتلىگەن بۇرۇتلىرى ئۇنى سەبىي ئوغۇل بالىغا ئوخشىتىپ تۇراتتى . بۇرۇت ئۇنىڭ ھۆسنىنى بۇزۇش ئۇياقتا تۇرسۇن ، بەلكى ئۇنىڭ ھۆسنىگە بىر زىننەت بولۇپ قوشۇلغانىدى . ئۇ چاچلىرىنى بىلەكتەك ئىككى ئۆرۈم قىلىپ ئۆرۈۋالاتتى . ئۆي ئىچىدە بۇ يوغان ۋە ئېغىر چاچلىرىنى گىلەم تاشكەنت

دوپپىسىنىڭ ئۇستىدىن سەللىدەك قىلىپ يۆگىۋالاتتى . بېغىرىڭ دۇردۇندىن تىكىلگەن ئىشتىننى لەپىلدىتىپ ، خان ئەتلەس كۆڭلىكىنى بېلىگە تۇرۇۋېلىپ ھويلىلارنى سۇ سېپىپ تازىلايتىتى ، ئۆي بېسىقتۇراتتى ، ئىشقىلىپ بىكار تۇرمايدىغان چاققان چوكان ئىدى .

ئۇنىڭ ئېرى رەستىدە گەزمالچىلىق دۇكىنى بار يۇسۇپخان دېگەن كىشى بولۇپ ئۇمۇ يىگىرمە بەش ـ ئوتتۇز ياشلار ئەتراپىدا ئېگىز ۋە قەددى قامەتلىك ، چىرايلىق قاپقارا بۇرۇتلۇق سۇمبات‌لىق يىگىت ئىدى ، ئۇستىگە ئادەتتە سۇررەڭ پەلتو كىيەتتى . ئىچىگە كالتە كەمزۇل كىيىپ شايى بەلۋاغ باغلايتتى . يۇسۇپخانىڭ كۆزلىرى بۇۋى مەريەمنىڭ كۆزلىرىدەك قاپقارا بولماستىن قوي كۆزلۈك بولۇپ ئىچىدىن قانداقتۇر بىر قىزىلغا مايىل نۇر چاقناپ قارىغان كىشىنىڭ يۈرىكىنى جىغىلدىتىپ ئۆتەتتى .

بويىغا يەتكەن قىزلارنىڭ كۆپىنچىسى ئىشىك ـ دېرىزە يوچۇقىدىن ماراپ يۇسۇپخاننى بىر كۆرۈۋېلىشنىڭ قەستىدە يۈرەتتى ،

قاپقارا قوي كۆزلۈكۈم ،
جانىم پىدا بولسۇن ساڭا .

ئۇچىنچى مىسرانىڭ كەلگەندە « جاندىن كەچكەن يىگىتلەر » دەپ ئېيتماي « جاندىن كەچكەن سەتەڭلەر » دەپ ئېيتاتتى . تۆتىنچى مىسرانىڭ « ئاشنا بولسۇن ساڭا » دەپ يۇسۇپخاننىڭ دىققىتىنى ئەتەي جەلپ قىلىشقا تىرىشاتتى . لېكىن يۇسۇپخان بولسا خۇددى بەش ۋاق نامازدا مېھرابقا قاراپ ئولتۇرغاندەك ئىمامدەك ئىككى يېقىنىمۇ قارىماي ئۇدۇل ئۆيگە كىرىپ كېتەتتى . قىز ـ چوكانلارنىڭ تىرىشچانلىقى بىكار كېتەتتى .

يۇسۇپخان بىلەن بۇۋى مەريەم خېنىمنىڭ ئۆزىگە چۈشـ
لۈق مۇھەببەت تارىخى بار بولۇپ كۆيۈپ ـ پىشىپ ، ئېلىپ ـ
تېگىشكەنىدى ، يۇسۇپخان چەكمەنچى كوچىسىدا پالانچى قاسـ
ساپنىڭ خوتۇنىنىڭ بىر چىرايلىق سىڭلىسى بارمىش . بىراق ،
ئۆيىدىكىلەر ناھايىتى چىڭ تۇتۇپ تالاغا چىقارمايمىش دەپ
ئاڭلاپ ، كۆرمەي تۇرۇپلا بۇ پەرىگە ئاشىق بولىدۇ . ئۇنى قانداق
كـۆرۈشنىڭ كويىغا چۈشىدۇ . بىر قانچە دۇكاندار ، ھۇنەرۋەن
ئاغىنىلىرى بىلەن بىر پىلان قۇرۇپ چىقىشىدۇ . يەنى ، بىر جۈـ
ۋىنى تەتۈر ئۆرۈپ ، ئۇنىڭ تۇكلىرىگە بىردىن كىچىك قوڭغۇراق
قـاداپ ، ئايەم كۇنى بىر شوخ يىگىت ئۇ جۇۋىنى كىيىپ يۇزىگە
نىقاب تارتىپ چەكمەنچى كوچىسىدىن ئۆتىدۇ . ئۇ ئۆچكىدەك
سـەكرەپ كەينىگە يۇزدەك تاماشىبىن ئەگەشتۈرۈپ قاسساپنىڭ
ئىشىك ئالدىغا كەلگەندە يەردە دومىلاپ كولدۇرمىلىرىنى جىرىڭـ
لىـتىپ ئېغىناشقا باشلايدۇ . بۇ كۈلكىلىك تاماشىنى كۆرمەك بوـ
لـۇپ ئۇلۇغ ـ ئۇششاق ھەممە كىشى كوچىغا چىقىدۇ . قاقاقلىغان
كۈلكىلەر پۈتۈن مەھەللىنى قاپلايدۇ ، قاسساپمۇ بۇ تاماشىدىن
قۇرۇق قالمايدۇ ، بۇۋى مەريەم ھامماچىسى بىلەن ئۆگزىگە چىقىپ
تاماشا كۆرىدۇ ـــ دە ، قېتىپ ـ قېتىپ كۈلۈشكە باشلايدۇ ، دەل
شۇچاغدا ئاغىنىسى يۇسۇپخاننى نوقۇپ ئۆگزىگە شەرەت قىلىدۇ ،
يۇسۇپخاننىڭ كۆزى ئۇ پەرىگە چۈشىدۇ ـــ دە ، خۇددى ئەسكى
سامانلىققا ئوت كەتكەندەك پۈتۈن ۋۇجۇدىغا بىر يالقۇن ياماشقانـ
دەك بـولىدۇ . ئۇ پىرقىراپ يۇرۇپ ئابرۇيلۇق تۇغقانلىرىنى ئەلچىـ
لىككە ماڭدۇرۇپ داغدۇغىلىق توي قىلىپ بۇ پەرىنى ئەمرىگە ئالـ
لىدۇ ، توي ئاخشىمى كۆرۈپ باقمىغان كۈيۈسىنىڭ بۇنچە سۈمـ
باتلىق يىگىت ئىكەنلىكىنى كۆرگەن بۇۋى مەريەم چىرايلىق
كۆزلىرىنى خۇمالاشتۇرۇپ ، پىستەدەك ئاغزى بىلەن تاتلىق كۈـ

لۇۋېتىدۇ ، شۇنىڭدىن تارتىپ بۇ چىرايلىقلاربىر ـ بىرىگە شۇنداق ئىرماش ـ چىرماش بولۇپ كېتىدۇكى ئۇلار « تاڭ ئاتمىسا ، كۇن چىقمىسا » دېگۈدەك بولۇپ بىر ـ بىرىنىڭ دىدارىغا قېنىشماي ئۆ-تۇشكە باشلايدۇ ، بۇۋى مەريەم بىر كۇن كەچكىچە ئۆي ئىشىنى قىلۇۋېتىپمۇ ، تاماق ئېتۇۋېتىپمۇ يۇسۇپخاننى ئويلاشتىن ئارام ئالال-مايتتى ، گاھى ـ گاھىدا ئىككى مەكزى توغاچتەك قىزىرىپ يۇ-رىكى جىغىلداپ كېتەتتى ، يۇسۇپخاننىڭ قولى تەگكەن بىلەك-لىرى كۆيۈشكەندەك بولاتتى . يۇسۇپخاننىڭ كېلىدىغان ۋاقتى قاچان بولىدىكىن دەپ كۇنگە تولا قاراپ كۆزلىرى تېشىلگىدەك بولاتتى . يۇسۇپخاننىڭ يۇيۇلغان كىيىملىرى ئارغامچىدا لەپىلدە-سىمۇ ، شامال ئىشكىنى تىرىقلاتسىمۇ ، يۇسۇپخان ئۇشتۇمتۇتلا كېلىپ كەيىندىن قۇچاقلۇۋالىدىغاندەك يۇرەكلىرى ئۇيناشقا باشلايتتى .

يۇسۇپخانچۇ ؟ ئۇمۇ دۇكاندا ئولتۇرۇپ كۇنگە قارايتتى . تېزرەك پېشىن بولۇشنى كۇتەتتى . پېشىن بولمىغۇچە دۇكاندىن قوپۇپ كېتىشتىن خىجىل بولىدۇ ـــ دە ، ئەتىگەندە سەھەردە كې-لىۋېلىپ دۇكاننى بىر ئېچىۋالسا تا نامازشام بولمىغۇچە دۇكاندىن مىدىرلىمايدىغان ، نامازنىمۇ شۇ يەردە ئوقۇپ ئۇچ ۋاق تامىقىنىمۇ شۇ يەردە يەيدىغان دۇكاندارلارنىڭ مەسخىرىسىدىن قورقۇپ دۇ-كاندىن چىقالماسلىقى ئۇنىڭغا بەك ئەلەم قىلاتتى . نامار ۋاقتى بولدىمۇ ، يۇسۇپخان ئۆيىگە چاپاتتى ، تەرەتنى ئېلىپ نامازنى بە-زىدە مەسچىتتە بەزىدە ئۆيدە ئوقۇيتتى ، ئاندىن كېيىن خوتۇنىغا زوق بىلەن تىكىلەتتى .

ـــ خۇدايىمنىڭ ئۇلۇغلىقىنى قارىمامدىغان ، سىلىدەك بىر پەرىشتىنى مەن ئۇچۇن يارىتىپ قويغىنىغا مىڭ قەتلە شۇكرى خېنىم ، ـــ دەيتتى ، بۇۋى مەريەمۇ ئەڭ نازۇك ھېس ـ تۇيغۇلە-

رىنى ، خۇلقلىرىنى بۇ سۆيۈملۈك ئېرىغا بېغىشلايتتى .

بۇۋى مەريەم ئېسىگە سالمىسا يۇسۇپخان دۇكانىنى شاگىر-تىغا تاپشۇرۇپ خېنىمنىڭ جامالىنى تاماشا قىلىپ ئۆيىدە ئولتۇر-غان بولاتتى . بىراق بۇۋى مەريەم ئۇنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ مىڭ بىر ئەركىلىتىپ ، يالۋۇرۇپ يۇرۇپ دۇكانغا چىقىشقا ئۇنىتاتتى ، ئۇمۇ ئەركە بالا ئانىسىغا ئۇنى بەرمىسەڭ مەكتەپكە بارمايمەن ، دەپ دېگىنىنى قىلدۇرغاندەك دۇكانغا چىقمايمەن دەپ تۇرۇۋۇلۇپ بۇۋى مەريەمنى يالۋۇرتۇشقا ئامراق ئىدى .

يۇسۇپخان بازاردىن كېلىپ پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ ئۆ-يىگە كىرەتتى . خېمىر يۇغۇرۇۋاتقان ياكى كىر يۇيۇۋاتقان بۇۋى مەريەمنىڭ كۆزىنى تۇتۇۋېلىپ :

ـــ خېنىم كۆزلىرىنى يۇمۇپ قوللىرىنى ئاچسىلا ، ـــ دەپ ئۇنىڭ ئالقىنىغا زىرە ياكى پەيپەزە ياكى مەرۋايت سېلىپ قويا-تتى .

بۇۋى مەريەم بەزىدە « مېنىڭ مۇنداق نەرسىلىرىم كۆپقۇ ، نېمە قىلىلا ئاۋارە بولۇپ » دەپ رەنجىگەندەك قىلسىمۇ لېكىن ئې-رىنىڭ ئامراقلىقىنىڭ گۇۋاھچىسى بولغان زىننەت بۇيۇملىرىنى ئە-تىۋارلاپ ساقلايتتى پەقەت توي ياكى مېھماندارچىلىقلاردا تا-قايتتى .

بۇلار ئەنە شۇنداق ئامراق ئەر ـ خوتۇنلار بولغاچقا خەق-لەرنىڭ يۇسۇپ ـ زۇلەيخالار ئۇ دۇنيادا مۇرادىغا يەتكەن ئاشىق ـ مەشۇقلار بولسا بۇلار بۇ دۇنيادا مۇرادىغا يەتكەن يۇسۇپ ـ زۇ-لەيخالار دەيتتى .

بۇۋى مەريەمنىڭ زىينەپخان ئىسىملىك قوشنىسى بولۇپ قىزىقچى ، خۇش چاقچاق خوتۇن ئىدى ، بىر كۈنى تونۇر بېشىدا خوتۇنلار ئۆزلىرىنىڭ ئەرلىرى توغرىسىدا پاراڭغا چۈشتى ، ئا-

يالالارنىڭ قىزىق ئادەتلىرى بار . تۆت خوتۇن بىرىەرگە جەم بولسىلا ئەرلىرىنىڭ ، بالىلىرىنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىنى قىلىشىدۇ . بىرەرسى ئېرىنىڭ غەيۋىتىنى باشلىسا قالغانلىرىمۇ ئەرلىرىنىڭ ھۇرۇنلۇقى ، بىپەرۋالىقى ھەققىدە غەيۋەت قىلىشىدۇ . ئەرلىرى ھۇرۇن بولمىغانلار ماختانىدى دېمىسۇن دەپ ئەل قاتارى ئېرىنى يامانلاپ بىرەر سۆز قېتىپ قويۇشىدۇ . ئەگەر بىرەرسى ئېرىنى ماختاپ قويسىمۇ بولدى ، ھەممىسى ئېغىز ـ ئېغىزغا تەگمەي ئېرىنى ۋە ئۇنىڭ بارلىق پەزىلەتلىرىنى كۆپتۈرۈپ ماختاپ قوشنىسىدىن ئېشىپ كېتىشكە تىرىشىدۇ .

بۇگۈنمۇ شۇنداق بولدى ، بىر ياش ئايال ئۆز ئېرىنىڭ ئۆزىگە ئامراقلىقى ھەققىدە بىر ئىككى ئېغىز سۆزلەپ قويۇۋىدى ھەممىسى بۇ ھەقتە جاۋابلاپلا كېتىشتى . نۆۋەتتىدە بۇۋى مەرىيەممۇ قېيلىشماي يۈسۈپخان ھەققىدە بىر ئىككى ئېغىز سۆزلەپ قويدى :

ـــ يۈسۈپخان دائىم ، بىزنى خۇدا قوشقان بىرجۈپ ئەر ـ خوتۇن ، ئەگەر سەندىن ئايرىلسام ئۆلۈۋالىمەن ، دەيدۇ .

بۇ گەپ يۈسۈپخانىنىڭ ئېيتقىدىغان گەپ ـ سۆزلىرىنىڭ ئادەتتىكىسى بولسىمۇ بىراق ئاياللارنىڭ بىردەك تەسىلى قىلىشىغا ئۇچرىدى .

ـــ ئېرىڭگە ئىشەنگۈچە ئىشىكىڭنىڭ ئىلغۇچىغا ئىشەن ، ـــ دېدى زەينەپخان قاشلىرىنى مەنىلىك يىمىرىپ :

ـــ ئەركىشى دېگەن خوتۇنى يېنىدا ۋاقتىدا ھەر نېمە دەۋېرىدۇ ، ئەمما بىردەم كۆرمىسىچۇ بىلگىنىنى قىلىدۇ .

باشقا ئاياللارمۇ بۇ سۆزگە قوشۇق سېلىشىپ ، پاكىتلار بىلەن بېيىتتى .

بىراق ، بۇۋى مەرىيەم بۇ پاكىتلارغا قوشۇلمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ يۈسۈپخانىنىڭ ئۆزىنى ھەددى ـ ھىسابسىز ياخشى كۆ-

رىدىغانلىقىنى ئىزاھلىدى ، شۇنىڭ بىلەن ئايالالر ئوتتۇرىسىدا بەس ـ مۇنازىرە شەكىللەندى ، تالىشا ـ تالىشا ئاخىرى يۇسۇپ خانىنى سىنىماقچى بولۇشتى . كۇنلەرنىڭ بىرىدە ئەتەي تەقدىر ئو-رۇنلاشتۇرغاندەك بىر ئىش يۈز بەردى . يۇسۇپخان سەئۇدى ئەرەب-ىستانداا بىر تاغسىنىڭ مال ـ مۈلكى مىراس قالغانلىقتىن ھەم ھەج قىلغاچ ھەم مال ـ دۇنيانى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن سەپەرگە چىقىدىغان بولۇپ قالدى . پات ئارىدا كېلىدىغانلىقىغا ئىشەنسىمۇ لېكىن بۇڭى مەريەمدىن ئايرىلىش يۇسۇپخانىنىڭمۇ يۈرىكىنى ئوتتا كۆيدۈرگەندەك ئېچىشتۇرماقتا ئىدى ، بۇڭى مەريەممۇ يىغلاپ يى-غىدىن باش كۆتۈرەلمەيڭاتاتتى ، ئاخىرى جۇدالىق كۇنلىرى يېتىپ كېلىپ بۇ ئىككى ئاشىق ـ مەشۇق ڭاقتىنچە ئايرىلىشتى .

خېنىم ئۆيدە قېلىپ يا قولى ئىشقا بارماي ، يا تاماق يې-گۈسى كەلمەي بىر ھەپتە كېسەل بولۇپ ياتتى . كېيىن قوشنا-لىرى ڭە يېزىدىكى تۇغقانلىرى ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاچماق بولۇپ ئۇنى ئۇياق ـ بۇياققا سەيلە ، مېھماندارچىلىققا ئاپارماق بولۇشتى . لېكىن ئۇ ھېچ يەرگە بېرىشنى خالىمايتتى ، ئورنىدىن ساقىيىپ تۇرۇشنىغۇ تۇردى ، لېكىن ئۆي ، ھويلىدا ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلارنى قىلىپ شۇنىڭغا مەشغۇل بولۇپ كۇنلەرنى ئۆتكۈزۈشكە تىرىشاتتى ، ھەممىدىن يامىنى كېچىسى ئىدى ، بۇ ياش چوكان ئورۇندا يېتىپ تورۇستىكى ڭاسلارنى ساناپ كۆزى ئوچۇق ھالدا تۇنلەرنى تاڭغا ئۇلايتتى . يۇسۇپخان بېشىغا قويغان تەكىيلەرنى پۇرايتتى ، قۇچاقلايتتى ، قېرىشقاندەك بۇنداق چاغلاردا تاڭمۇ ئاتـ-مايتتى ، تۇنلەر بىر يىلدەك تۇيۇلاتتى ، ھەرقانداق ئىشنىڭ ئا-خىرى بولىدۇ . شۇنداق ئازابلىق كۇنلەر ، ئايلار ئۆتتى . يۇسۇپ-خان بار ڭاقتىدا بۇڭى مەريەم خېنىمنىڭ بويىدا بار بولۇپ ئەمدى تۇغۇلغان بوۋىقى ئادەمنىڭ ئىچىنى كۆيدۈرۈپ داددا . . .

داددا . . . دەپ گـۆگراشقا باشلىدى ، ھېلىغىچە يارىنىڭ كېلىشـ
دىن خەۋەر يوق ئىدى . بالا تۇغۇلغاندىن كېيىن بۇۋى مەريەمنىڭ
ئۇزۇن تۈنلىرى سەل قىسقارغاندەك ، كۆگۈلسىز تۇرمۇشى سەل
جـانلانغاندەك بولسىمۇ ، لېكىن بالىسىنىڭ قوي كۆزلىرى ، كەڭ
پـېشانىلىرى يۈسۈپخاننى ئەسلىتىپ تېخىمۇ ئىچىنى كۆيدۈرىتـە
تەتتى ، شۇنداق چاغلاردا ئۇخلاۋاتقان بالىسىنىڭ ئويغىنىپ كېـ
تىشىدىنمۇ ئەندىشە قىلماي پېشانىلىرىگە سۆيەتتى ، پۇرايتتى .

ھەرقانداق ئىشنىڭ ۋاقتى ۋە چېكى بولىدۇ ، بۇ ئازابلىق
مـىنۇتلارنى ساناپ يىلغا ئۇلاشقاندا يۈسۈپخاندىن خەۋەر كەلدى ،
ھەجىگە بارغان ھاجىلار تاشقورغانغا يېقىن گىلگىت دېگەن جايغا
يېتىپ كەپتۇ . بۇ خەۋەر ياش چوكانىنى ئاجايىپ خۇشال قىلـ
ۋەتتى . جېنى ئىچىگە پاتماي ھاياجان ئىچىدە قالدى ، بۇ خەۋەر
مـەھەللىگە بىر كەلدى ، ھېلىقى شوخ چوكانلار يەنە بۇۋى مەر-
يـەمنىڭ ھويلىسىغا يىغىلىشتى . بۇۋى مەريەمگە خىلمۇ خىل چاق-
چاق قىلىشتى . مەسىلىھەتلەرنى بېرىشىپ ئىزا تارتقۇزۇۋېتىشتى .
ئاخىرىدا زېينەپخان چاتاقنى تېرىدى :

— چوكانلار ، يۈسۈپخاننى ھازىر سىنىمىساق قاچان سـ
ىنايمىز .

— ھە ، راست ، — دەپ ۋارقىرىدى يۈسۈپخاننى ئالدىيالـ
ماي داغدا قالغان كەپسىز چوكانلار ئەمدى تازا پەيتى كەلدى دەپ
بىلىشتى . ئۇلار بۇۋى مەريەمنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قارىماي بىر پىلان
تـۈزۈشتى . ۋە بۇ پىلاننى قاتتىق تۇرۇپ ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بو-
لۇشتى . بۇۋى مەريەم سۆيگەن ئېرىنىڭ دىدارىنى كۆرۈشكە قانچە
تەشنا بولسىمۇ لېكىن ئۇمۇ نائىلاج بۇ سىناققا قاتناشماي بولمىدى .
بـىر ھېسابتا ئۆزىمۇ ئېرىنى بىر سىناپ كۆرمەكچى بولدى ، دېمـ
سىمۇ بۇۋى مەريەمنى بىردەم كۆرمىسە چىدىمايدىغان كىشى بىر

يىلنى قانداق ئۆتكۈزگىنىنى كىم بىلىدۇ ، سىناپ باققانلىقنىڭ زىيىنى يوققۇ .

يۇسۇپخان ھەج سەپىرىدىن كېلىپلا يۈك ـ تاقلارنى چۈشۈرمەي ئۆزىنىڭ ئىشىكىگە يۈگۈردى ، ئۆي قۇلۇپلانغىنىغا خېلى كۈنلەر بولغاندەك كۆرۈنەتتى . ئىشىك ئالدىنىمۇ ئەخلەت بېسىپ كەتكەنىدى ، ئۇنىڭ يۈرىكى بىرخىل شۇملۇقنى سەزگەندەك قارتتىدە قىلىپ قالدى ، يېقىن قوشنىسى زەينەپخانىنىڭ ئىشكىنى قاقتى . زەينەپخان يۇسۇپخاننى كۆرۈپلا « ۋاي ھاجىم ، سىلىنى كۆرىدىغانمۇ كۈن بولىدىكەن ، ۋاي رەھمەتلىك بۈۋى مەريەمخان ، مۇشۇ كۈنگە يەتكەن بولسا نېمە بولۇپ كېتەر ئىدى دەپ يىغىنى بىر باشلۇۋىدى ، يۇسۇپخانىنىڭ يۈرىكى يېرىلىپ جېنى چىقىپ كەتكىلى ، ھوشىدىن كېتىپ يىقىلىپ چۈشكىلى تاس قالدى ، زەينەپخان ھاجىمنىڭ رەڭگىگە قاراپ قورقۇپ كەتتى . راستىنى ئېيتۇۋېتىشكە ئاز قالدى ، ھېلىقى شوخ چوكانلار يېتىپ كېلىشىپ ئاچقۇچنى ئېلىپ كېلىپ ئىشكىنى ئېچىشتى . ھاجىمنى ئۆيگە ئەكىرىشتى ، بىللە كەلگەن كىشىلەر داڭقىتىشىپ تۇرۇپ قېلىشقانىدى .

ھاجىم ئۇچ كۈن ياتقاندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ تەرەت ئېلىپ نامازغا ئوقىدى ، ئۇنىڭ رەڭگى سارغايغان قاپاقلىرى ئىششىغانىدى .

بۇ بەش ئائىلىلىك كىچىك مەھەللىدە يەنە بىر ماڭى خېنىم ئىسىملىك تۇل چوكان يېرىم يىل ئاۋۋال قازا قىلغانىدى ، كۆڭۈشكىلى كەلگەن پەتىچىلەرنى ئۇزىتىپ ، تۈپراق بېشىغا چىقىپ ھاجىم بالا قازانىڭ ئۆز بېشىغا كەلگەنلىكىگە راستىنلا ئىشەنىدى . ھاجىمنىڭ يۈرىكىنى ئېغىر مۇسىبەت ئەزىمۇ لېكىن بىر ياشقا

كىرەي دەپ قالغان ، بۇۋى مەريەمنى ئەسلىتىپ قارا كۆز قوشۇما قاش بوۋىقىنىڭ كۆكۈللۈك گۈگراشلىرى ئۇنىڭ مىسكىن كۆڭلىنى كۆتۈرۈپ ئاز تولا مەلىكە قىلاتتى . ھەسرىتىنى بىردەم بولسىمۇ ئۇنتۇلدۇراتتى . يەنە بىر تەرەپتىن ، بالىنى پەرۋىش قىلماي مۇمكىن ئەمەس ، ئۇ قىزىنىڭ بۇۋى پاتمە ئىسمىنى يۆتكەپ خاتىرە قىز قويدى . قىزىنى كۈندۈزى زەينەپخانىنىڭ تەربىيىسىگە تاپشۇرۇپ يەنە ئىش ـ ئوقىتىگە كىرىشتى ، كۈندۈزى ئىش بىلەن ، كېچىسى بالا بىلەن بولۇپ دەردى بىرئاز يېنىكلەپ قالدى ، تازا بىر ئاي بولغان كۈنلەردە زەينەپخان يۈسۈپخانىنىڭ ئالدىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ سۆز باشلىدى .

ـــ ھاجىم « قازاغا رىزا » دېگەن گەپ بار . رەھمەتلىكىنىڭ ئاخىرەتلىكىنىڭ ياخشى بولۇشىنى ئويلىساق بۇ دۇنيادىكىلەر ياش تۆكۈپ يىغلاۋەرگەن بىلەن بولمايدۇ . ئۇنىڭ روھىنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن مۇشۇ پەرزەنتىنى ئاسراش كېرەك بولىدۇ . سىلەر دۇكان بىلەن ئۆينىڭ ئارىلىقىدا ئىسسىقسىز قېلىپ قېينىلىپ يۇرسىلە نارەسىدە گۆدەك ئانىسىز قېينىلىپ يۇرسىلە رەھمەتلىك ئۇ دۇنيادا خاتىرجەم ياتالامدۇ ، شۇڭا باشلىرىنى ئوڭشاپ قويساق بولارمىكىن .

ھاجىم بۇ گەپنى ئاڭلاپ يىغلۇۋەتتى :

ـــ ئاچا ، مەن رەھمەتلىكنىڭ خاتىرىسىنى بۇزمايمەن ، دۇنيادىن مۇشۇ پېتىم ئۆتۈپ كېتىمەن .

ئۇچ كۈن ئۆتكۈزۈپ زەينەپخان يەنە كىرگەندە ئاغرىپ قالغان بوۋاقنىڭ بېشىدا غەم قىلىپ ئولتۇرغان ھاجىمنى كۆرگەن زەينەپخان ئالدىراپ قالدى ۋە بۇ چاقچاقتىن بىرەر پىشكەللىكىنىڭ چىقىشىدىن ئەنسىرىدى . بىراق ، ھېلىقى شوخ چوكان رومىلىنىڭ ئۇچىنى چىشلىگىنىچە كىرىپ ھاجىمنىڭ قولىدىن بالىنى ئالدى ،

هەم زەينەپخانغا مەنىلىك قاراپ قويۇپ ، قىياقتەك قاشلىرىنى ئۇ-
چۇرغىنىچە سۆز باشلىدى .

ـــ بىچارە بالا ، ئۆلگەنلەرغۇ ئۆلدى كەتتى ، بار بولغۇلۇق
مۇشۇ بىچارە بالىغا بولدى ، ـــ دەپ قويدى .

يۈسۈپخان ئۇندىمىدى . ئىككى خوتۇن بىر ـ بىرىگە
قاراشتى . پەيتىنىڭ پىشىپ يېتىلگەنلىكىنى بايقاپ ھاجىمىنىڭ بە-
شىنى ئوڭلۇبلىشى ئۈچۈن نەسىھەت ، مەسلىھەتلەرنى ياغدۇ-
رۇشتى ، ھاجىمۇ ئەيۇبشكە كەلدى ، ئۇلار ئۇياقتىن ـ بۇياقتىن
سۆزلىشىپ بىر نەچچە لايىقلارنى كۆرسىتىپ ئاخىرى ئاشۇ شوخ
چوكانغا مەسلىھەت پىشتى .

توي ئاددىيلا ئۆتتى . ئىمام ، مەزىن ۋە ئىككى ئۇچ كىشى-
گىلا داستىخان سېلىنىپ نىكاھ ئوقۇلغاندىن كېيىن مېھمانلار تار-
قاشتى . مەھەللىدىكى شوخ چوكانلار ۋە زەينەپخان بالىنى ئۆيگە
ئەكىرىپ قويۇپ ، تويى بولغان خېنىمغا بىر مۇنچە ئىشلارنى
كۈسۈرلاپ تاپىلىشىپ چىقىپ كېتىشتى .

يۈسۈپخان ئىشكنى ئېتىپ ئۆيگە كىردى ، بايىاتىن يىغلاپ
تۇرغان بالا خېنىمنىڭ قولىدا تىنجىپ ئۇخلاپ قالغانىدى . بۇ
ئەھۋال يۈسۈپخان ھاجىمنى سۆيۈندۈردى ، خوتۇنىدىن ئايرىلغان
بىر يىلدىن بېرى خوتۇن زاتىغا يېقىن كېلىپ باقمىغان يۈسۈپخان
دەسلەپ سەل تارتىندى كېيىن سەل دىدىللەشتى . پەلتونى سې-
لىپ ئۆتۈكىنى سالماقچى بولۇۋېدى ، تۆردىكى خېنىم دەرھاللا
كېلىپ ئۆتۈكىنى تارتماقچى بولدى . يۈسۈپخان كاپىيدە خېنىم-
نىڭ قوللىرىنى تۇتۇۋالدى ، خېنىمنىڭ يۈمشاق قوللىرى نېمىش-
قىدۇر تىتىرەپ كەتتى ، يۈسۈپخاننىڭمۇ يۈرىكى جىغىدە قىلىپ
قالدى . خېنىمدىن يۈزىنى ئېچىپ جامالىنى كۆرسىتىشنى ئۆ-
تۈندى . چوكان ئۇنىماي ياغلىقىغا تېخىمۇ مەھكەم ئورانىدى ،

يۇسۇپخان ئۇ يېڭىياچە بولغاچقا تارتىنىۋاتقان ئوخشايدۇ دەپ چىراغنى ئۆچۈردى ، خېنىمنىڭ رومىلىنى ئېچىپ يۈزلىرىگە سۈيدى ، دەل شۇ چاغدا بوۋاق خۇددى بىراۋ چىمدىغاندەك ئويغىنىپ كەتتى ـ دە ، قىقىراپ يىغلاپ كەتتى . بىر ئايدىن بېرى كېچىلىرى بوۋاقنى پەپلەپ تۇزۇك ئۇخلىماي چارچىغاشقىنىمۇ ياكى يېڭىياچە مۇھەببەتنىڭ لەززىتىنى بۇزغاشقىنىمۇ يۇسۇپخاننىڭ غۇڑۇلدىغان ئاچچىقى تۇتتى .

ـــ يىغلاۋېرەمدىغاندۇ بۇ شۇم .

چوكان دەررۇ چاچراپ ئورنىدىن تۇردى ـــ دە ، چىراغنى يېقىۋەتتى ، يۇسۇپخان چىراغنىڭ يورۇقىدا خېنىمغا بىرلا قاراپ ئوڭدىسىغا ئۆچۈپ كەتتى . ئۇنىڭ ئالدىدا غەزەپتىن تىترىگەن بۇۋى مەرىيەم تۇراتتى ، ئۇ كامانداك قاشلىرىنى تەئەددە بىلەن قىمىرلىتىپ قويۇپ مۇنداق دېدى :

ـــ قوپسلا ھاجىم ، بۇۋى مەرىيەم خېنىمدىن ئايرىلىپ يەنە ئۆلۈپ قالمىسلا .

يۇسۇپخان بۇ تەنىدىن ھۇپپىدە قىزىرىپ كەتتى .

1980 ـ يىلى

ئانامنىڭ چىشى

ئانام ئاقكىنا، ئوتتۇرا بويلۇق، قارا كۆزلۈك، قاشلىرى شالاڭراق، مېھرى ئىسسىق ئايال ئىدى، ئۇنىڭ قاراچاچلىرى تەبىئىي بۇدرە بولۇپ يىلىم بىلەن تاراپ ھەرقانچە پاتلىۋەتسىمۇ يەلىمى قۇرىغاندىن كېيىن يەنە بۇدۇرلىنىپ كېتەتتى. بىز ئانامنىڭ ئۇزۇن خۇددى رىۋايەتتىكى مەختۇمسۇلانىڭ چېچىدەك چاچلىرىنى تۇتاملاپ ئويناشقا ئامراق ئىدۇق.

ئانام 45 ياشلاردىن ئاشقان بولسىمۇ يۈزلىرىگە پەقەتلا قورۇق چۈشمىگەن، چاچلىرىغىمۇ ئاق كىرمىگەن. پەقەت ئۇنىڭ ئىككى تال ئوتتۇر چىشىنىڭ يوقلۇقى كۆرگەن كىشىنى ئەجەبلەندۈرەتتى. ئانام ئۆمرىدە سەككىز بالا تۇغقان بولۇپ 2 ئوغۇل بالا كىچىكىدە ئۆلۈپ كەتكەنىكەن. مەن بىر كۈنى ئانامدىن ئوتتۇر چىشىنىڭ نېمە بولغىنىنى سورىدىم. ئۇ «مەن نان چايناۋاتسام ئۇكاڭ قۇچىقىمدا چۇراپ كېتىپ ئۇسۇۋەتكەن. شۇنىڭدىن كېيىن، يەل تارتىپ تولا ئاغرىپ چۈشۈپ كەتكەن» دېدى. دادام ئانامنىڭ ياشىلا تۇرۇپ كوماك بولۇپ قالغىنىغا كۈلەتتى ۋە «ئەمدى قېرىپسەن خوتۇن» دەپ ئانامنى تېرىكتۈرەتتى. ماڭا ئانام ئۆزىنىڭ سەبى كۈلكىسى بىلەن بەئەينى ئوتتۇر چىشى يوق گۆدەك بالىدەك كۆرۈنەتتى.

ئانام ناھايىتى سەممىي ساددا بەك بالىجانلىق ئايال ئىدى، بالا ئۈچۈن ئەگەر جان بېرىش كېرەك بولسا ئىككىلەنمەي جان بېرەتتىمكىن دەيمەن. نېمىشقا دېسەڭلار بىر نەچچە قېتىم

ئۇ ئاكامغا قان بېرىش توغرا كەلگەندە دادام كەلگۈچە قان بەر-
گەن ۋە « داداڭنى ئايمىساق بولمايدۇ ، ئۇ ئىشلەپ بىزنى باقىدۇ ،
مەن بولسام بىكار نان يەيدىغان ئادەم » دەيتتى . دادام بولسا
« ھەي ، سەن ئۆزۈڭنى ئايماي نېمە قىلاي دەيسەن . ئالتە بالىنى
سەن باقمساڭ مەن قانداق قىلىمەن » دەيتتى ، مېنىڭچە دادامنىڭ
گېپى راست ئىدى . چۈنكى ، ئانام كېچە ـ كېچىلەردە ئۆكسلىرىم
يىغلىسا چاپانىنى يېپىنچاقلىۋېلىپ ئۆكامنى ھويلىلاردا كۆتۈرۈپ
چىقاتتى . ئۇ دادامنىڭ بىزنىڭ ئويغىنىپ كېتىشىمىزدىن ئەنسى-
رەيتتى . ئاھ ئانام ، ئاجايىپ بىر ئۇلۇغ ئىنسان ئىدى !

بىر كۈنى دادام ئانامنى زەرگەرگە باشلاپ ئاپىرىپ ئىككى
تال ئالتۇن چىش سالدۇرۇپ قويدى . ئانام بۇ چىشلىرى بىلەن
خۇددى نەچچە ياش ياشارغاندەك بولۇپ كەتتى . ھەممىمىز خۇ-
شال بولۇپ كەتتۇق . ئانامنىڭ بۇ چىشلىرىنى ئېلىپ سالغىلى
بولاتتى . ئانام ئۆنى ئاياپ مېھماندارچىلىققا بارغاندا سېلىۋالاتتى .
باشقا چاغلاردا بولسا مەخمەل قۇتىغا سېلىپ ساندۇققا سېلىپ قو-
ياتتى . بۇ چاغلاردا مەن ئون ئىككى ياشلاردىكى قىز ئىدىم . مەن
تولۇقسىزنى پۈتتۈرۈپ تېخنىكومغا ئىمتىھان بېرىپ ئۆتتۈمۈە ئو-
قۇشقا ماڭدىم . تۆت يىلدىن كېيىن ئوقۇشۇم پۈتۈپ قايتىپ
كەلسەم ئانام خېلىلا قېرىپ قاپتۇ . بۇ چاغدا ، يەنە ئىككى ئۆكام
تۇغۇلۇپتۇ ، مېنى ئوقۇتىمەن ، پۇل ئەۋەتىمەن دەپ ئانام ئالتۇن
جىيەك قاداق ، ئالتۇن زىرىلىرىنىمۇ سېتىۋېتىپتۇ . قارىسام ئائىلە-
مىزنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىدا خېلى قېينىچىلىقلار پەيدا بولۇپتۇ .
مەن ئىشلەپ تاپقان پۇلۇم بىلەن ئائىلىمىزگە قارىشىمەنغۇ دەپ
ئويلىدىم . نەدىكىنى مائاشىم ئاران قىرىق ئۇچ يۈەن سەكسەن
پۇڭ بولۇپ ئايلىق تاماق بېلىتىگە ئون بەش يۈەن كەتكەندىن
باشقا قولۇمغا ئاران يىگىرمە نەچچە يۈەن ئاشاتتى . مەن ناھىيىدە

ئىشلەيدىغان بولغاچقا يول كىراسى ۋە قىز بالىنىڭ ئۇششاق ـ چۈششىكى بىلەن ئائىلىمىزگە تۇزۇك قارىشالمايتتىم .

ھەي ، ئانا دېگەننىڭ قەلبى بەك كەڭ ، باغرى يۇمشاق بولىدىكەن . مەن ئائىلىمىزگە قارىشالمىدىم دەپ غەم يېسەم ئانام « قىزىم بويۇڭغا يېتىپ قالدىڭ . قۇلىقىڭدا بىر تال ئالتۇن ھالقىمۇ يوق » دەپ ئۆكۈنەتتى . مەن خىزمەتكە چىقىپ بىر نەچچە ئاي ئۆتكەندە ئانام بىر جۈپ ھالقىنى ئېلىپ ، قۇلىقىمغا سېلىپ قويدى ، مەن چىرايلىق نەرسىلەرگە ئامراق ئىدىم . ھالقىنى كۆرۈپ بەك خۇشال بولۇپ كەتتىم . ئانام يۇمشاق ، سەبىي كۆلكىسى بىلەن تۇرۇپ « بەك ياراشتى بالام ، ئالتۇن دېگەن ئايال كىشىنىڭ قىرىق تۇرلۇك ئەيىبىنى ياپىدۇ دېيىشىدۇ ، يوقىتىپ قويماي سېلىپ يۈر » دەپ پىشانەمدىن سۆيۈپ قويدى ، مەن نادان ، ئانام دىن بۇنى قانداق ياساتتىڭ دەپ سوراپتىمەن ، شۇنىڭدىن كېيىن ئانام مېھماندارچىلىقلارغا بارسا ئالتۇن چىشىنى سالمايدىغان بولۇپ قالدى . مەن ئەجەبلىنىپ « ئانا ، ئالتۇن چىشىڭ قېنى » دەپ سورىسام ، ئانام « بار ، بار، سېلىۋالسام تاماق يېيەلمەيدىكەن مەن » دەپ يۇردى ، بىرەر يىل ئۆتكەندىن كېيىن دادامنىڭ ئانامغا « ھەي خوتۇن ، سەدەپ چىش بولسىمۇ سالدۇرۇۋال ، بىر كومىڭ ئېكىكى كومىڭ بولۇپ كەتمە يەنە » دېگىنىنى ، ئانامنىڭ « كېيىنچىرەك بىر ئىش قىلارمەن ، ھازىر مائاشلىرى كۆندىلىك خىراجەتكە ئاران يېتىۋاتسا » دېگىنىنى ئاڭلاپ قالدىم .

ھەي ياشلىق ، بەكۈاشلىق ، ئانام مېنى دەپ ئالتۇن چىشىدىن ئايرىلسا ئانامغا چىش سالدۇرۇپ قويۇشمۇ ئېسىمگە كەلمەپتۇ . كېيىن ئانامنىڭ يانىدىكى بىر چىشى يەل تارتىپ ئاغرىغاچقا تارتقۇزۇۋەتتى . شۇ چاغدا ، مەن ئەمدى چىش سالدۇرمىسا

بۇ شوربنىڭ كېڭىيىپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلىدىم لېكىن ، توي قىلىمەن ، ئۆي تۇتىمەن دەپ ئانامنىڭ چىشلىرىنى سالدۇرۇپ قويالمىدىم . ئەمدى قولىمىز كەڭرىپ ، ئالتۇنلار بازاردا كەڭرى سېتىلىدىغان بولغاندا ئانام يوق . ئانام ، مېنىڭ ئانام ، مېنىڭ مېھرىبان ، كۆيۈمچان ئانام ئۇ دۇنياغا كەتتى . كېيىنچە چىش سالدۇرارمەن دېگەن ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنىمۇ بىللە ئېلىپ كەتتى . بۇ ئىشلارنى ھەر ئەسلىسەم يۈرىكىم ئوتتا پۈچىلانغاندەك ئېچىشىدۇ .

1981 ـ يىلى

قىزنىڭ كۆز يېشى

بېشىغا تور رومال ئارتقان يۈزىنى يۆگىگەن تەقى ـ تۇر- قىدىن يېشىغا باھا بەرگىلى بولمايدىغان بىرئايال دوختۇرخانىنىڭ ئايالار بۆلۈمىدە نۆۋەت كۈتۈپ ئولتۇراتتى ، پات ـ پات غەـ جىملاۋاتقان قول ياغلىقىدىن ۋە زۇكامداپ قالغاندەك پۈتۈپ قالـ غان بۇرۇنلىرىنى سۈرتۈشلىرىدىن بۇ ئايالنىڭ جىلە بولۇۋاتقانلىـ قىنى ۋە يىغلاۋاتقانلىقىنى پەرەز قىلغىلى بولاتتى .

ئايالار بۆلۈمىدە كېسەل كۆپ ئىدى . دوختۇرلاردىن بىر ئايال ۋە بىر ياش يىگىت كېسەل كۆرەتتى . بۇ چەت يېزىدىكى ئۇيغۇر ئايالىرى ئايالار بۆلۈمىدە ئەر دوختۇرنىڭ بولۇشىنى ، ئۇـ نىڭغا كېسەل كۆرسىتىشىنى ئەقىلغا سىغدۇرالمايتتى . يەنىلا تەكشۈرۈش ئىشىنى ئايال دوختۇر قىلاتتى .

نۆۋەت ھېلىقى تور رومال ئارتقان ئايالغا كەلدى .

ـــ نېمە بولدىڭىز ؟ دەپ سورىدى دوختۇر .

ئايال تور رومىلىنى قىيا ئاچتى ، ئۇ تېخى ئوتتۇز بەش ، قىرىق ياشلاردىكى ئايال ئىدى . كۆپ يىغلىغانلىقتىن قاپاقلىرى ئىششىغانىدى . ئۇ كېسەلنىڭ ئۆزى ئەمەس قىزى ئىكەنلىكىنى ئېيتتى ـ دە ، بوسۇغىدا قىسىلىپ تۇرغان ، يىغلاپ ھالىدىن كېـ تەي دەپ قالغان جۈدەڭگۈ قىزىنى چاقىردى .

قىز ئون ئىككى ـ ئون ئۈچ ياشلاردا كۆرۈنەتتى . بىر نېمىدىن قاتتىق قورقۇپ كەتكەنلىكى ، ئازاب چېكىۋاتقانلىقى ئۇـ نىڭ ياش يۈقى مەسۇم كۆزلىرىدىن بىلىنىپ تۇراتتى . دوختۇر

ئۇنىڭدىن بايىقى ئانىسىدىن سورىغان سوئالنى سورىدى . ئۇنىڭ سوئالىغا يەنە ئانىسى جاۋاب بەردى .

ـــ ھېلىقىدەك ئىش بوپتۇ دوختۇر خانىم .

دوختۇر بۇ يەردىكىلەرنىڭ قىز ـ ئاياللاردا بولىدىغان فىزىئولوگىيىلىك ھادىسىلەرنى شۇنداق دەپ ئاتايدىغىنىنى بىلەتتى . ئۇ دوختۇر بولغاچقا بۇ گەپتىن ئەجەبلەنمىدى ، لېكىن ئانا ـ بالىنىڭ كەيپىياتىغا دىققەت قىلدى .

ـــ قاچان باشلاندى ، نەچچە كۈن بولدى ؟

قىز جاۋاب بەرمەي ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى ، ئانىسى بولسا ئازابلىنىپ يىغلاپ تۇرۇپ جاۋاب بەردى .

ـــ بۈگۈن ئۇچىنچى كۈنى خانىم .

دوختۇر سوئالدىن كېيىن قىزنىڭ بۇيىل ئون ئۇچ ياشقا كىرگىنىنى بىلدى ، يەنە ئانىسىدىن سوئال سورىدى .

ـــ سىز قانچە يېشىڭىزدا ئادەت كۆرگەن ؟

بۇ سوئال ئۇنىڭ ئالدىدا ئاجايىپ بىر جەريانىنى ئاچتى ـــ دە ، بۇ ياش ئانىغا قارىغان دوختۇرنىڭ كۆزلىرى جامىدەك ئېچىلدى .

خۇماخان شوخ ، ئويۇنچى قىز ئىدى . ئەتىدىن ـ كەچكىچە ئۆزلىرىنىڭ ئىككى مودەك قوغۇنلۇقىدىكى ساتمىدا ئولتۇرىدىغان زېرىكتى . قوغۇنغا قارىمىسا يەنە بولمايتتى . جاھىل دادىسىنىڭ ئاچچىقى يامان ئىدى . خۇماخان قوغۇنلۇقنى تاشلاپ كېتەلمەيتتى ، قوغۇنلۇقىدىن يۇز قەدەمچە نېرىدىكى بىر تۇپ باراقسان ئۆرۈككە ياماشتى ، بۇ سەكسەن يىللىق ئۆرۈك بولۇپ شاخ ـ پۇتاقلىرى ناھايىتى قويۇق ، غوللىرى يوغان ئىدى ، بۇ يەردىن قوغۇنلۇق ئالقاندەك ئاشكارا كۆرۈنەتتى . ئۇ تۆت يەردە

ئاچمىقى بار بىر يەرنى تاپتى . ئوتتۇرىدىكى ئاچماقنىڭ ئۈستىگە قوغۇنلۇقتا ئىشلىتىدىغان دۆشە تاختىنى بېكىتىپ قالغان ئۈچ ئاچماققا كونا كىگىزلەرنى سېلىپ ئاداشلىرى بىلەن ئولتۇرۇپ ئويناىدىغان جاي تەييارلىدى . چۈشتە ئاداشلىرىنى چاقىرتىپ كەلدى . سۇنىڭ بويىدا ئوسما سىقىشىپ ئېرىقتىكى توختام سۇغا قاراپ ئولتۇرۇپ ئوسما قويۇشتى . ئاندىن كېيىن دەرەخنىڭ ھەلىقى ئاچمىقىغا چىقىشىپ پۇتۇن يېزىنى كۆرۈپ ۋارقىراشتى ، كۈلۈشتى ، تەشتەمەك ئويناشتى ، قوغۇن يېيىشتى .

كەچ كىردى ، خۇماخاننىڭ دوستلىرى ئويۇنىنى يېغىشتۇردى . ئۇلار ئۆرۈكتىن سىيرىلىپ چۈشۈشتى . خۇماخاننى چۈشۈرۈۋېلىش ئۈچۈن يۇقىرىغا قاراپ تۇرۇشتى ، بەللىرى تۈرۈلگەن خۇماخان يۇقىرىدىن ئۆرۈكنىڭ غولىغا يامىشىپ چۈشۈاتاتتى ، خۇماخاننىڭ سېرىق دۇردۇندىن تىكىلگەن تامبىلىغا كۆزى چۈشكەن قىزلاردىن بىرى ئاغزىنى تۇتقىنىچە ۋارقىراپ كەتتى :

ـــ ۋاييەي ، خۇما ، نېمە ئىش بۇ ؟

قورقۇنچتىن خۇماخاننىڭ يۈرىكى دۈكۈلدەپ سېلىپ كەتتى . چىرايىدا قان قالمىدى ، ئۆرۈكتىن چۈشۈپ ، بولغان ئىشنى كۆرۈپ ئۇمۇ ھاڭ ـ تاڭ قالدى ، خۇماخان يىغلاپ كەتتى . دوستلىرى قانچە زورلىسىمۇ مەھەللىگە تاماققا بارمىدى ، كەچتە ئانىسى ئەپكەلگەن تاماقنىمۇ يېمىدى . بىر نەچچە كۈن يىغلاپ قاقشىدى ، جۈدەپ كەتتى . « مەن تېخى قىز بالا تۇرسام بۇ نېمە ئىشتۇ » دەپ ئويلايتتى ئۇ ھەسرەتلىنىپ . ئانام بىلسە نېمە دەر . قۇلۇم ـ قوشنىلار ئاڭلىسا قانداق قىلارمەن ، خۇدايىم ئاھانەتكە قالغۇچە جېنىمنى ئالساڭچۇ ؟

خۇماخان بۇ يىل ئون ئۈچ ياش بولسىمۇ بۇنداق ئىشنىڭ

قىزلار ئۇچۇن چوڭ ئاھانەت ئىكەنلىكىنى بىلەتتى . چۈنكى ، بۇ يېزىدىكى ئاياللار ئەلمساقتىن قىز بالا دېگەن تۇرمۇشقا چىقمىغۇچە ئاي كۆرمەيدۇ دەپ قارايتتى ، دېمىسىمۇ ئۇلارنى ئون ئىككى ـ ئون ئۇچ ياشتىلا تالالىق قىلىۋېتىدىغان بولغاچقا بۇنداق ئىشلارنى تالالىق بولغاندىن كېيىن بىلەتتى . ھازىر ئون ئىككى ـ ئون ئۇچ ياشلىق قىزلارنى تالالىق قىلىشقا مۇمكىن بولمايتتى . شۇڭا ، مەھەللىدە خۇماخان بىلەن دېمەتلىك ئۇنىڭدىن بىرەر ياش چوڭ قىزلاردىن بىر ئىككىسى مۇشۇنداق ئىشقا ئۇچرىدى . قىز بالا ئۇچۇن ئۆزىنى ساقلىيالماپتۇ دېگەندىن ئارتۇق ئاھانەت بولامدۇ ، ئۇنىڭدىن ئۆلگىنى ياخشى ، ھېلىقى قىزلاردىن بىرى يېزىدىكى تاراپ كەتكەن سەت گەپلەر دەستىدىن ئۆزىنى كۆلگە تاشلاپ ئۆلۈۋالدى ، يەنە بىرى باشقا ياققا قېچىپ كەتتى ، شۇ كەتكەنچە خەۋىرى بولمىدى . كېيىن ئاڭلىسا بىر تۇغقىنى شەھەردە ئاتمىش ياشلىق بىر قېرىغا ياتلىق قىپتىمىش . ئەمدى نۆۋەت خۇماخانغا كەپتۇ ـ دە ، ئۇ قايسى يولغا مېڭىش كېرەك ، كۆلگە سەكرىسۇنمىكىن بىراق كۆلگە سەكرەش ئۇنچە ئاسان ئىش ئەمەس ئىكەن ، كۆلنىڭ بويىدا خۇماخاننىڭ تەنلىرى شۇركىنىپ ، پۇت ـ قولىدا جان قالمىدى ، خۇماخان پاقىدىن قورقاتتى ، پاقىلارنىڭ كۇرۇلداشلىرىنى ئاڭلاپ كۆل بويىدىن بەدەر قاچتى ، خۇدايىم ساقلىسۇن .

مەھەللىدە « خۇماخان يۇزىنى تۆكۈۋاپتۇ » دېگەن گەپ پەيدا بولۇپ شامالدىنمۇ تېز ئۇچتى ، ھەربىر باغدا ھويلىدا ، قوغۇنلۇقتا ، خامانىدا گەپلەرگە ـ گەپلەر قوشۇلۇپ چوڭ بىر ھېكايىگە ئايلاندى « خۇماخان قوغۇنلۇق كەپسىدە ئوسال ئىش قىلىپتۇ . شۇڭا ، ھازىر رەڭگىرويى سامانەك سارغىيىپ كېتىپتۇ » دېيىشەتتى خوتۇنلار . دېمىسىمۇ يىغلاۋېرىپ خۇماخاننىڭ رەڭگى

زەپرانده‌ك سارغايغان ، جۇدىگەنىدى . بۇ گەپ ـ سۆزلەردىن ئا‌ـ نىسىمۇ خەۋەر تاپتى . خۇمانى قوغۇنلۇق ساتمىسدا يېتىپ بىر كېچە سوراقتا تارتتى ، ئۇردى ، تىللىدى ، چىمدىدى ، خۇماخان نېمە دېيەلەيتتى ، يىغلاپ تىترەپ تۇرۇشنلا بىلەتتى .

ئانىسى راستىگنى دە ، دەپ ئۇروپ باقتى تىللىدى ، ھەتتا ئانىسغا يالۇۇرغاندەك يالۇۇروپ كەتتى ، لېكىن خۇما شاتۇتىدەك بىر گەپنىلا تەكرارلايتتى .

ـــ بىلمەيمەن .

دېمىسىمۇ ئۇ نېمىنى بىلەتتى ، ئۇ تېخى ئاران يېزا باشلا‌ـ غۇچ مەكتىپىدە ئوقۇۋاتسا ، ئانىسى بىلمىگەن ئىشنى ئۇ بىلەمتى . قىزلاردا بولىدىغان بۇنداق فىزىئولوگىيىلىك ئۆزگىرىشنى بىلگەن ھالەتتىمۇ مۇنداق ياقا ـ يۇرتتا غەپلەتتە قالغان كىشىلەرگە بۇنى چۈشەندۇرەلەمتى . خۇماخان يېزىدىكى گەپ ـ سۆزلەرنىڭ دەسـ تىدىن ۋە دادىسىنىڭ ئاڭلاپلا قالسا ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېتىشىدىن قـورقۇپ ئانىسىنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇندى ، يەنى نەچچە مىڭ يىلـ دىـن بېرى ئۆزىدەك بىتەلەي قىزلار مېڭىپ كەلگەن يول بىلەن مېڭىپ يىراق يېزىدىكى بىر قېرى بويتاقتا ياتلىق بولدى ، بۇ ئادەم ئەللىك ياشلارغا بېرىپ قالغان ، ساقاللىرى ئاق ئارىلىغان بولۇپ يېزىدا قاسساپلىق قىلاتتى ، تولا خوتۇن ئېلىپخوتۇن قويغان بۇ قاقۇاش ھېچ ئىش كۆرمىگەن خۇماخاننى قانداق قىلىپ ئۆز ھۆكمىدە تۇتۇشنى بىلەتتى . شۇنداق قىلىپ ، خۇماخان مۇشۇ ئادەمدىن بەش باللىق بولدى ، خالىدەم بولسا ئۇلارنىڭ تۇنجى قىزى ئىدى ، خۇماخان يىغلايتتى ، ئۆزىنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈلـ پەتلىك تەقدىر خالىدەمنىڭمۇ بېشىغا كېلەرمۇ ؟ خۇدايىم نېمىشقا بـىزنى قىز قىلىپ ياراتتىكىن . ئاشۇ كىچىككىنە ئىش ئۇچۇن ئوتـتۇز يىللىق ئۆمرى زالىم ، باغرى تاش ئەر بىلەن دوزاختا ئۆتـ

تىغۇ . باللىقىدىكى ئىش تا مۇشۇ كۈنگىچە قېرى قاسساپنىڭ ئۇنى خورلاش ، بويسۇندۇرۇشتىكى بىردىنبىر قورالى بولۇپ كەلـ دىغۇ ، ئەمدى مۇنداق كۈلپەت دەرد ـ ئەلەملەرنىڭ نۆۋىتى ئۇنىڭ قىزىغا كەپتۇ ـ دە ،

خـۇماخان قىزىنىڭ يىغىسىغا چىداپ تۇرالمايتتى . ئۇنىڭ ئۆزىدەكلا پاكلىققا ، بىگۇناھلىققا ئىشىنەتتى . لېكىن ، سەۋەبىنى بۇرۇنمۇ چۈشىنەلمىگەنىدەك ھازىرمۇ چۈشىنەلمەيتتى . شۇڭا ، تولا يىغلاپ ياشلىرىمۇ قۇرۇپ قالاي دېگەنىدى .

دوخـتۇر بۇ بىچارە ئاننىڭ قان ـ ياش بىلەن تولغان تاـ رىخىنى ئاڭلاپ يۈرىكى ئېچىشتى . ئۇنىڭغا بۇ ئىشنىڭ قىزلاردا بولىدىغان نـورمـال ھـادىـسـە ئـىكەنلىكىنى قىزلارنىڭ ئادەتتە ئون ئۇچ ـ ئون تـوّت يـاشلاردا كۆرىدىغانلىقىنى ، شىمالـ نـىڭ سوغۇق جايلىرىدا بولسا ئۇنىڭدىنمۇ ئۇزۇنراقتا كۆرىدىغانلىـ قىنى ئېيتتى ، ئەمدى جەنۇبنىڭ بۇ ئىسسىق جايلىرىدا قىزلارنىڭ ئون ئىككى ـ ئون ئۇچ ياشلىرىدىلا بۇ ئىشنى بېشىدىن كەچۈـ رىدىغانلىقىنى بىچارە ئانا ـ بالىغا چۈشەندۈردى .

ئۇلار بۇنى ئاڭلاپ دەسلەپتە ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ قالدى ، كـېيىن يىغلاپ كېتىشتى . ياش قىزچاق خالىدەم يۈزىنى تۇتۇۋۈـ لىپ بۇقۇلداپ يىغلايتتى . بىچارە خۇماخان بولسا نىجاتچىسىنىڭ باغرىغا ئۆزىنى ئېتىۋەتتى . ئۇ ئۆزىنىڭ نادانلىقىنىڭ دەردىدە تارتقان ئوتتۇز يىللىق ئازاب ـ ئوقۇبىتىگە يىغلاۋاتامدۇ ياكى ھاـ زىر قىزىنىڭ بېشىغا مەڭگۈ كەلمەيدىغان كۈنلەر ئۈچۈن خۇشالـ لىقىدا يىغلاۋاتامدۇ بۇنى بىلىپ بولمايتتى

1985 ـ يىلى

كېلەر يەكشەنبە

ھەلىمە ھەدە ئىشتىن چۈشتى . ئاپتوبۇس بېكىتتىگە كەلـ گىچە ئۇچ ـ تۆت يەردە مۆدۈرۈلۈپ كەتتى . نېمىشقىدۇر بۇگۈن پۇت ـ قوللىرى ئېغىر ، غولىغا بىر تۈگمەن تېشى ئارتىپ قويغانـ دەك ، بـېشى گاراڭ بولۇپ قاپتۇ ، ئۇ ھەپتىدىن بېرى كەچلىك ئىسمېنىدا ئىشلىدى ـــ دە ، راسا بىر ئۇخلاپ ئالسا روھلىنىپ قـالارمىدىكىن ، ئۇ ئۆز ئۆيىنى ، ئاپئاق يۈمشاق ئورنىنى ، قوشكېـ زەك ئوغۇللىرى ۋە قوشكېزەك قىزلىرىنى ئەسلەپ كۈلۈمسىرىدى ، ئۇنىڭ كۆڭلى يورۇپ يۇزلىرى نۇرلىنىپ كەتتى . ھەپتىدىن بېرى ئۇ باللىرىنىڭ چىرايىنى تۈزۈكرەك كۆرگىنى يوق . ئۇ ئۆيگە كەلگەندە باللار ئاستا شەپە چىقارماي ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ مەكتىپىگە كېتىشىدۇ ، ئەمدىلا كۆزى ئۇيقۇغا ئىلىنغان ئانىسىنى ئويغىتىشتىن ئېھتىيات قىلىشىدۇ . باللارنىڭ مەكتىپى ئۇزاق بولـ غاچقا چۈشتە ئۆيگە قايتمايدۇ . كەچتە ئۇلار مەكتىپىدىن قايتقاندا ئانىسى زاۋۇتقا كەتكەن بولىدۇ ، ئۇلار ئانىسى تەييارلاپ قويغان تاماقلىرىنى يېيىشىپ قازان ـ قومۇچلىرىنى يىغىشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن بىردەم ئويناپ كىرىشىدۇ ـ دە ، ئاندىن دەرس تەكرارلاشقا ئولـتۇرىدۇ ، ئانىسى بولمىسىمۇ ئۇرۇشماي ـ تالاشماي ئۆتىشىدۇ ، كەچتە ئورۇنلىرىنى سېلىشىپ ئانىسىنىڭمۇ ئورنىنى سېلىپ قويۇپ ئۇخلاپ قېلىشىدۇ . ئۇلار مانا شۇنداق ئۆتۈشىدۇ ، ئۇ كۈندۈزى ئىسمېنىدا بولغاندا بىر ئاز ياخشىراق ، كەچتە بولسىمۇ بىر ـ بىرـ

ىنىڭ دىدارىنى كۆرەلەيدۇ .

بالىلار مۇنداق تۇرمۇشقا كۆنۈپ قېلىشتى . كۆنمەي نېمە ئىلاج . دادىسى ئۆلۈپ كەتكەن ، ئانىسى ئۇلارنى باقمەن دەپ شۇنچە يىراق يەردىكى زاۋۇتقا بېرىپ ئىشلەپ يۈرىدىغىنىنى ئۇلارمۇ بىلىشىدۇ .

ھەلىمە ھەدە ئاپتوبۇسنىڭ دېرىزىسىدىن قاراپ كوچىدا ئادەملەرنىڭ كۆپىلۈكىنى بايقىدى ، ھە ، بۈگۈن يەكشەنبە ئىكەن ـ دە ، ئۇ بۈگۈنكى كۈننى قانداق ئورۇنلاشتۇرۇشنى پىلانلىدى ، خۇدايىم بۈيرۇسا ئاۋۋال كىچىككىنە ئارام ئېلىۋېلىپ بالىلىرىنىڭ كىر ـ قاتلىرىنى يۇيۇپ ، دەزمالالايدۇ ، ئاندىن ئۆز قولى بىلەن مەززىلىك قىلىپ كەنجى قوشكېزەكلىرىنىڭ ئامراق تامىقى چۆچۈرە ئېتىپ بېرىدۇ ، كېيىن ئۇلارنى ئەگەشتۈرۈپ باغچىغا ئاپىرىپ ئويناتىدۇ ، قېيىققا چۈشۈرسۈنمەكىن ياكى راكېتادا ئۇچۇرسۇنمەكىن ، ئۆزى ئۇچمايدۇ ، چۈنكى بېشى قايىدۇ ، بالىلىرىنى ئۇچۇرىدۇ . ئۇ بالىلىرىنىڭ راكېتادا ئۇچۇۋېتىپ قېقاس سېلىشىپ كۈلگەنلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ خۇشاللىقدا ئۆزىمۇ كۈلۈۋەتتى ، ھارغىنلىقلىرى نەگىدۇر ئۇچۇپ كەتتى .

ئاپتوبۇسنىڭ تېخىچە قۇرتتەك لۆمۈلدەپ ئاستا كېتىۋاتقىنىغا ئىچى پۇشتى ، ئۇ يەنە خىيالغا چۆكتى ، قايسى بىر كۈنى بالىلىرى تېلېۋىزور كۆرگەن بولۇشى كېرەك ، ئەتىگەندە كەنجىسى ھەدىسىدىن سوراپ قالدى :

ـــ ھەدە كىنولاردا ئاپىلىرى بالىلىرىنى ئويغىتىپ چېيىنىتىيىرلاپ مەكتەپكە ئەۋەتىدىكەن ، بىزنىڭ ئۆيدە بولسا سەن . . .

ھەدىسى ئۇنى ئەيىبلىگەن ئاھاڭدا ئاستا سۆزلىدى :

ـــ ئاستا گەپ قىل ، ئاپامنى ئويغىتىپ قويىسەن ، ئۇ كېچىچە ئۇخلىمىغان تۇرسا .

هەلىمە ھەدە ئۇھ تارتتى . بىچارە باللار دادىسى كىچىكىدە ئۆلۈپ كەتكەچكە يا دادا خوۋلۇقىنى ، يا ئانا خوۋلۇقىنى تۇزۇك-رەك كۆرمەي چوك بولدى ، دادىسى بالىجانلىق ، خۇش چاقچاق ئادەم ئىدى ، ھەر يەكشەنبە كۈنى قاتناش قائىدىسىگە خىلاپ بولسىمۇ تۆت كىشى بىر ۋېلىسپىتكە مىنگىشىپ شەھەر سىرتىغا ئويۇنغىلى چىقاتتى ، باللارنىڭ بىرى ۋېلىسپىتنىڭ ئالدىدا ، بىرى ھەلىمەنىڭ قۇچىقىدا ۋېلىسپىتنىڭ ئارقىسىدا ئولتۇرغان بولاتتى ، ئۇ چاغدا كەنجى قوشكېزەكلەر تېخى تۇغۇلمىغانىدى ، رەھمەتلىك بېلىق تۇتۇشقا ھېرىسمەن ئىدى . كەچ كىرىپ شەھەر سىرتىغا ئويۇنغىلى چىققانلار ئاللىقاچان كېتىپ قالسىمۇ دەريانىڭ بويىدا ئولتۇرغىنى ئولتۇرغانىدى ، باللار ئويناپ ـ ئويناپ تويمايتتى . ئېھ ، ئەجەب چاغلار ئىدى ، ئۇ چاغلاردا يەكشەنبىلەردە ئانچە كۆپ تۆي ـ تۆكۈن ، نەزىر ـ چىراق بولماتتىمكىن ، يە ئۇلار-نىڭ تونۇش بىلىشى كۆپ ئەمەسمىدىكىن ، مۇنچۇالا كۆپ باغاق كەلمەيتتى ، يېقىنقى بىر نەچچە يىلدىن بېرى توي ـ تۆكۈنلەر ، نەزىرلەرنىڭ باغىقى بەكمۇ كۆپىيىپ كەتتى . خەقلەر توي تۆ-كۈننى جىق ئۆتكۈزىدىغان بولۇپ كەتتىمۇ نېمە بولدى ، دەم ئې-لىش كۈنلىرى كەم دېگەندە ئۈچ ـ تۆت باغاق ئۇنى ساقلاپ تۇ-رىدۇ ، ھەممىسگە بارمىسا بولامدۇ ، ھەر بىر توي ياكى نەزىر بولغان ئۆيدە بىر سائەت ئولتۇردى دېگەندىمۇ بېرىش ـ كېلىشنى ھېسابلىمىغاندىمۇ بەش سائەت ۋاقتىڭ كېتىدۇ ، بەزى تويلاردا بىر سائەتتىن كۆپرەك ئولتۇرۇپ قالىدۇ ، ھەرقانچە ئالدىرىساڭمۇ بە-كار . بىر كۈنلۈك دەم ئېلىش ۋاقتىڭ تويدىن ـ تويغا ، نە-زىردىن ـ نەزىرگە يۈگۈرەپ كەتتى دېگەن سۆز ، ھەپتىدىن بېرى سوققان پىلانلىرىڭ ھاۋاغا ئۇچىدۇ ، ھەپتىدىن بېرى سېنى كۆر-مەي يەكشەنبىنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتۈپ تۇرغان باللىرىڭ

سېنى ساقلاپ ـ ساقلاپ زېرىكىپ ئۆزلىرى ئاندا ـ مۇندا بىر نېمە تەييارلاپ چاي ئىچىپ يا ئويىنغىلى چىقىپ كېتىدۇ ، يا تېلېۋىزور كۆرۈپ كۈننى كەچ قىلىشىدۇ ، ھەي ، خۇدايىم ، قانداق قىلغاندا يېتىشكىلى بولار بۇ ئىشلارغا .

ئۇ خيال بىلەن بىكەتتىن ئۆتۈپ كەتكىلى تاس قاپتۇ ، قىستىلىشىپ چۈشۈڭاتقان ئادەملەرنىڭ ئارقىسىدىن مىڭ تەسلىكتە چۈشۈڭالدى ، يەكشەنبە بولغاچقا ئاپتوبۇستا چۈشىدىغان ، چىقىدىغان ئادەم كۆپ ئىدى .

ئۇ ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ ئۆيىگە كىرىپ كەلگەندە كىچىك قوشكېزەكلەر گالستۇك ، مايكا ، پايپاقلىرىنى (بۇلار دادىسى ۋاپات بولۇپ يېرىم يىلدىن كېيىن تۇغۇلغانىدى .) يۇيۇپ ئارغامچىلارغا يېيىشۇاتقانىدى ، ئۇلار ئانىسىنىڭ ئالدىغا يۇگۈردى ، ھەلىمە ھەدە ئۇلارنى قوشۇپلا قۇچاقلىدى ، شاكىچىكلەر چۈۋۈرلىشىپ كەتتى . گالستۇك پايپاقلىرىنى ھەتتا بېشىنى ئۆزى يۇغانلىرىنى بىردەمدە دەپ بولدى :

ـــ ئاپا ، ئاپا ئەمدى بىز پاكىزە بولدۇق .

ـــ چىرايلىق بالا بولدۇق .

ـــ بىزنى باغچىغا ئاپارغىن ، يولۋاسىنى كۆرىمىز ، راكېتادا ئۇچىمىز .

ـــ ھە ساڭا ، ئۇنىڭغا جىق پۇل كېتىدۇ ، ياغاچ ئاتقا مىنىپ ئويناىمىز .

بىچارە بالىلار ئاپىسىنىڭ پۇلى كۆپ ئەمەسلىكىنى بىلىشىدۇ ئارتۇقچە ھەۋەسلىرىمۇ يوق ، پەقەت ياز بولغاندىن بېرى بىر نەرسىنى ئارزۇ قىلىشىپ ئۇنىڭغا يېتەلمەي كېلىشۋاتىدۇ ، ئۇ بولسىمۇ باغچىغا بېرىپ ئويناپ كېلىش .

ھەلىمە ھەدە بۇگۈن چوقۇم ئاپىرىدىغانلىقىنى ئېيتتى ـــ

ده ، ئاشخانىغا كىردى ، ئاشخانىدا چوڭ قوشكېزەكلەرنىڭ بىرى گاڭپەن دۇملەۋاتاتتى . يەنە بىرى سەي توغراۋاتاتتى . بۇ ئەتە-مەككە ئاسان تاماق بولغاچقا بۇ ئۆيدە كۆپ ئېتىلەتتى . بىر ـ بە-رىگە قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدىغان بۇ قىزلار بۇ يىل ئون تۆت ياشتا . خەقنىڭ ئون تۆت ياشلىق بالىلىرى تېخى ھېچنېمىدىن غەمسىز ئويناپ يۈرۈشىدۇ ، بۇلارچۇ ، پۈتۈن ئۆيىنىڭ ئېغىر ـ يې-نىكىنى زىممىسىگە ئېلىشتىن تاشقىرى يەنە قوشكېزەك ئىككى ئو-غۇل ئوكسىنىڭ غەمخورلۇقىنى ھەم ئۈستىگە ئارتقان .

بۇلار يەتتە ياشقا كىرگەندە ئىككى ئوكسى تۇغۇلغان . شۇنىڭدىن بېرى ، ئىككى قىز ئۇلارنىڭ ھەم ئانىسى ھەم ئاچىسى ئورنىدا ئۇلارغا غەمخورلۇق قىلىپ كەلمەكتە .

ئانا بۇلارنىڭ يەكشەنبىدىمۇ ئارام ئالماي كىرقات يۇيۇپ ئارغامچىلارغا يېيىۋەتكىنىنى ، ئەمدى تاماققا تۇتۇش قىلغىنىنى كۆرۈپ بىر تەرەپتىن مەسلىكى كەلدى . يەنە بىر تەرەپتىن يۈ-رىكى ئېچىشتى ، ئىچى ئاغرىغىنىدىن كۆزىگە ياش تولدى ، دادىسى رەھمەتلىك بولغان بولسا . . .

قوشكېزەك قىزلارنىڭ چوڭى ئانىسىنىڭ خىياللىرىنى ئۈزدى .

ـــ بولۇڭ ئاپا ، باش ـ كۆزىڭىزنى يۇيۇپ ، كىيىملىرى-ڭىزنى ئالماشتۇرۇڭ ، مەھەللىدىكى ئاياللار ساقلاپ تۇرىدۇ ، ئاپاڭ كەلگەندە دەرھال چىقسۇن ، ـــ دېگەن دېدى ئانىسىنى ئالدىرا-تىپ .

ـــ نېمە گەپ قىلىم ، ـــ دېدى ھەلىمە ھەدە ئەنسىرەپ .

كىچىكى ھېچنېمە دېمەستىن ئانىسىغا بەش قىزىل بى-غاق (بۇلار توينىڭ باغاقلىرى) بىر دانە ئاق باغاقنى (بۇ ئەل-ۋەتتە بىر قوشنىسىنىڭ يىراق يۇرتتا ۋاپات بولغان ھامىسىنىڭ

نەزىر باغقى ئىدى) ئۇزاتتى .

ھەلىمە ھەدە باغاقلارنى قولىغا ئالا ـ ئالمايلا لەسسىدە جا-يىغا ئولتۇرۇپ قالدى ، يەكشەنبىلىك پۇتۇن پىلانلار بەربات بول-غانىدى .

يە بارماي قويسۇنمىكىن ، ياق ئۇنداق قىلغىلى بولامدۇ ؟ خەقلەر ئادەمنى ئادەم ئورنىدا كۆرۈپ چاقىرسا ، ئىككى مېتىر رەخت ئاپىرىشتىن قاچقاندەك سەت تۇرىدۇ ، بىر مۇنچە غەيۋەت-لەرگە تۇتۇرۇق بولغۇچە بېرىش كېرەك ، بارسا بىچارە باللارنىڭ يازدىن بېرى ئېرىشەلمەي كەلگەن ئارزۇلىرى شامالغا ئۇچىدۇ ، ئىسىت .

ئۇ بۇ قېتىن ـ قىستاڭچىلىقنىڭ ئالدىدا يەنە كېيىنكىسىنى تاللاشقا مەجبۇر بولدى ، ئۆز بالىلىرىڭ بولغاندىكىن يىغلا ـ يىغلا پەسلەپ قالىدۇ ، خەقلەرنى بولسا رەنجىتكىلى بولامدۇ ، ئۇ بىر قېتىم قان بېسىمى ئۆرلەپ كېتىپ بارالماي قالغان بىر تويىنى ئەس-لىدى ، تويىنىڭ قائىدىسىنىغۇ ئۇنتۇپ قالمىدى ، سېختىكىلەر پۇل يىغىشىپ تويغا نەرسە ئاپارماقچى ئىكەنلىكىنى ئاڭلىغان ھامان پۇلنى قىزىدىن چىقارتىپ بەردى ، ساقىيىپ ئورنىدىن تۇرغان كۈنى توي ئىگىسىدىن ھاردۇق سوراپ باردى ، راستتىنى ئېيتقاندا ئۆزرە سوراپ باردى ، توي ئىگىسى نېمە دېدى دېمەمسىلەر :

ـــ مەنچۇ خەقلەرنىڭ بىر نەچچە كوي پۇلىغا قاراپ قالغان ئادەم ئەمەس ، سىلىنى ئادەم ئېتىپ چاقىرىشمىدىكى مەقسەت ئەل قاتارى بىردەم ئولتۇرۇپ كېتەمدىكىن دېگەن ، ئالدىغىنىڭ مانا دېگەندەك پۇل قوشۇپ قويۇپ ئۆزلىرى كەلمىگەنلىرى نېمىسى ھەلىمەخان .

ھەلىمە ھەدە شۇ چاغدا خىجىللىقتىن يەرگە كىرىپ كەت-كۈدەك بولغاندى . ياق بېرىش كېرەك .

نەزىرگە ماڭغان ئاياللارنىڭ ئۇنى چاقىرىۋالغىلى كىرىۋاتـ
قـىنىنى دېرىزىدىن كۆرگەن ھەلىمە ھەدە ئوپۇل ـ توپۇل يۈز ـ
كـۆزلىرىنى يۇيۇپ ، كىيىم ئالماشتۇرۇشقىمۇ ، پىشىپ قالغان تا ـ
ماقنى يېيىشكىمۇ ئۇلگۈرمەي ئىشىككە قاراپ ماڭدى ، كېتىۋېتىپ
ھەر ھەپتىدە بالىلىرىغا دەپ كېلىۋاتقان ئەمما ئەمەلگە ئاشۇرالـ
مايۋاتقان گېپىنى تەكرارلىدى .

ـــ بـالىلىرىم خاپا بولماي تۇرۇڭلار ، كېلەر يەكشەنبە چوقۇم ئاپىرىمەن ، كېلەرىيەكشەنبە . . .

1985 ـ يىلى

قەبرىدىكى لەيلى

ياز كۈنى سەھرادىكى ئۆيمىزگە چىققۇچە ھەزرەت دېگەن يەردىن ئۆتۈشكە توغرا كېلەتتى . يول قەبرىستانلىقلاردىن ـ مەھەللىگە ، دەرەخلىكلەرگە تۇتىشاتتى . بۇ جايدىن يالغۇز ئۆتۈش ئۈياقتا تۇرسۇن ئاتا ـ ئانام ئۈكلىرىم بىلەن ئۆتۈۋېتىپمۇ شۇرـ كۈنۈپ كېتەتتىم . قەبرىستانلىق ھەققىدىكى خىلمۇخىل قورقۇنچـ لۇق رىۋايەتلەرنى تولا ئاڭلىغاچقىمكىن ئاشۇ يەردە ئۆيى بار خەقلەرنى « قورقماي قانداقمۇ ئولتۇرىدىغاندۇ » دەپ ھەيران بولاتتىم .

ئۇشتۇمتۇت ئانام قازا قىلدى . يىغلاپ ـ قاقشاپ ئانامنى ئۇزاتتۇق . بىزنىڭ يۇرتتا ھەر پەيشەنبە تاڭ سەھەردە ئەر ـ ئاـ يالالار ، بالا ـ چاقىلار چىقىپ قەبرە يوقلايدىغان ئادەت بولغاچقا مەنمۇ ھەر پەيشەنبە سەھەردە ئانامنىڭ قەبرە بېشىغا چىقىپ دۇئا قىلىدىغان ، قەبرە سۈپۈرىدىغان بولدۇم . ئەمدى بۇ قەبرىستانـ لىقلار ماڭا قورقۇنچلۇق ، ۋەھىمىلىك تۇيۇلمايدىغان بولدى . دۇمچىيىپ تۇرغان ھەر بىر قەبرىنىڭ تېگىدە مەرھۇم ئانامدەك مېھرىبان ئىنسانلارنىڭ مەڭگۇ ئۇيقۇغا كەتكىنىنى چۈشەندىم ، قەبرىستانلىققا ماڭغاندا خۇددى ئانام مېنىڭ كېلىشىمنى ساقلاپ تۇرغاندەك ، مەن بارمىسام كەلمىدى دەپ كۆڭلى يېرىم بولىدـ غاندەك ، غېرىبسىنىپ قالىدىغاندەك تۇيۇلاتتى . قەبرىنىڭ ئالدىدا يـۇكۈنۈپ ئولتۇرۇپ يىغلايتتىم . ھەپتىدىن بىرى يۇرىكىمدە يىغـ

لىپ قالغان گەپ ـ سۆزلىرىمنى خۇددى ھايات چاغدىكىدەك تۆكەتتىم . ئانامنىڭ ئاڭلاۋاتقانلىقىغا ، مېنىڭ خاپىلىق ـ خۇشـ لۇقلىرىمغا ئۇنىڭ كۆڭۈل بۆلۈۋاتقانلىقىغا ئىشىنەتتىم .

ھەرپەيشەنبە قەبرە بېشىغا چىقسام قەبرىنىڭ ئەتراپى سۇ سېپىلىپ سۈپۈرۈلگەن بولاتتى ، مەن بىزنىڭ تۇغقانلاردىن بىرى قىلغان بولسا كېرەك دەپ پەرەز قىلدىم . بىر كۈنى سەھەر پەيتىدە قەبرىستانغا كەلدىم . ئانامنىڭ بىز پەرزەنتلەرنى جاپا بىلەن چوڭ قىلىپ راھەت كۆرۈشكە نېسىپ بولماي ياپياشلا ئالەمدىن ئۆتۈپ كەتكىنىگە ئۆكۈنۈپ يۈرەك باغرىم ئېزىلدى ، ياشلىرىمنى ئېقىشىغا قويۇپ بەردىم ، يىغامنى ھېچقانداق قىلىپ توختىتالمىدىم . شۇ چاغدا يېنىمدا قانداقتۇر بىر كىشىنىڭ يېقىملىق ، مۇڭلۇق ئاۋاز بىلەن بىر ئايەتنى قىرائەت قىلىۋاتقان ئاۋازى ئاڭلاندى ، قارىسام ئاپئاق ساقال كەلگەن بىر كىشى ئانامنىڭ قەبرىسىگە قاراپ دۇئا ـ تىلاۋەت قىلۋېتىپتۇ ، دۇئا قىلۋاتقاندا يىغا ـ زارە قىلىش ياخشى ئەمەس ، دېيىلىدىغان بولغاچقا يىغامنى توختىتىپ قىرائەتكە قۇلاق سالدىم . ئۇ ئادەم دۇئاغا قول كۆتۈردى ، مەنمۇ قول كۆتۈردۇم . شۇنىڭدىن باشلاپ قەبرە بېشىغا چىقسام شۇ كىشىنىڭ قىرائەت ئاۋازى قۇلقىمغا كىرىپ مېنى سەۋرقىلىشقا ئۇندەيدىغان بولدى ، كۆڭلۈمدە موشۇ مېھرىبان كىشىگە بىر ياخشىلىق قىلغۇم ، ئۇنىڭ يـاخشىلىقىنى ئالدىراپ قايتۇرغۇم كېلەتتى .لېكىن ، خىزمەتنىڭ ئالدىراشلىقىدا قەبرىستانلىققا قۇرۇق قول چىقىپ قالاتتىم .

بىر كۈنى قەبرىستانغا كەلسەم ئانامنىڭ تۈپراق بېشىغا كىچىككىنە گۈللۈك بەرپا قىلىنىپتۇ . ئىككى تۈپ لەيلى گۈل كۆچىتى قويۇلغان كىچىككىنە گۈللۈكنىڭ سۈيى تېخى قۇرۇپ ئۈلگۈرمىگەنىدى . ھەيرانلىقتا كۆزلىرىمگە ئىشەنمەي قالدىم . بۇـ نـمۇ مېھرىبان تۇغقانلىرىمدىن بىرى قىلىپتۇ . مەن بولسام شۇنى

قىلىشنى ئويلىغان بولساممۇ ئۇلگۈرەلمەپتىمەن دەپ ئۆكۈندۈم ۋە ئانامنىڭ ئالدىدا ئۆزۈمنى ئەيىبلىك ھېس قىلدىم . مېنىڭ يىغامنى يەنە بايقى ئېغىر ـ بېسىق ، يېقىملىق قىرائەت ئاۋازى توختاتتى . مەن بۇ كىشىنىڭ داۋاملىق بۇ يەردە يۈرگىنىگە قارىغاندا مۇشۇ كىشىنىڭ بۇ ئەتراپتا بىر مېھرىبان كىشىسىنىڭ قەبرىسى بولسا كېرەك ، شۇڭا ھەر پەيشەنبە كۈنى مۇشۇ يەرگە چىقىدىغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلىدىم .

قىرائەتتىن كېيىن دۇئاغا قول كۆتۈردۇق . مەن بۇ دەرۋىش سۈپەت ئادەم نېمە ئۈچۈن ئانامنىڭ قەبرىسىگە دۇئا قىلدىرغاندۇ دەپ ئەجەبلەندىم . مېنىڭ چىرايىمدىكى ھەيرانلىق ئۇنى سۆزلەشكە مەجبۇر قىلغان بولسا كېرەك ، ئۇ سۆزلىدى .

ـــ بۇ يەرگە دەپن قىلىنغان مەزلۇم ھەر پەيشەنبىدە دادىسىنىڭ قەبرىسىنى سۈپۈرۈپ گۈللەرگە سۇ قۇياتتى . بۇ ئادەتنى ئۇ ئەللىك يىل داۋام قىلدى . ئەمدى بۇ مەزلۇم بۇ ئىشلارنى قىلالمايدىغان بولدى . بۇ ئىشلارنى مەن قىلىپ قويىدىغان بولدۇم .

مەن بوۋامنىڭ قەبرىسىگە قارىسام ئۇ يەردىكى لەيلى گۈللەر جۇلالاپ تۇرۇپتۇ ، گۈللۈككە قۇيۇلغان سۇلارمۇ قۇرىماپتۇ ، ئانامنىڭ قەبرە بېشىدىكى گۈللەرنىڭ ئاشۇ بوۋامنىڭ قەبرە بېشىدىكى گۈللەردىن يىلتىزى بىلەن يۆتكەپ كېلىنگەنلىكىنى چۈشەندىم . مەن بۇ مېھرىبان بوۋاينىڭ يېنىدا تۇرغان چۆگۈننى ئېلىپ ئۆز قولۇم بىلەن سۇ قۇيماقچى بولدۇم . بوۋاي نېيىتىمنى چۈشەندى ـ دە ، چۆگۈننى ئېلىپ قولۇمغا تۇتقۇزدى ، چۆگۈن قۇرۇق ئىدى ، مەن نېرىراقتا قارىيىپ تۇرغان دەرەخلىككە بېرىپ چۆگۈنگە سۇ تولدۇردۇم . ئېگىز ـ پەس قەبرىلەر ئارىسىدا مۇدۇرۇپ يۈرۈپ سۇنى ئېلىپ كەلدىم . سۇنى ئاۋۋال بوۋامنىڭكىگە ئاندىن ئانامنىڭ قەبرىسىدىكى گۈللەرگە قۇيدۇم ، يەنە بىر نەچچە

چۆگۈن سۈ ئېلىپ كېلىپ باشقا قەبرىلەر بېشىدىكى گۈللەرگە قۇيدۇم . گۈللەر قۇياش نۇرىدا جۇلالاپ كەتتى . نۇرغۇن قەبرىلەرنىڭ بېشىغا گۈللەر ، ئۆڑمە ، ئالما دەرەخلىرى قويۇلغان بولۇپ ياخشى پەرۋىش قىلىنغانلىقىدىن بۇ قاقاس قەبرىستانلىققا سىن كىرگۈزۈپ ياشناپ تۇراتتى . ئۇ كىشى چۆگۈننى ئېلىپ باشقا قەبرىلەرنىڭ قېشىغا كەتتى . مەن باشقا بىر قەبرىنىڭ قېشىدىن يانغان ياشانغان بىر ئايالدىن ئۇ كىشىنىڭ گۆركار ئىكەنلىكىنى بىلدىم . خەقلەردىن گۆركارلار ھەققىدە « كېپەن ئوغۇرلايدۇ » دېگەندەك قورقۇنچلۇق گەپلەرنى تولا ئاڭلىغاچقا كۆرگارلارنى قاندىقتۇ قورقۇنچلۇق ، ئادەم كۆرسە تېنى ئەيمەنگۈدەك كىشىلەر-مىدۇ دەپ ئويلايتتىم ، ئالدىمدا تۇرغان بوۋاينىڭ گۆرگار ئىكەنلىكىنى بىلگىنىمدە ھەيرانلىق قورقۇنچنى بېسىپ كەتتى . كۆز ئالدىمدا خىزىردەك بىر كىشى بىر قولىنى كۆندىن دالدا قىلىپ سۈپۈرۈشكە ، سۇ قۇيۇشقا تېگىشلىك قەبرىلەرگە نەزەر سېلىپ تۇراتتى . مەن داستىخان تەييارلاپ چىقمىغانلىقىمغا ئۆكۈندۈم ، يانچۇقۇمدىن ئون يۈەنلىك پۇلدىن ئىككىنى ئېلىپ بوۋايغا ئۇزاتتىم ، بوۋاي پۇلنى يانداۋرۇپ سومكامنىڭ تاش يانچۇقىغا سېلىپ قويدى ـ دە ، خۇددى قىرائەت قىلىۋاتقاندەك يىقىملىق ئاۋازى بىلەن سۆزلىدى :

ـــ بىز بۇ ئىشلارنى خۇدا يولىدا ساۋاپ ئىزدەپ قىلىمىز قىزىم .

ـــ بىزنىڭمۇ بارار جايىمىز مۇشۇ ئەمەسمۇ ،

مەنمۇ بۇ ھەقتەتنى كۆڭلۈمدە ئېتىراپ قىلدىم .

يانداۋرقى يىلى بوۋاي ئۆلۈپ كېتىپتۇ . مەن ئۇنىڭ قەبرە بېشىغا دۇئا قىلىپ ياناي دەپ بارسام بىر نەچچە ناتونۇش كىشىلەر ئۇنىڭ قەبرە بېشىغا گۈللۈك بەرپا قىلىپ ئالما كۆچىتى ، لەيلى

گۈل كۆچەتلىرىنى قويۇۋېتىپتۇ . ئۇلارنىڭ گەپ ئۇرانىدىن قارىسام ئۇلارمۇ بوۋاينىڭ تۇغقانلىرى ئەمەس ، ئۇنىڭ ياخشىلىقىنى قايتۇراي دېگەن كىشىلەر ئىكەن .

مەن بوۋاينىڭ بالا ـ چاقلىرى بولسا پەتە قىلغاچ ئاز ـ تولا ئاتىغىنىمنى بېرەي دەپ سۈرۈشتۈرسەم بوۋاي يالغۇز جان ئىكەن ، بالا ـ چاقلىرى چارەك ئەسىر بۇرۇن ئارقا ـ ئارقىدىن ئالەمدىن ئۆتكەنىكەن .

مەن بۇ ياخشى نىيەتلىك بوۋاينىڭ روھىغا ئاتاپ بىلگەن ئايەتلىرىمنى ئوقۇپ دۇئا قىلدىم . بوۋاينىڭ چۆگۈنى بىلەن ئۇنىڭ قەبرىسىدىكى كۆچەتلىككە سۇ قويدۇم .

1988 ـ يىلى

بوتلاق

ئۇچ رەت تىزىلغان ھەرخىل ھەررەڭدىكى ماشىنىلارنىڭ سېپىنىڭ ئاخىرىغا كۆز يەتمەيتتى . ئالدىدىكى ماشىنا يېرىم مېتىر سىلجىسا ، بىز ئولتۇرغان مىنبوسمۇ يېرىم مېتىر سىلجيتتى . ئۇ توختىسا بۇمۇ توختايتتى ، ماشىنىدا ئادەم لىق ئىدى ، مىنبوسنىڭ دېرىزىلىرى ئېچۇېتىلگەن بولسىمۇ ئادەمنىڭ كۆپلۈكىدىن نەپەس ئالماقمۇ قىيىن ئىدى ، مىنبوسنىڭ ئىشىكى يەنە ئېچىلدى ، بىر ئەر كىشى چىقتى ، ئۇنىڭغا ئۆرە تۇرماقتىن باشقا چارە يوق ئىشىككە يۆلىنىپ تۇردى ، ئۇنىڭ قولىدا تۆت ـ بەش ئايلىقچە بولغان بىر بوۋاق بالا ۋە بىر سومكا بار ئىدى ، ئۇنىڭ قولىدىكى بالا بىردەم تىپىرلىدى ، كېيىن ئىڭراشقا باشلىدى ،ياش يىگىت بېلىكىدىكى سومكىنى يەرگە تاشلاپ كۆكلىكىنىڭ يانچۇقىدىن ئىمزىگىنى ئېلىپ بوۋاقنىڭ ئاغزىغا سالدى ، بوۋاق جىمىقتى . ئىسسىپ كەتمۇ نېمە بولدى بوۋاق يەنە بېشىنى ئۇيان ـ بۇيان قىلىپ مىدىرلاشقا ، ئىڭراشقا باشلىدى . يىگىت ئۇنى بېشىدىن ئېگىز كۆتۇرۇپ ئەركىلەتتى .

ـــ بوتىلىقىم ، بوتلاق ، كۆزلىرى بۇلاق ، يىغلىماق ، يىغلىماق شوخ ئويناق ، ماشىنا ھازىر ماڭىدۇ ، دۇ ... دۇ ... دۇت ، ھازىر ماڭىدۇ .

قىزىق ئىش ، بالا جىمىقتى ، تېخى بېشىنى ئۇيان ـ بۇيان قىلىپ يولۇچىلارغا قاراشقا باشلىدى ، يىگىت ئۇنى ئەركىلەتتى .

ـــ مانا ... مانا بوتىلىقىم ، يىغلىمايدىغان ئوماق بالا بۇ ، ئالدىمىزدىكى ۋاتوسۇن ماڭىدىغانلا بولسا بىزمۇ ماڭىمىز ھە ... خان .

مەن ئالدىغا قارىدىم ، ۋاتوسۇن دېسە تۇرسۇن ئىسسىلىك بىرىنى دەيدىغان ئوخشايدۇ ، ئۇ ئالدىدىكى ماشىنىنىڭ شوپۇرى ئوخشايدۇ دەپتىمەن ، ئالدىدىكىسى « ۋاتسۇن » ماركىلىق چەت ئەل ماشىنىسى ئىكەن ، قارىغاندا ياش يىگىت چەت ئەلچە ئىسمىنى خەنزۇچە تەلەپپۇز قىلغان بولسا كېرەك .

« بوتىلاق » دادىسى قارىغان يەرگە قارىدى ، قوللىرىنى ئۇزىتىپ پىلتىڭلىدى .

ماشىنا قوزغالمىدى ، مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ بۇ يىگىتكە ئورۇن كۆرسەتتىم ، يىگىت ئۇنىمىدى ، ئۇنىڭغان ھالدىمۇ مېنىڭ ئورنۇمغا ئۆتۈش ئۈچۈن بىر قانچە ئادەمنىڭ ئارىسىدىن قىستىلىپ ئۆتۈشى كېرەك ئىدى . شۇ ئارىلىقتا ئىشىك قېشىدىكى ئورۇندا ئولتۇرغان بىر موماي بالىنى يىگىتنىڭ قولىدىن ئالدى . قۇچىقىدا ياتقۇزۇپ پەپلەشكە باشلىدى ، قىزىق ئىش ، بوۋاق پەپلىگەنگە كۆنمەي يىغلاشقا باشلىدى . يىگىت يەنە بالىنى قولىغا ئالدى . ئۇنى توغرىسىغا تۇتۇۋېلىپ قورسىقىغا پۈۋلەشكە باشلىدى .

ـــ ئىسسىپ كەتتىلمۇ بوتىلاق ، مانا ھازىر ، ماڭىمىز ، ھازىر ، يىغلىمىسلا . ئىككىمىز تولا ئۇيان ـ بۇيان مېڭىپ سەل نوقەنچى بولۇپ قاللىمۇ نېمە . تازا بىر يەردە ئولتۇرالمايدىغان بو-لۇپ قاپلا ھە ! مومىلىرىنىڭ قۇچىقىدا بىردەم ئولتۇرسىلا نېمە بولاتتى .

بالىنىڭ يىغىسى پەسلەپ مىدىرلاشقا ، خىتىلداشقا باش-لىدى .

ـــ ھە ، يەنە نېمە بوللا بوتىلاق ، ھە ، زاكىلىرى ھۆل

بولۇپ قاپتۇ ـ ده ، مانا ، مانا هازىر ئالماشتۇرىمىز .

يىگىت ئىگىشىپ سومكىغا قولىنى تىقىپ بىر پارچە ئاق لاتىنى ئېلىپ ئەپچىللىك بىلەن بالىنىڭ زاكىسىنى ئالماشتۇردى . بالىنىڭ يىغىسى بېسىقتى . يىگىتنىڭ ئەپچىللىكىگە هەممەيلەن ئەجەبلەندى ، ئالدىدىكى ئورۇندىكى مومای هۆل زاكىنى سومكىغا سېلىشقا يارەملەشتى .

ـــ بالام ، بالىنىڭ ئانىسى يوقمىدى ، ئىسسىقتا ئۆيدە قويماي كۆتۈرۈۋاپسىزغۇ ؟

ـــ ئانىسىنى دەملا ، بار ئىدى ، هازىر يوق .

ـــ نەگە كەتكەن .

ـــ ئۆيىگە يامانلاپ كەتكەن .

ـــ يامانلاپ ؟... ئەمچەكتىكى بالىنى تاشلاپ يامانلىغان قانداق يامان خوتۇن ئۇ ؟

ـــ ئۇ يامانمىكى يا بىز يامانمىكى بىلمىدۇق هە بوتىلاق ، يامانلاپ كەتتىغۇ تاڭ .

ـــ ۋاي بالام ، بۇ ئىش بولماپتۇ ، هەرقانچە گۇناه قىلسىمۇ ئانىسىنى ئېلىپ كېلىۋېلىڭ ، بولمىسا ماۋۇ بالىنى زىيان تارتىسىز .

ـــ ۋاي ئانىكا ، بۇ ئەتراپتا بولسىغۇ ئېلىپ كېلەتتىم ، بەك يىراقتا كەتتى دېسىلە يامانلاپ ، هە . . . بوتىلاق .

ـــ ۋاي نېمە دەيدىغانسىز ، نەگە كەتتى ؟

ـــ شايا‌غا دېسىلە خان .

ـــ نېمە . . . نېمە شايا‌غا ، ۋاي خۇدايىم بۇ كەمنىڭ خوتۇنلىرىنى قارىڭ ، بىزلەر ياش ۋاقتىمىزدا هەرقانچە يامانلىساق شۇ كەنتتىكى ئانىمىزنىڭكىگە بىر جۈمەگىچە ، هە قانچىلىك بولدى .

ـــ بالا قىرىق كۈنلۈك بولغاندا كەتكەنچە .

ـــ ۋاي خۇدا ، ۋاي توۋا ، بىچارە بالا ، هېلىمۇ بىر نېمە

بولۇپ قالماپتۇ ، توۋا خۇدايىم ، ھوي بالام ئانىسى ماڭغاندا بالىنى ئېلىۋېلىڭ ، بۇ تېخى كىچىك دېسىلە بولمامدۇ ؟

ـــ دېمەمدىغان ، دەپ ئاغزىمىنىڭ بىر قات تېرىسى سويۇلۇپ كەتتى .

يىگىت ئۇنىنى ئىنچىكە چىقىرىپ خوتۇنىنى دوراپ :

ـــ كۇن ئىسسىق ، بالا ئىسسىقتا بىر نېمە بولۇپ قالسا ئۆلۈك ـ تىرىكلىنىمۇ كۆرەلمەيسىز ، ئۇنىڭ ئۇستىگە مەن ئۆيىڭىزگە بالا كۆتۈرۈپ كەلمىگەن ، قانداق قىلسىڭىز شۇنداق قىلىڭ دەيدۇ . مەن « بۇ بالا بەك كىچىك ، ئىچىڭ ئاغرىسۇن » دېسەم تۇغۇتىدا ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەنلەرمۇ چوڭ بولىدۇغۇ ، تۇغۇپ ئېمىتىپ قىرىق كۇنلۇك قىلىپ قويدۇم ، قانداق قىلسىڭىز شۇنداق قىلىڭ دەيدۇ .

ـــ ۋاي جېنىم بالام ، قانداق قىلغانسىلەر ؟

ـــ ۋاي ئانىكا ، مەن تېخى بالا ئانىسىنى ئەمىسە ئۆلۈپ قالىدىغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلايتتىم ، ئۇنداقمۇ بولمايدىكەن ، كالا سۈتىنى قاينىتىپ ئىچۈردۇم ، بىر تۇڭگانىڭ ھويلىسىدا قوشنا ئۇلىتۇرىمەن ، ھازىر تۇڭگان كالىسىنى سېغىۋاتسا تىلىنى تامشىپ كالىدىن كۆزىنى ئۈزمەيدۇ ؛ كالىنى يېتىلەپ كەتسە چىرقىرايدۇ . ياكى ئاق سۈت بەرگەن ئانام مۇشۇ دەمدىكىن .

موماي كۈلۈپ كەتتى ، يىگىتمۇ بوۋاقمۇ كۈلدى ، ئاپىتى بۇستىكى ھەممەيلەن كۈلۈشۈپ كەتتى .

ـــ نەگە ئېلىپ ماڭدىڭىز ؟

ـــ نەگە ئاپىراتتۇق ئانىكا ، ئۆزىنىڭ ئانىسچىلىك بىر ياش چوكانىنىڭ ئۆيىگە . ئۇنىڭ قىرىق ـ ئەللىك كۇنلۇك بىر بوۋىقى بارئىكەن ، ئۇ چوكان بالىنى ئېمىتىپ قاراپ بەرمەكچى بولدى .

ـــ ئايدا قانچه بېرىسىز ؟

ـــ ئۇغۇ ، بىرەر يۇز كوي بەرسىگىزلا بولار دېگەندى ، مەن ئۇچ يۇز يۇەن بەردىم .

ـــ مۇنداق دەڭ .

ـــ ئىلىشمىغۇچە تېپىشماس دېگەندەك بۇ بوتىلاقنىڭ ئاـ نىسى يامانلاپ كەتكەن ، ئۇ چوكاننىڭ ئېرى .

ـــ نېمە ، نېمە ئەركىشى يامانلىغان نەدە بار .

ـــ بالىنى تېپىشنى تېپىپ قويۇپ ، خوتۇنىغا تاشلاپ ئوـ قەت دەپ بىر چىقىپ كەتكەنچە يوقمىش ، بىچارە چوكان ئۆزى بالىنى ئوغۇپ چوڭ قىلىۋېتىپتۇ . بۇنى بىزنىڭ ئۆيىنىڭ ئىگىسى دېگەندى ، ئىزدەپ بارسام ئوگۇلۇق ئايالكەن . بىزنىڭ ئۆي ئىگەـ سىنىڭ ئانىسىنىڭ قورۇسىدا ئولتۇرىدىكەن ، بىرەر ئايدىن بېرى بالىنى ئېمىتىپ بېقىۋاتىدى ، بالا خېلى ئەت ئېلىپ قالدى ، مەن ئىچكىرىگە بىر ئىش بىلەن ماڭماقچىدىم ، تۇنۇگۈن « بوتىلاقنى » ئەكىتىپ كېچىچە مەيدەمگە تېڭىپ پۇراپ ياتتىم .

ـــ بالا دېگەن تاتلىقمىكەن ؟

ـــ تاتلىق بولمامدىغان هه خان ، شۇنداق ئەقىللىق دېـ سىلە ، ئىشكىتىن كىرىپ بولغۇچە قوللىرىنى ماڭا ئۇزىتىپ چىرـ قىراپ كېتىدۇ دېسىلە .

ـــ ۋاي خۇدا ، ۋاي خۇدا ، بالىجانلىق ئادەم ئىكەنسىز ، غوجام بالام ، خۇدا مۇرادىڭىزغا يەتكۈزەر . بالىنىڭ ئانىسىمۇ ئىنـ ساپقا كېلىپ قالار .

ـــ پۇلنى كۆرسە ئىنساپقا كېلىدۇ ئۇ ، شۇ پۇلنى تاپقىلى ئىچكىرىگە باراي دەۋاتىمەن ئانىكا .

ئاپىتوبۇس ماڭدى ، بوۋاقنىڭ گۇگۈرشى توختىدى . يەـ گىت بوۋاقنىڭ قورسىقىنى يۇزىگە يېقىۋېلىپ ئەركىلىتىشكە باشـ

لىدى . بوۋاق كۈلەتتى ، كۈلەتتى .

ئاپتوبۇس بېكەتكە يېتىپ كەلدى ، ئىشىك ئېچىلدى . يەـ گىت ئاپتوبۇستىن چۈشتى ، « بوتىلاق » نى بېشىدىن ئېگىز كۆـ تۈرۈپ ئەركىلەتكىنىچە ئادەملەر توپىغا قېتىلىپ كەتتى .

1989 ـ يىلى

زۇكام بولۇپ قاپسز

مايسىخانىڭ قىزىتمىسى ئۆرلەپ ، كۆز جىيەك-لىرى قىزىرىپ قالغانىدى . گېلى قۇرۇپ ئېچىشقاندەك بولاتتى . بىرەر يۇتۇم سۇ ، بىرەر لوقما تاماقمۇ ئۆتۈشنىڭ ئىلاجى يوق ئىدى .

تولا كېسەل تارتىپ كۆنۈپ كەتكەن بۇ ئايال دوختۇرغا ئامال بولمىغاندا بارمسا ئادەتتە ئانچە كۆپ بارمايتتى .

تولا ئاغرىغان ئادەم يېرىم دوختۇر بولۇپ قالدۇ دېيىشىدۇ . مايسخانمۇ دوختۇرغا بارمايمۇ بىر قانچە كېسەللىرىگە ئۆزى دوختۇرلۇق قىلىپ جان ساقلاپ يۈرگىلى خېلى ۋاقىت بولۇپ قالغانىدى ، ئىككى ئۈچ كۈندىن بېرى قىلغان دوختۇرلۇقى ئانچە ئەسقاتمىغاندەك تۇرىدۇ ، ئۇ ئەتىگەندە يېرىم پىيالە سۈت بىلەن گېلىنى غار ـ غار قىلدى ، سودا سۈيى بىلەن ئېغىزىنى چايقاپمۇ باقتى . قارىغاندا دوختۇرغا كۆرۈنۈپ باقمسا بولمايدىغان ئوخشايدۇ . ئۇ يۇڭ پوپايكسىنى كىيىپ ياغلىقىنى ئوردى ـ دە ، دوختۇرغا ماڭدى .

دوختۇرخانىنىڭ نومۇر بۆلۈمىدە ئادەمنىڭ كۆپلۈكىدىن دەسسەپ ئىغىنمۇ يەر يوق ئىدى . ئۇ شۇنچە سوغدا دوختۇرخانىغا كېلىپ قالغىنىغمۇ پۇشايمان قىلدى ، ئاستا كېتىپ قالماقچىمۇ بولدى . بىراق ، تالاغا

چىققاندىن كېيىن تېنى شۇركۈنۈپ قىزىتمىسى ئۆرلىگەچكە دورا ياكى ئوكۇل يازدۇرۇپ ئېلىپ ئاندىن كەتمەكچى بولدى ، نومۇر بۆلۈمىدە تالاغىچە سوزۇلغان ئۆچىرەتتىنكى ئاخىرىغا كېلىپ تېزلدى .

بىر ساھەتتىن كېيىن ئىچكى بۆلۈمنىڭ توقسان توقۇزىنچى نومۇردىن بىرى قولىغا تەگدى ، ئۇ ئەمدى ئىچكى بۆلۈمنىڭ كارىدورىدا دوختۇرغا كۆرۈنۈشكە نۆۋەت ساقلىدى .

دوختۇر ئۇنىڭ كارنىيى ئاغرىغانلىقىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ نومۇرىنى قولىغا تۇتقۇزدى ـ دە مۇنداق دېدى :

ـــ ئېغىز بوشلۇقى بۆلۈمگە بېرىڭ .

مايسخان ئۇنىڭغا چۈشەندۈرەي دېگىچە نۆۋەتتىكى كېسەلنى چاقىرىشقا باشلىدى .

مايسخان ئېغىرلاشقان قەدىمىنى تەستە يۆتكەپ يەنە نومۇر بۆلۈمگە باردى ، بۇ يەردە ئادەم بايقىدىنمۇ كۆپىيىپ كەتكەنىدى ، يەنە ئۆچىرەتتە تۇرۇشقا توغرا كەلدى ، مىڭ تەستە تۆشۈكنىڭ ئاغزىغا بېرىپ نومۇرنى ئېغىز بوشلۇقى بۆلۈمگە ئالماشتۇردى .

ئېغىز بوشلۇقى بۆلۈمنىڭ ئىشكى ئالدىدا ئانچە ئۇزۇن ئۆچىرەت ساقلىمايلا دوختۇرغا كۆرۈنۈشكە مۇۋاپىق بولالىدى .

دوختۇر ئۇنىڭ بورۇنلىرىنىڭ قىزىرىپ كۆزلىرىنىڭ ياشلىنىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ سوئال سورىدى .

ـــ بويىڭىز قىزىمدۇ ؟

ـــ ھەئە بېشىمغا ئاغرىيدۇ ، گېلىم . . .

ـــ زۇكام بوپسز ، ئىچكى بۆلۈمگە بېرىڭ .

— بالام ، — دېدى مايسخان ئۇنىڭغا يالۋۇرۇپ مەن ئىچكى بۆلۈمگە ھازىر بېرىپ . . .

ھە شۇنداق قىلىڭ ، ھازىرلا بېرىڭ ، — دېدى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ ئومۇمالنىكتا قولىنى يۇيۇشقا تۇ- تۇندى .

مايسخاننىڭ بېشى پىرقىراپ كاردىئورنىڭ تېمىغا يۆلەنگە- نىچە تۇرۇپ قالدى .

1990 ـ يىلى

ئاھ ، قىزىل ياقۇت

ئولتۇرۇش بەك قىزىپ كەتتى . بۇنى ساھىبخانىنىڭ مېھماندۇستلۇقى ۋە خۇشخۇيلۇقىدىن كۆرۈش كېرەكمۇ ياكى ئۇ چاقىرىپ كەلگەن دۇتارچىنىڭ نازۇك بارماقلىرىنى دۇتار ئۈستىدە ئوينىتىپ تارلارنى تىترىتىپ چېلىشى ۋە ئېيتقان مۇڭلۇق ناخشىلىرىدىن كۆرۈش كېرەكمۇ ، بىلەلمىدىم .

دۇتار چالغان چوكان ھەقىقەتەن ئۇستا ئىدى . ئۇ ناخشا ئېيتماي دۇتار چالسىمۇ خۇددى دۇتار كۈيلەۋاتقاندەك ، ناخشىنىڭ سۆزلىرىنى تەكرارلاۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى . ئۇ يېقىملىق بوش ئاۋازدا ناخشا ئېيتسا ناخشىنى دۇتارى ، دۇتارىنى ناخشىسى بىر سىۋالالمايتتى . ئۇ ھەرقانداق بىر شوخ كۈيگە چالغاندىمۇ يەنىلا ناخشىسىدا بىر مۇڭ ھۆكۈم سۈرەتتى ، مۇشۇ مۇڭ ئۇنىڭ ناخشىلىرىنىڭ جېنى ئىدى .

مەن دۇتارچىنىڭ قىزغۇچ قوگۇر چاچلىرىنى ، چاچلىرىنىڭ كېگىيىپ قالغاندەك ئايرىمىسىنى كۆردۈم . ئۇنىڭ ئاپئاق پېشانىسى ، گىلاستەك قىپقىزىل ھالقا سېلىنغان چۆچۈرىدەك قۇلاقلىرىنى كۆرۈپ تۇراتتىم . چوكان بىر نەچچە ناخشا ئېيتتى . ھەتتا ، شوخ ئۇسسۇل پەدىسىگىمۇ چالدى . لېكىن ، بېشىنى كۆتۈرمىدى . بىرەر قېتىممۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ مېھمانلارغا قارىمىدى . بۇ ھال مېنىڭ كۆڭلۈمدە ئۇنىڭغا قىزىقىش ئويغاتتى . مەن يېنىمدىكى ئايالدىن دۇتارچىنىڭ كىملىكىنى سورىدىم ، ئۇ ئايال خۇددى بىرەر ئۆچى بارەك تېرىكىپ جاۋاب بەردى :

ـــ هـەئە ، ئۇ كوچىدىكى بىر ج . . . غو ، توي ـ تۆكۈن ـ لـەردە دۇتار چېلىپ جان باقىدىغان ... ئۆي ئىگىسى ئۇنى نېمە دەپ بۇ يەرگە چاقىرىپ كەلدىكىن .

دۇتـارچى چوكانىنىڭ سياقى كىمنىدۇر يادىمغا سالاتتىيۇ لېكىن تازا ئېسىمگە ئالالمايۋاتاتتىم ، دۇتارمۇ ، ناخشىلارمۇ توخـ تىدى . چوكان بېشىنى كۆتۈردى ، تەرلىگەن پېشانىسىنى قولىنىڭ كەينى بىلەن سۈرتتى . توساتتىنلا كۆزلىرىمىز ئۇچرىشىپ قالـ دى . چۈنكى بىر كىمنىڭ ئۆزۈڭگە قاراۋاتقانلىقىنى سېزىمىڭ سـېزىدۇ ئەمەسمۇ . مەن قاراۋېرىپ ئاخىرى ئۇنى ئۆزۈمگە قاراتقا ـ نـىدىم . ئۇ مېنى كۆرۈپ خۇددى يوقىتىپ قويغان ئامراق بىر نەـ مىسىنى ئەسلەۋاتقاندەك ماڭا قاراپ قالدى . مەنمۇ شۇنداق ئىدىم . ئاخىرى ئۇنى تونۇۋالدىم . ئۇ مېنىڭ بالىلىق چاغدىكى ئامراق دوستۇم ، ساۋاقدىشىم ياقۇت ئىدى .

ئۇ بـەك چىرايلىق ئىدى . ئۇنىڭ يۈزلىرى رېۋايەتلەردىكى پادىشاھنىڭ قىزلىرىدەك دۇگىلەك ۋە ئاق سۈزۈك ئىدى . ئىككى مـەڭزى بولسا ئانارنىڭ دانىسىدەك قىزىل ئىدى . لەۋلىرى قۇلىقـ دىكى قىزىل ياقۇت كۆزلۈك ھالقىسىدەك قىزىرىپ تۇراتتى . كۆز ـ لىرى خۇددى ناخشىلاردا قاپقارا قوي كۆزلۈكۈم دەپ كۈيلەنگەنـ دەك قـاپقارا ۋە نۇرلۇق ئىدى . بۇرنى بولسا دۇنيادىكى بارلىق كلاسسىك ۋە ھازىرقى زامان يازغۇچىلىرى چىرايلىقلارنىڭ تەسـ ۋىرىنى قانداق تەسۋىرلىگەن بولسا خۇددى شۇنداق ئىدى ، يەنى ئىلىپتەك ئىدى . ئۇنىڭ تومۇ ئىككى ئۆرۈم چېچى بەللىرىگە چۈـ شۈپ تۇراتتى . بويى بولسا غۇنچە بويلار قاتارىغا كىرەتتى . ئاشۇ چاغلاردا ئۇ ئون ئۈچ ـ ئوت تۆت ياشلاردا ئىدى . جەنۇبنىڭ قىزلىرى پات بالاغەتكە يېتەمدۇ ياكى ئۇنىڭ يېشى بىزدىن

چوڭراقمكىن ئىشقىلىپ ئۇ پاتلا يېتىلىپ قالدى . ئۇ ئەمدى چاچلىرىنى ئۇششاق ئۆرگۈزمەي ئىككى تال قىلىپ ئۆرۈپ كەينىگە تاشلاپ يۈرىدىغان ، ئىشتياق بىلەن كىيىنىدىغان بولۇپ قالدى . تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئۇچىنچى يىللىقىغا چىققان يىلى ئۇ ، قانداقتۇر بىر يوللار بىلەن تېخنىكومدا ئوقۇشقا ئۆرۈمچىگە كەتتى . بىر يىلدىن كېيىن مەن ئىمتىھان بېرىپ تېخنىكومغا بارغاندا ئۇ ئىككىنچى يىللىقنىڭ ئوقۇغۇچىسى بولۇپ قالغانىدى . بىر يىللىق ئوقۇش ۋە مەدەنىي تۇرمۇش ئۇنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىۋەتكەنىدى . ئۇنىڭ چىرايلىق ۋە توم چاچلىرى بىر ساپاق ئۇزۇمدەك بۇدرە قىلىنغان ، ئۇستۇېشىمۇ ئۆزگىرىپ مودىغا لايىقلاشقانىدى . ھەممىدىن ئۇنىڭ خاراكتېرى ئۆزگىرىپ كەتكەنىدى . ئۇنىڭ بالىلىقىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى . ئۇ ئۆزىنى بالاغەتكە يەتكەن قىزلاردەك تۇتاتتى . ئۇ ناھايىتى ھېسسىياتچان ئىدى . ئۇ دەسلەپتە بىزنى كۆزگە ئىلمىغاندەك يۈردى ، بىراق بىر يۇرتلۇق ئۇنىڭ ئۇستىگە دوست بولغانلىقىمىز ئۇچۇنمۇ ياكى سىرلىرىنى ئىشىنىپ ئېيتىپ بېرىدىغان ئادەم لازىم بولۇپ قالدىمۇ ، يېرىم يىللاردىن كېيىن پات ـ پات ياتقىمىغا كىرىپ مېنى ئىزدەيدىغان بولدى . مېنىڭ كارۋىتىمدا يېتىۋېلىپ تاڭ ئاتقۇچە كۆسۈرلاپ چىقاتتى . ئۇ ئاسانلا بىرىنى ياخشى كۆرۈپ قالاتتى ، ياخشى كۆرۈپ قالغان ئادەمنىڭ مېڭىش ـ تۇرۇشى ، سۆز-لەش ئادەتلىرى ، مىجەز ـ خۇلقلىرىغىچە ئۆگىنەتتى . ئۇ بىرىنى ھوشىدىن كەتكۈچە ياخشى كۆرەتتى ، سانسىز كېچىلەرنى ئۇنىڭ دەردى ، ئۇنىڭ خىيالى بىلەن ئۆتكۈزەتتى . ئۇ ئادەمگە مۇناسىۋەتلىك تالاي چۈشلەرنى كۆرەتتى . بەزىدە ئۆز سۆيگۈنىنىڭ بىر قىز ئوقۇغۇچى بىلەن ئوقۇغۇچىلار ئاشخانىسىغا تاماققا ماڭغىنىنى كۆرۈپ قالسا كۈندىشلىقى تۇتۇپ كېتەتتى . ھېلىقى قىزنى

ئەشەددىي دۈشمىنىدەك يامان كۆرەتتى .

بىر قېتىم ئۇ بىزنىڭ نەزەرىيە دەرس ئوقۇتقۇچىمىزنى ياخشى كۆرۈپ قالدى . ئۇئوقۇتقۇچى ئېگىز بويلۇق ، ئاق يۈز-لۈك ، قاڭشا بۇرۇن كەلگەن قارا كۆز ، قارا قاشلىق يېگىت ئىدى . ياقۇت ئۇ دەرس ئۆتىدىغان چارشەنبىنى تۆت كۆز بىلەن كۈتە-دىغان بولدى . سەيشەنبە كۈنى كەچتە ئۇ پۈتۈن كىيىم ـ كې-چەكلىرىگە دەزمال سالاتتى . باش ـ كۆزلىرىنى يۇيۇپ ، تويغا با-رىدىغاندەك تەييارلىق قىلاتتى . چارشەنبە ئەتىگىنى ھەممىدىن بۇرۇن ئورنىدىن تۇرۇپ يۈز ـ كۆزلىرىنى يۇياتتى . چىرايلىق قارا كۆزلىرىنى تېخىمۇ قارا قىلىپ سۈرمە قويياتتى . يۈزلىرىگە ئاۋۇال ئاقارتىدىغان ماي ، ئۇنىڭ ئۈستىگە « مودەن » مارکىلىق خۇش پۇراق ئۇپا سۈركەيتتى . قېشىغا كامانىدەك قىلىپ قاشلىق ئېتەتتى . لەۋلىرىنى بىلىنەر ـ بىلىنمەس قىزارتىۋالاتتى . ئاخشىمى قەغەزگە يۆگەپ بۇدرە قىلغان چېكە چاچلىرىنى تاراپ مۇرىسىگە تاشلايتتى يا-كى چوققىسىغا بانتلاپ چەينەكنىڭ ساپىقىدەك قىلىۋالاتتى . ئىچ كۆڭلەكنىڭ تېشىدىن كەڭ بەلۋاغ بىلەن باغلاپ ئىنچىكە بې-لىنى يەنىمۇ بوغۇپ ئاپتاۋنىڭ بويىنىدەك قىلىۋېتەتتى . تېخى تولىمغان نازۇك پاچاقلىرىغا ئىپەك پايپاق تارتىپ ، پۇتىغا مىلتىق-نىڭ ئوقىدەك ئىنچىكە پاشنىلىق ئاياغ كىيەتتى . ئۇ ئاشۇنداق تەييارلىقلار بىلەن دەرسكە چىقىشقا تەييارلىناتتى . بۇ مەش-خۇلاتلارنىڭ كۆپلۈكىدىن ھەتتا تاماقنىمۇ ئۇلگۈرەلمەيتتى . بىر كۈنى ئۇ دەل ئاشۇ « سۆيۈملۈكى » نىڭ دەرسىگە كېچىكىپ قالدى . قائىدە بويىچە كىچىككەن ئوقۇغۇچىلار ئىشىك تۈۋىدە تۇرۇشى كېرەك ئىدى . لېكىن ئۇ بەللىرىنى تولغاپ ، چېكىپ دەسسەپ پارتىسىغا قاراپ ماڭدى ، تەجرىبىسىز ياش مۇئەللىم ئۇ-نىڭ ئۆزىگە ئاشقىلىقىدىن پۈتۈنلەي بىخەۋەر بولغاچقا ئۇنىڭ

كىچىكىپ كەلگىنىگە ۋە رۇخسەتسىز ئولتۇرغىنىغا بىر نەچچە ئېغىز تەنبىھ بېرىۋېدى ، شۇ يەردىلا ياقۇتنىڭ خۇيى تۇتۇپ قالدى . شۇنىڭ بىلەن ، ئۇنى ئۆچ كۆرۈپ قالدى . ئۇنىڭ مەكتەپكىنوخانىسىدا بىر قىزنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ كىنو كۆرگىنىنى كۆرگەندىن كېيىن ئۇنى كۆڭۈل دەپتىرىدىن پۈتۈنلەي ئۆچۈرۈۋەتتى . كېيىنكى ھەپتىدە قەشقەرلىق گارمۇنچى يىگىتنى ياخشى كۆرۈپ قالدى . ئۇنىڭ دەردىنى ساق بىر ئاي تارتتى . بىر ئايغىچە ئورۇقلاپ يوپكىلىرىنىڭ بېلى كەڭ كېلىپ قالدى . بىراق ، گارمۇنچى ئۇنىڭ ئوتلۇق قاراشلىرىغا يالقۇنلۇق ئىبارىلىرىگە لايىقىدا جاۋاب بېرىپ ، ھەتتا تانسىلاردا ئۇنىڭ نازۇك بەللىرىنى قورۇپ كۆكرىكىنى كۆكرىكىگە يېقىپ يۈرگىنى بىلەن ، قاراڭغۇ كارىدۇرنىڭ بۇلۇڭىدا پەلەمپەينىڭ ئاستىدا بىرىنچى يىللىقنىڭ بىر سېرىق سويمىسىنى قۇچاقلاپ تۇرغىنىنى ياقۇت ئۇشتۇمتوت كۆرۈپ قالدى . شۇ مىنۇتتىن باشلاپ ئۇنى شۇنداق ئۆچ كۆرۈپ كەتتىكى ھەتتا ئۇ گارمۇن چالىدىغان تانسا پەدىلىرىگە ئويىنماس بولۇپ كەتتى . ئىشقۇازلىق ۋە رايى يېنىشلار بىلەن تۆت يىللىق بۇ تېخنىكوم پۈتۈپ قالغىنىنى تۈيماي قالدى . ئۇ جەنۇبىي شىنجاڭغا تەقسىم قىلىندى .

ئۇرۇمچىدەك چوڭ شەھەردە تانسا ، تاماشىلار بىلەن كۆڭۈل ئاچقان بۇ نازىنىنغا كىچىك شەھەرنىڭ توپىلاڭ كوچىلىرى ۋە كىچىككىنە ئىدارىسى قانداقمۇ مۇۋاپىق كەلسۇن ، ئۇ ئۆزىنىڭ ياتىقىدا كەچكىچە يىغلاپ يېتىۋېلىپ چاقىرمىغۇچە ئىشخانىغا چىقمايتتى ، ئىشخانىدىكى تومپاي ، قوپال ئۆتۈك كىيگەن خىزمەتداشلىرىغا قاراپمۇقويمايتتى . ئەر خىزمەتداشلىرىغا « ئۇماچ تۇماق ، قاتتىق ئۆتۈك سەھرالىقلار » دەپ ، ئايال خىزمەتداشلىرىغا « كالا كومشا ، كۆك پاپىقلار » دەپ لەقەم قويغانىدى . ئۇلارمۇ بۇ

قىزنى كېلىشتۇرۇپ « يېڭناغۇچ » دەپ ئاتاشتى .

ھەر نېمە بولسا بۇ شەھەرنىڭ مەركىزىدىكى بىر زالدا ھەپ-تىدە بىر قېتىم ئۆتكۈزۈلىدىغان تانسا ئۇنى زېرىكىشتىن قۇتۇلدۇرۇپ قالاتتى ۋە ئۇنى بىر ھەپتىگىچە روھى ئوزۇق بىلەن تەمىنلەيتتى .

بىر كۈنى شەنبىلىك تانسا كېچىلىكىدە ئۇ بىر چىرايلىق ۋىراچ يىگىت بىلەن تونۇشۇپ قالدى ، گەۋدىلىك كەلگەن قارا قۇمچاق يۈزىنى سەمىمىي كۈلكىسى جانلاندۇرۇپ تۇرىدىغان بۇ يىگىتمۇ ئۇنى ياقتۇرۇپ قالدى . ياقۇتمۇ ئۇنى . . .

ئەمدى ئۇنىڭ كۈنلىرى كۈندە دوختۇرخانىغا قاتراش بە-لەن ئۆتىدىغان بولدى . ياش دوختۇر ئاپئاق خالات كىيگەن قا-مىتى بىلەن يەنمۇ چىرايلىق ، تېخىمۇ سۆيۈملۈك كۆرۈنەتتى . يىگىت پىلاندۇسكۇپنى ئۇنىڭ كۆكرىكىگە قويۇپ ، خۇمار كۆز-لىرىنى ئۇنىڭدىن ئۈزەلمەيتتى . قىزمۇ قايرىلما كىرپىكلىرىنى دەم ئېچىپ ، دەم يۇمۇپ يىگىتكە تويماي قارايتتى . ئۇنىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەيتتى . يۈرەكنىڭ دۈپۈلدىشى پىلاندۇسكۇپ ئارقىلىق يە-گىتنىڭ قۇلقىغا ئاڭلىنىپ ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سالاتتى . ئۇ يىگىتكە « بېشىم ئاغرىيدۇ ، ئۇيقۇم كەلمەيدۇ ، ئىشتىھايىم يوق » دەپ خىلمۇ خىل دورا ـ ئوكۇللارنى يازدۇراتتى ، تولىراق ھەپتە-لىك ، ئىككى ئۈچ كۈنلۈك ئىسپىراپكا سورايتتى . يىگىت بۇ قىزغا ئوكۇل ـ دورا ئىسپىراپكا يېزىپ بېرەتتىيۇ ، لېكىن ۋىجدان ئازا-بىدا قىينىلاتتى . ساپساق قىزغا دورا ـ ئوكول ، ئىسپىراپكايېزىپ بېرىپ ئارقىسىدىن پۇشايمان قىلاتتى . لېكىن ، قىز يەنە قايتا كەلگىنىدە يەنە شۇنداق قىلاتتى . بۇ قېتىمقى كۆيۈشنىڭ ۋاقتى خېلى ئۇزۇن داۋاملاشتى . بۇنىڭغا يىگىتنىڭ سۆيۈملۈكلۈكى ۋە ئېغىر ـ بېسىقلىقى سەۋەب بولدى ، شۇنداق قىلىپ يۈرۈپ بىر يىل ئۆتتى . پراكتىكانتلارنى باھالاشتا باھالىنالماي ياقۇت پراكتە-

كانتلىق مائاشى بىلەنلا قالدى ، باشقا ساۋاقداشلىرىنىڭ مائاشىنىڭ ئۆسكەنلىكى ئۇنىڭغا تازا ئەلەم قىلدى . قىلغانلىرىغا پۇشايمان قىلىپ يۈرگەن كۈنلىرىنىڭ بىرىدە ئۇ ئوقۇۋاتقان چاغدا ئۇرۇمچىگە ئەرگە تېگىپ شۇ يەردە تۇرۇپ قالغان ئانىسى كېلىپ قالدى ، بۇ ئايال ئۆز ئۆمرىدە تولا ئەرگە تەگكەن خوتۇن بولۇپ مۇشۇ قىزى باشلانغۇچتىن تارتىپ تېخنىكومدا ئوقوغۇچە بولغان ئارىلىقتا ئالتە قېتىمغىچە فامىلىسىنى ئۆزگەرتىشكە مەجبۇر بولغانىدى . نېمىشقىدۇر ئانىسى ئۇنى يېڭى تەگكەن ئېرىنىڭ ئىسمىنى فامىلە ئورنىدا قوللىنىشقا مەجبۇر قىلاتتى . بۇ ئۇنىڭ ئەرلىرىگە بولغان ئىخلاسسىزلىكىنى ياكى قىزىنى ئۇلارنىڭ مېھرى ـ شەپقىتىگە ئىگە قىلىش ئۈچۈنمىكىن بۇنى بىلىپ بولمايتتى .

ئاشۇ ئانىسى ئۇنىڭ ئۇرۇمچىگە يۆتكىلىش ئۈچۈن بىرەر ئايچە يول ماڭدى ، بىراق كېچىك شەھەردىن چوڭ شەھەرگە خىزمەت يۆتكەش قىيىن بولغاچقا ھەم قىزىنىڭمۇ تازا كەتكۈسى يوق بولغاچقا بۇ ئىش ھەل بولمىدى .

بىرئىككى ئايلاردىن كېيىن ئالتە خوتۇن ئېلىپ ھەممىدىن ئارانلا ئالتە بالا تاپقان ، ئاخىرىدا ئەل ـ ئاغىنە يېقىن يورۇقلىرىدىن پۇل قەرز ئېلىپ يەنە ئويلىنىش ئۈچۈن k شەھىرىگە سەپەر قىلغان ، جۇشقۇن چاغلىرى ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ ئۆزىنى ياساشتىن قالمىغان بىر قېرى ئەمەلدار بۇ مومايغا يولۇقۇپ قالدى ، ئۇلار كونا تونۇش بولسا كېرەك مومای ئۇنىڭغا دەردىنى ئېيتتى . ئۇ ئادەم ئۇنىڭ چىرايلىق قىزىنى كۆرۈپ ئاغزى ئېچىلىپ قالدى ۋە ئۇنىڭ قىزىنى ئۇرۇمچىدە كىنو ئارتىسلىقىغا كىرگۈزۈپ قويۇشقا ۋەدە بەردى . ئۆز ئۆمرىدە تالاي ئەرلەرنى ئالدىغان ، ئەمدى قىزىنىمۇ شۇ كويغا سالماقچى بولغان قۇۋۇ مومای مۇشۇ يەردە بىر ھۆل خىشقا دەسسىدى .

بۇ شەھەردىغۇ ئەمەلدارنىڭ يۇزى ئەسقېتىپ قىزىنى يۆتـ
كەپ بېرىشكە قوشۇلدى . ئۇرۇمچى دېگەن يەردە مۇنداق ئە-
مەلدارنىڭ كۆشىگى بىر پۇل تۇرسا ، ئۇ يەردىمۇ ئىش مۇشۇنداق
ئاسان ھەل بولارمۇ دېمەي موماي قىزىنى ئۇرۇمچىگە يۆتكىلىپ
بولدى دەپ ھېسابلىدى . قىزىنىڭ تارتىشقىنىغا ئۇنىماي يۈك ـ
تاقىسىنى بېسىپ ئۇرۇمچىگە قايتۇرۇپ كەلدى . بىر ئايدىن كېيىن
ئەمەلدار « بۇ يەردىكىلەر قىزىنىڭ يولدىشىمۇ مۇشۇ يەردە بولسا
ئاسان يۆتكەلگىلى بولىدۇ ، بولمىسا يۆتكىگىلى بولمايدىكەن »
دېگەن گەپنى تېپىپ كېلىپ ئانا ـ بالا ئىككىسىنىڭ بېشىنىڭ
ئىچىنىمۇ ـ تېشىنىمۇ قاتۇرۇۋەتتى . موماي ئۆزىگە ئەرنى ئاسان
تاپقان بىلەن ئۇقۇمۇشلۇق قىزىغا لايىق كەلگۈدەك ئەرنى مۇنداق
قىسقا ۋاقىتتا نەدىن تاپسۇن ، ئۇنىڭ ئۇستىگە خىزمەت ئورنىدىن
تېلېگرامما ، تېلېفون كېلىۋېرىپ ئالدىرىتىپ كېتىۋاتسا . ئاخىرى
بۇ باش قېتىمچىلىقتىن بۇلارنى يەنە شۇ ئەمەلدارنىڭ ئۆزى قۇتـ
قۇزدى ، ئۇ قىز بىلەن جاڭزا ئېلىپ تۇرماقچى ، جاڭزىنى كۆتۈ-
رۈپ كادىرلار بۆلۈمىگە بارسا رەسمىيەت ئۆتەپ بەرمەكچى
بولدى ، ئانا ـ بالا ئىككىسى بۇ پىلانغىمۇ ماقۇل دېدى . شۇنداق
قىلىپ يۇرۇپ ئالتە ئاي ئۆتۈپ كەتتى ، يەتتىنچى ئاي بولغاندا
ئەمەلدار بۇ ئىشنىڭمۇ ئەپلەشمىگەنلىكىنى ئېيتىپ سەككىزىنچى
ئايدا قىزغا توي قىلىش تەكلىپىنى قويدى ، قىز يىغلاپ چاچلـ
رىنى يۇلۇپ k شەھىرىگە كەتمەكچىبولدى ، بىراق قېرى قاقۇاش
ئەمەلدار ، نادان قىزغا « بىر كادىر ئۆزلۈكىدىن ئالتە ئاي خىزمەت
تاشلىسا خىزمىتىدىن قالدۇرۇلىدىغانلىقى ھەققىدە ھۆججەت بارلـ
قىنى ئېيتىپ قىزنىڭ بۇ يولىنىمۇ كەستى . موماي k شەھىرىگە بې-
رىشنىڭ ئالدىدا ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەچكە ئۇلارنىڭ تۇرمۇ-
شىنى قامدىشىمۇ بىر مەسىلە بولۇۋاتاتتى . ئۇنىڭ ئۇستىگە مەملـ

كەتتە يۇز بەرگەن ئاشلىق قاھەتچىلىكى ئۇرۇمچىدە ئۆزىنى بەك كۆرسىتىپ نوپۇسسىز ئىككى جانىنىڭ قورساق مەسىلىسى چوڭ ئىشقا ئايلانغانىدى . (مومايىنىڭمۇ نوپۇسى تېخىچە k شەھىرىدە ئىدى) . ئاخىرى ئۇيان تارتىشىپ ، بۇيان تارتىشىپ قىز قېرى ئەمەلدارغا خوتۇن بولۇشقا مەجبۇر بولدى .

دەسلەپكى يىللارغۇ خېلى مەنىلىك ئۆتتى ، ھە دېسە چاي زىياپەتلەر ، تانسا كېچىلىكىدە پەيتنى قولدىن بەرمەيدىغان بۇ ئادەم بۇ قىزنى قورچاقتەك ياساپ كەينىگە سېلىپ يۇرۇپ ئۇنىڭ ئويۇن خۇمارىنى خېلى قاندۇردى ، قىزمۇ بۇ خىل ھېچنەگە ئالماردىغان ، سەھەر تۇرۇپ خىزمەتكە چاپمايدىغان بىغەم تۇرمۇشقا كۆنۈپمۇ قالغاندەك بولدى ، بىراق باللىق بولغاندىن كېيىن ئىش چاتاقلاشتى . قىشنىڭ سوغۇقىدا ، يازنىڭ ئىسسىقىدا ئويۇن ـ تاماشاغا بارغان بىلەن بالا ئاغرىپ قالسا قانداق بولدۇ ، بارغان بىلەنمۇ ئويىنغىلى بولامدۇ .

شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆيدە قالدىغان بولدى . قالسغۇ مەيلى ، لېكىن ئىشنىڭ چاتاق يېرى ، ئۇقېرى بىكار ھاراق بىلەن تەييار تاماق بولسا جاھانىنىڭ تۆرىگە تەكلىپ قىلسىمۇ چىقىپ كېتىۋېرەتتى ، ۋە شۇ يەردە قونۇپ قالىۋېرەتتى . ئۆيدە نېمە بار ، نېمە يوق ، ئوتۇن كۆمۈر بارمۇ يوق ، بۇنىڭ بىلەن كارى بولمايتتى . دەسلەپتە ، ئانسى ئانچە ـ مۇنچە قارىشىپ يۇرگەنىدى ، كېيىن ئۇمۇ قازا قىلدى ، يالغۇزلۇق ئۇستىگە يالغۇزلۇق ئۇنى تازا باستى . ئاشۇنداق كۇنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ ئىككىنچى بالىسىنى تۇغدى ، ئۇ تۇغۇپ ئىككى ئۇچ كۇنگىچە قوشنىلىرى ئۇنىڭ ئېرىغا خەۋەر قىلاي دېسىمۇ ئۇ ئادەمنىڭ بار يېرىنى تاپالمىدى .

بىچارە چىرايلىقنىڭ كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ئاققان ياش تېخى بىر نەچچە كۇنلۇك بولغان بوۋىقنىنىڭ يۇزىگە تۆكۈلەتتى .

ئۆينىڭ سوغۇقلىقىدىن تالا بىلەن پەرقى يوق ئىدى . چوڭ بالىسى چۈش بولغاندىمۇ يوتقاندىن چىقماي ياتاتتى . ئۇ يوتقاندا يېتىپ بالىسىنى ئېمىتىۋېتىپ k شەھىرىدە تاشلاپ كەلگەن ياش دوختۇرنى ئەسلىدى . ئۇ پىلاندۇسكۇپنى ئۇنىڭ گىرىپتىشىن كويتىسىنىڭ كۆكرىكىگە قويۇۋېلىپ ، خۇمار كۆزلىرىنى ئۇنىڭ كۆزلىرىگە زوق ـ هاياجان بىلەن تىكىپ تۇراتتى .

ئىسىت . . . ئىسىت . . . دەيتتى ئۇ قېنى قاچقان لەۋلىرىنى چىشلەپ .

« قېرى ئەبلەخ ، مېنى مۇشۇ كويغا سالغان قېرى ئەبلەخ » دەيتتى چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ ، ئۇنىڭ قەلبىدە ئۆلۈپ كەتكەن ئانىسىغىمۇ ئازراق قېيداش ، خاپىلىق بار ئىدى . « مېنىمۇ ئۆزىدەك سەرسان ، ۋەيران قىلماقچىدى مۇرادىغا يەتتى » دەپ ئويلايتتى ئۇ ، ئانىسىنىڭ سەرسان قىلىشىنى ئويلىمىغان ۋە چوڭ شەھەردە ياخشىراق كۈن كۆرەمدىكىن دېگەنلىكىنى بىلىپ تۇرسىمۇ .

بالا ئىككى بولۇپ ، ئەمەلدارغا ئېغىر كەلگەنلىكى بىلىنىپلا تۇراتتى . ئۆيدە بولسىلا جېدەل ـ ماجىرا قوزۇمايتتى .

ئۆيدىن بىر چىقىپ كەتسىلا نەچچە كۈندە بىر كېلەتتى . ئۇنىڭ ئۇستىگە ياقۇتنىڭ قىزىل ياقۇتتەك لەۋلىرى ئاقىرىپ ، لەۋلىرى يۇزلىرى تاتارغان ، كىيىملىرى ئورۇق تېنىنى ياپالمىغۇدەك دەرىجىدە بولۇپ قالغان ھەپتىلەپ چېچىنى تاراشمۇ ئۇنىڭ ئېسىگە كەلمەيتتى . كارىۋاتنىڭ بېشىدىكى رامكىغا ئېلىنغان ، ئۇنىڭ گۈزەل قىز بولغانلىقىغا ئاۋەمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى . ئۇنىڭ رەسمى ئۇنىڭ ئەمەس بەلكى باشقا ژۇرناللارنىڭ مۇقاۋىسىدىن كېسىۋېلىنغان كىنو چولپانلىرىنىڭ رەسىملىرىدەك كۆرۈنەتتى .

ئوت يېقىلمىغان ئۆيگە ئوخشاش سوۋۇن تۇرمۇش ھەر

ئىككىسىنى تويغازدى ، ئەتىياز بولۇشى بىلەنلا ياقۇت ئېرىدىن ئاجرىشىپ ، بىر بالىسىنى ئۇنىڭغا تاشلاپ بىر بالىسىنى كۆتۈرۈپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى . ئۇ k شەھىرىگە بېرىپ ئۆزى ئىشلىگەن ئىدارىغا يولۇقۇپ باقاي دەپمۇ ئويلىدى . لېكىن ، ئۆزىنىڭ بۇ ئەھ-گار هالىتى بىلەن k شەھىرىگە بېرىشنى ئۆلۈم بىلەن تەڭ كۆر-دى ، ئۇنى ئەتىۋارلىغان ياخشى كۆرگەنلەر ئۇنىڭ بۇ تۇرقىنى كۆرسە نېمە دەر . كادىرلار بۆلۈملىرىگە ، ئەمگەك ئىدارىلىرىغا يو-لۇقۇپ باقتى . ئۇ يەردىنمۇ نەتىجە چىقمىدى . ئۆي خىزمىتى قىلاي دەپمۇ ئويلىدى . لېكىن ، بىر بالا بىلەن خەقنىڭ ئۆيىگە پاتمىدى . ئاخىرى ئاچلىق ، مۇھتاجلىق ۋە بالىسىنىڭ ئېغىر كې-سەللىكى بىلەن بىر خەيرىخاھ ئايالنىڭ هىمايىسىگە ئىگە بولدى . بۇ قاتناش تەرەپتە ئۆيى بار ، ياشلىقىدىن قالغان بولسىمۇ لېكىن تېخى هەۋەستىن قالمىغان قېرى سەتەڭ گۈلنارخان ئىدى .

ئولتۇرۇش ئاخىرلاشقاندا يېرىم كېچە بولۇپ قالغانىدى ، ساهىبخان هەممىزنى ئۇزىتىپ قويدى . تۆت كوچىنىڭ دوقمۇ-شىدا مېهمانلار بىر ـ بىرى بىلەن خەيرىلىشىپ ئۆزاپ كېتىشتى . كوچىدىكى چىگدالغان قار كورىغا ئۆيۈتقان قوي مېيىدەك تۇڭلاپ كەتكەنىدى . مېنىڭ پۈتۈمۇ سوغۇقتا توڭلاپ خۇددى يۇرىكىمدەك ئېچىشماقتا . توڭغىلاق يولدا مۇدۇرۇپ ـ چوقۇرۇپ كېتىۋاتقان يالغۇز ئايالنىڭ ـــ ياقۇتنىڭ قارىسى يوقالغىچە كەي-نىدىن قاراپ تۇردۇم .

كۆزلىرىمدىن ئاققان ئىككى تامچە ياش يۈزۈمدە توختاپ مەڭزىمنى توڭدۇردى ، مەن پەلىيم بىلەن يېشىمنى سۈرتىۋەتتىم . ئارقامغا بۇرۇلۇپ ئېرىمغا يېتىشۋالدىم ـــ دە ، يۇرۇپ كەتتىم .

1990 ـ يىلى

چقمنى كىم تۆلەيدۇ

كېرىماخۇننىڭ گۈسمەستەك قەددى ـ قامىتى يېقىندىن بېرى ئاغرىق دەستىدىن ئېگىلىپ ئىككى پۈكلىنىپ قالدى .

قىرىق يىل ئىشلەپ ئاغرىقنىڭ نېمىلىكىنى بىلمىگەن بۇ ئادەم دائىم ئەتراپىدىكىلەرگە پو ئېتىشقا ئامراق ئىدى . ھۆكۈمەتكە دورا پۇلىنى تىجەپ بېرىمەن دەيتتى ئۇ ماختىنىپ .

يېقىندىن بېرى ئۇ پو ئاتالمايدىغان ، دوختۇردىن كېلەلمەيدىغان بولۇپ قالدى .

كېچىچە ئۇنىڭ ئىككى تىزى ، ئوڭ بېقىن تەرىپى يەنى ئاچ بېقىنى ئاغرىپ جېنىنى ئېلىپ يېنىدا قويدى . دوختۇر ئۆتكەندە يېزىپ بەرگەن دورىلارنى ئېچىپ باقتى ، بولمىدى .

شۇڭا، ئەتىگەندە چايمۇ ئىچمەي دوختۇرغا ماڭدى ، دوختۇر ئۇنىڭ شىكايىتىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قان ، كېچىك تەرەت ۋە يەنە ئاللىقانداق تەكشۈرۈشلەر ئۈچۈن بىر تالاي تەكشۈرۈش قەغەزلىرىنى يېزىپ بەردى .

كېرىماخۇن ئۆيدىن ـ ئۆيگە باپكانىڭ موكسىدەك دوكۇلداپ كىرىپ يۈرۈپ بۇ تەكشۈرۈشلەرنىمۇ تۈگەتتى . دوختۇر يەنە چاۋشىڭفۇ ، شىندىيەنتۇ ۋە يەنە كېرىماخون ئىسمىنى بىلمەيدىغان ئاللىقانداق ماشىنىلارنىڭ تەكشۈرۈشى ئۈچۈنمۇ قەغەز يېزىپ بەردى . بۇماشىنىلارنىڭ بەزىلىرى كېرىماخۇننى شۇ كۈنى

بەزىلىرى بولسا بىر ـ ئىككى ھەپتىدە ئاران تەكشۈرۈپ تۈگەتتى .
كېرىماخۇن بىر تۈتام تەكشۈرۈش قەغەزلىرىنى ئېلىپ كېسەل تا-
رىخى دەپتىرىنى كۆتۈرۈپ دوختۇرنىڭ ئالدىغا كەلگەندە دوختۇر
ئالدىدىكى چىرايلىق قىزنىڭ كۆكرىكىگە پىلاندۇسكۇپنى توغ-
رىلاپ ئۇنىڭ يۈرىكىنى « ئىنچىكە » لىك بىلەن تەكشۈرمەكتە
ئىدى . كېرىماخۇن بۇلارنىڭ تەكشۈرۈشىنىڭ تۈگۈشىنى كۈتۈپ
سەۋر قىلىپ بىر بۇلۇڭدا ئولتۇردى .
قارىغاندا بۇ تەكشۈرۈش پات تۈگەيدە-
غاندەك ئەمەس . ئۇنىڭ بېقىنىغا يەنە ئاغرىق كىرىپ جېنىنى
قاقشىتىۋەتتى .
كونىلاردا « ۋاي بېقىن ، مازار يېقىن » دېگەن گەپ بار .
يا ئۇنىڭ كۈنى يېقىنلاپ قالدىمىكىن .
ئۇ ئامالسىز ئىككىيلەننىڭ شېرىن تەكشۈرۈشىنى بۇزۇپ
سۆز باشلىدى :
ـــ دوختۇر ئۇكام ، بۇ قەغەزلەرنى كۆرۈپ
باقسىڭىز ؟
دوختۇر قەغەزلەرنى بىر تەرەپكە ئىتتىرىپ قويۇپ يەنە بىر
قەغەز يېزىپ بەردى .
كېرىماخۇن بۇنى دورا قەغىزىمىكىن دەپ ئويلاپ كاسسىغا
ئېلىپ بېرىۋىدى ، بۇ دورا قەغىزى ئەمەس بەلكى يەنە قانداقتۇر
بىر ماشىنىنىڭ تەكشۈرۈش قەغىزى بولۇپ چىقتى . كېرىماخۇن-
نىڭ قۇيقا چېچى تىك تۇردى . ئۇ ئاچچىقىدا دوختۇرنىڭ قېشىغا
قانداق كىرگىنىنى تۇيماي قالدى .
ـــ دوختۇر ئۇكام ، نېمانداق تۇگىمەيدىغان تەكشۈرۈش
بۇ ، بۇ ماشىنىلارنىڭ مېنى تەكشۈرۈشتىنمۇ باشقا
ئىشمۇ بارمۇ ؟ ـــ دېدى تەنە بىلەن دوختۇرغا قاراپ .

دوختۇر كېرىماخۇنغا مۇنداق دېدى :

ـــ سىلەرنى تەكشۈرىدۇ دەپ چەت ئەلدىن نۇرغۇن پۇلغا ئىمپورت قىلغان ماشىنىلار بۇ . ئىشلەتمەي بىكار تۇرسا چىقىمىنى كىم تۆلەيدۇ .

1990 ـ يىلى

ئانا

بۇ ۋەقە بۇنىڭدىن قىرىق يىل ئىلگىرى k شەھىرىنىڭ مەـ
لۇم كوچىسىدا بولغانىدى . ياش ئانا مەشكە ئوتنى ئۇلۇغ قالاپ
ئۆينى قىزىتىۋەتتى . مەشىنىڭ ئۈستىدىكى چۆگۈندە سۇ شىڭىلداپ
بىردە ناخشىغا ، بىردە يىغىغا ئوخشاش ئاۋاز چىقىراتتى .

ياش ئانا چېلەكتىكى سۇنى ئاپتاۋغا قۇيدى . چۆگۈندىن
قاياناق سۇ قۇيۇپ ئىلمان قىلىپ تەڭشىدى ئاندىن بوۋىقىنى داستا
ئولتۇرغۇزۇپ ئۈستىدىن ئاپتاۋىدىكى ئىللىق سۇنى قۇيۇپ يۇيۇنـ
دۇردى ، ئۇنى ئاپئاق يۆگەككە يۆگەپ بۆشۈككە بۆلىدى . ئۇنى
ئېمىتىپ ئۇخلاتتى . يېنىدا يەنە ئىككى ـ ئۈچ ياشلاردىكى قىز بالا
ئۇيىقۇسى كەلگەنلىكتىن ئەسنەپ كۆزلىرىنى ئۇۋۇلىدى . ئانا ئو ـ
رۇن سېلىپ ئۇنى ياتقۇزۇپ قويدى ، ئىشىك دېرىزىلەرنى ھەم تا ـ
قاپ ھارغان بەدىنىنى ئورۇنغا چۆمكىدى ـــ دە كۆزلىرىنى يۇمـ
دى . كۆزى ئۇيقىغا كېتىپ قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتىكىن ئۇنىڭ يېـ
نىدا ياتقان قىزچاق ئويغاندى .

ـــ سۇ . . . سۇ . . .

ئانا دەررۇ ئورنىدىن تۇرۇپ چىراغنى ياقتى . چۆگۈن
چېلەكلەرنى تاراقلىتىپ دۇم كۆمتۇردى ، ئەستاغپۇرۇللا ، بىر تې ـ
مىمۇ سۇ قالماپتۇ ، ئاخشام ئۇ باللارنى يۇيۇندۇرۇپ سۇنىڭ
تۇگەپ قالغانلىقىنى ئېسىگە ئالدى ، ئۇنىڭ بېشى قاتتى .

ـــ ئەمدى قانداق قىلارمەن ، باللارنىڭ دادىسى بۇگۈن
ئىدارىدە نۆۋەتچى بولىمەن دېگەن . يامان ۋاقىتتا سۇنىڭ تۇگەپ

قالغىنىنى قارىمامدىغان ، سۇغا چىقىپ كەتسەم بۆشۈكتىكى بوۋاقمۇ ئويغىنىپ ئىككى بالا تەڭ يىغلاپ ئالەمنى مالەم قىلماسمۇ ؟

ـــ ئۇسساپ كەتتىم ، سۇ . . . سۇ . . .

كىچىك قىزچاقنىڭ نالىسى ئانىسىنىڭ خىيال يىپىنى ئۈزدى . قىزچاق ھېچقانداق پەپلەش ، ئالداشلارغا قۇلاق سالماي بىرلا سۆزنى تەكرارلايتتى .

ـــ سۇ . . . سۇ . . .

ئانا ئالدىراپ قالدى . چاپانىنى يېپىنچاقلاپ كەشنى پۈتىغا ساپتى . چېلەكنى ئېلىپ ئىشكىنى ئاچتى ، تالا قاپقاراڭغۇ . بەرەرى قولىنى كۆزۈڭگە تىقسىمۇ كۆرگىلى بولمايدۇ .

ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ قورۇ چوڭ بىر قورۇ ئىدى . ئەسلىدە بۇ بىر بايىنىڭ قورۇ ـ جايى بولۇپ مېۋىلىك دەرەخلەر ۋە كىچىكرەك بىر كۆلچىكىمۇ بار ئىدى ، ھۆكۈمەت بۇنى ئۆزگەرتىپ قورۇنىڭ بىر قىسمىنىڭ دەرەخلىرىنى كېسىپ ئۈستەل ـ ئورۇندۇقلارنى بېكىتىپ يازلىق كىنوخانا قىلغانىدى . ياز ۋاقتى بولغان بولسا ، كىنوخانىدا يېرىم كېچىگىچە كىنو قويۇلۇپ تۇرغاچقا كىنوخانىنىڭ ئىچى ـ تېشىدا ئادەم كەم بولمايتتى . بۇ كەچ كۈز پەيتى بولغاچقا كىنو قويۇش توختىغان ، قورۇدىكى قوشنىلار ئالمىقاچان ئۆيگۈغا كېتىپ ، ئالەم جىمجىتلىققا چۆمگەنىدى ، كىنوخانىنىڭ كۆلچىكىدىكى سۇنى خەقلەر قوغۇن ـ تاۋۇز شاپاقلىرىنى تاشلاپ مەينەت قىلىۋەتكەچكە ئىچىشكە يارىمايتتى .

ئانا قورۇنىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە شىپىر ـ شىپىر قىلغان بىر ئاۋازنى ئاڭلاپ توختاپ قالدى . ئۇ قورققىنىدىن يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلغاندەك بولۇپ سۇر بېسىپ كەتتى . ئارقىسىغا ئىلدام يېنىپ ئىشىك تۈۋىگە كەلدى . ئۆينىڭ ئىچىدىن بايقىدەك سۇ . . .

سۇ . . . دېگەن قىزنىڭ يىغا ئاۋازى ئاڭلىنىپ ئۇنى كەينىگە قايتىشقا مەجبۇرلىدى .

مەھەللىدىكىلەر كىنوخانىدىكى سېدىدە جىن بار دېيىشىدىغان ، بۇ قورۇغا كەلگەندىن بېرى بۇ ياش چوكان جىننى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرمىگەن بولسىمۇ لېكىن بۇگۈن نېمىشقىدۇر ئاشۇ گەپلەر يادىغا چۈشۈپ قالدى ، يەنە شىر ـ شىر قىلغان ئاۋاز كەينىدىن بىرى ئەگىشىپ كېلىۋاتقاندەك تۇيغۇغا كەلتۈرۈپ تېننى جۇغۇلداتتى . قورققىنىدىن چېلىكى داراڭلاپ قولىدىن چۈشتى ، ئۇنىڭ چىلەكنى ئالغۇدەكمۇ ماغدۇرى قالمىدى ، چېلەكنىڭ داراڭلىغان ئاۋازى بېسىققاندىن كېيىن ئۇ شىپرلىغان ئاۋازنىڭمۇ جىمقىپ قالغانلىقىنى ئۆزى ماڭسا تەڭ شىپرلاپ ، توختىسا تەڭ توختىغانلىقىنى بايقىدى ، ئۇ بايا ئۆزى ئالدىراپ كىيىۋالغان ۋە ئۆزى « شىپرتاق » دەپ ئاتايدىغان سايما كەشىدىن چىققان ئاۋازلىقىنى بايقاپ سەل ئۆزىگە كۈچ پەيدا قىلدى ، يەرگە ئېگىشىپ چىلەكنى ئېلىپ كىنوخانىنىڭ چوڭ دەرۋازىسىدىن چىقتى . كۆل بۇ قورۇدىن يۇز مېتىرچە نېرىدا سېپىل تۇۋىدە ئىدى . بۇ كۆلنى شەھەر خەلقى « يۇمىلاق شەھەر كۆلى » دەپ ئاتايتتى ، بۇ كۆل ناھايىتى چوڭ بولۇپ ياز كۈنى ئەتراپىغا تال ، بوستانلار سايە تاشلىغان ، ئۇچ ـ تۆت يېرىگە ئەپكەشچىلەر سۇ ئۇسۇيدىغان تاختاي بېكىتىلگەنىدى . ھازىر سۇ يېرىملاپ قالغاچقا بۇ يەردىن چىلەك بىلەن سۇ ئۇسۇشقا بولمايتتى . ئايال چېلىكىنى كۆتۈرۈپ كۆلنى ياقىلاپ پەسرەك جايىنى ئىزدىدى . كۆلنىڭ يانتۇ قىرغىقىدىن پەسلەپ سۇغا يېقىنلاشتى . كۆل ئايسىز كېچىدە قاپقارا سىياھ توشقۇزۇلغان داش قازاندەك كۆرۈنۈپ ئۇنىڭ تېنىنى شۇركەندۈرۈۋەتتى . ئارىلاپ ـ ئارىلاپ نېمىدۇر بىر نەرسە پالاقلاپ ، قانداقتۇر بىرنەرسىلەر غويۇلداپ ئۇچۇپ غايىب

بولاتتى .

ئايال بىر تۇپ سۆگەتنىڭ شېخىنى بىر قولى بىلەن مەھـ
كەم تۇتۇۋالدى . ئىككى پۇتى لىڭشىپ تۇرغان يىلتىز ئۇستىدە
ئاران تۇراتتى . ئۇ ئېڭىشىپ چېلەكنى سۇغا پاتۇرۇپ كۆچەپ
تارتىشقا ، يىلتىز لىڭشىپ كېتىپ پۇتى تېيلىپ كەتتى . ئۇ سۇغا
چۈشۈپ كەتتى . قولىدىكى چېلەك بېشىغا كىيىلىپ بېشىغا سۇ
تۆكۈلدى . قورقمىدىن جان پېنى چىقىپ كەتكەندەك بولدى
لېكىن ، بىرقولىدىكى سۆگەتنىڭ شېخىنى قويۇۋەتمىدى شۇ ھا-
لەتتە قانچىلىك تۇردىكىن ، بەلكىم بىر مىنۇت تۇرغاندۇ ، بەلكىم
بىر سائەت تۇرغاندۇ .

ئەمـما ، ئۇنىڭغا ئالەم بىنا بولغاندىن بېرى مۇشۇ يەردە تۇ-
رۇۋاتقاندەك ، ئاسمان بىلەن سۇ ئىچىدە جان تالىشىۋاتقاندەك بە-
لىنىدى ، سوغۇق سۇغا چىلىشىپ تۇرۇپ پۇتىنىڭ پەيلىرى تار-
تىشىپ قالدى ، بەدەنلىرى ئۈيۇشقاندەك بولدى . سوغ ئۇنى ھو-
شىغا كەلتۈردى ، قوللىرى بوشىشىپ سۆگەت قولىدىن چىقىپ
كېتىشكە تاس قالدى . بىردىنلا كۆز ئالدىغا بۇلتۇر سۇغا چۆكۈپ
ئۆلـگەن بىر چوكاننىڭ جەسىتى كەلدى . خەقلەر ئۇنى چاڭگاك
بىلەن سۈزۈۋالغاندا ئۇنىڭ قوللىرى پاقىنىڭ قورسىقىدەك ئاپئاق ،
قـورسىقى بولسا دۇمباقتەك ئېسىلىپ كەتكەن ، يۈز ـ كۆزلىرىگە
پاقا لېشى چاپلىشىپ قارىغۇسىز بولۇپ كەتكەنىدى .

يـاش ئانا بۇ يېرىم كېچىدە سۇغا چىلىشىپ تۇرۇپ ئۆزۈ-
نىمۇ ئەپكەشچىلەر چاڭگاك بىلەن سۇدىن ئىزدەۋاتقاندەك تۇيغۇغا
كـېلىپ قورقمىدىن ۋاقىرىۋەتتى . ئۇنىڭ ئاۋازى چېلەكنىڭ
ئـىچىدە گۇلدۇرمامىدەك گۇلدۇرلەپ قۇلاقلىرىغا ئۇرۇلدى . لېكىن
ھـېچكىم كېلىپ ئۇنى قۇتۇلدۇرمىدى . ئۇ بىر قولى بىلەن چې-
لەكنى بېشىدىن ئېلىپ يىلتىزغا ئىلدى ، كېيىن جان ئاچچىقىدا

ۋارقىراشقا باشلىدى .

ـــ ئادەم بارمۇ ، ئادەم بارمۇ ؟

يىراقتىن بىرىنىڭ كېلىۋاتقان ئاۋازى ئاڭلىنىپ ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا كۈچ ـ مادار بەخش ئەتتى ، ئۇ يەنە ۋارقىرىدى .

ـــ قۇتقۇزۇڭلار ، مەن سۇدا . . . كۆلنىڭ ئىچىدە . . .

قولى شاختىن چىقىپ كېتىپ يىلتىزلارغا يامىشتى ، ئاغزىغا سۇ كىرىپ كەتتى . ئۇ سۇنى ئاغزىدىن پۈركۈپ چىقىرىۋەتتى .

بىراق ۋارقىراشقا چامى كەلمىدى .

كۆلنىڭ بېشىدا بىرىنىڭ گەۋدىسى كۆرۈندى ، كەينىدىن بىر ئەر كىشىنىڭ قوپال ئاۋازى ئاڭلاندى .

ـــ قايسىڭ بار !

ـــ مەن . . . مەن مەيەردە . . . كۆلدە .

ئەر كىشى قاراڭغۇدا سىيلاپ يۈرۈپ كۆلنىڭ يان تەرىپىدىن پەسكە چۈشتى . ئۇ سۇدا پالاقلاپ تۇرغان چوكاننى ئاران ئىلغا قىلالىدى ، سىيلاپ يۈرۈپ چوكاننىڭ قولىنى تۇتتى .

ئىنىقراقنى ئېيتقاندا ، چوكان ئۇنىڭ قولىغا ئېسىلدى .ئۇ چوكاننى كۈچەپ تارتىپ چىقاردى ، چوكاننىڭ ئۇستىۋېشىدىن سۇ قۇيۇلاتتى . ئۇزۇن چاچلىرى چۈۋۈلۈپ كەتكەن بولۇپ يۈز ـ كۆزلىرىنى ، پۈتۈن بەدىنىنى سۇ ئوتلىرى يۆگەپ تۇراتتى . ئەر كىشى ئەجەبلەندى ، ئايالنىڭ نېمىشقا يىرىم كېچىدە سۇغا چۈشۈپ كەتكىنىنى چۈشۈنەلمەي ئۆزىچە خىلمۇ خىل قىياسلارنى قىلدى ، شۇ ئارىدا ئايالدىن زۇۋان چىقتى .

ـــ ياخشى كىشى ، چېلىكىمنى ئاچقىپ بەرگەن بولسىلا .

ئۇ ئادەم بىردەم توختاپ تۇرۇپ قالدى ، ئاندىن كېيىن

تېيلىغاق بولۇپ قالغان قىيپاچ يەردىن ئاۋايلاپ مېڭىپ كۆلگە چۈشتى . يىلتىزغا ئىلىنقلىق چېلەكنى ئاران تاپتى ، ئۇنى ئەپچەپقىپ ئايالىنىڭ يېنىغا قويدى .

ــ ئۆزىڭىز كېتەلمەسىز ، ئۆيىڭىز يېقىنمۇ ؟ دېدى ئەر كىشى .

ئايال بېشىنى ئىغاڭلاتتى . قاراڭغۇدا ئەر كىشى بۇنى كۆرمىدى . ئايال دىرىلدەپ تىترەپ تۇراتتى . بەدىنىدىن ئاقىقان سۇ يەرنى كۆلچەككە ئايلاندۇرغانىدى . ئۇ دەرمانسىز قوللىرى بىلەن چېلەكنى سىڭايان قىلىپ ئىچىدە سۇ يوقلۇقىنى بايقىدى . ئۇ ئۆيدە سۇ . . . سۇ . . . سۇ دەپ ناله قىلىپ ياتقان بالىلىرىنى ئويلىدى . ئەر كىشىگە بىر چېلەك سۇ ئېلىپ چىقىپ بەرسىڭىز دېمەكچى بولدىيۇ لېكىن ئاغزى بارمىدى ، ئاستا چېلەكنى قولىغا ئېلىپ يەنە كۆلگە ماڭدى .

ئەر ئۇنىڭ يەنە كۆلگە ماڭغىنىغا ئەجەبلەندى ، ــ دە ئالدىنى توسۇۋالدى .

ــ نەگە بارىسىز يەنە ، يەر تېيلىغاق بولۇپ كېتىپتۇ ، ئۆلگىلى كەلدىمۇ نېمە ؟

ــ ئوبدان كىشى ، بالىلىرىم . . . سۇ دەپ . . . خاپا بولماي بىر چېلەك سۇ ئېلىپ چىقىپ بەرسىڭىز .

ئەر كىشى جىم بولۇپ قالدى ، كېيىن ئاچچىقىدا ۋارقىراپ كەتتى .

ــ ئۇسىغا بالىلار ئۆلۈپ قالمايدۇ . مېڭىڭ يولىڭىزغا .

ئايال ئائىلاج چېلەكنى كۆتۈرۈپ ئۆيگە

كەلدى . ئىشكنى ئېچىپ تېخىچە قىزىنىڭ « سۇ » دەپ ناله قىلۋاتقىنىنى كۆردى . ئۇ چېلەكنى سىڭايان قىلدى ، چىنىگە بىر نەچچە تامچا سۇ چۈشتى . ئايال چىنىنى بالىنىڭ لەۋلىرىگە ئەپكەلدى ، ئۇسساپ كەتكەن بالا ئاچ كۆزلۈك بىلەن سۈنى يۇتتى .

بالىنىڭ يىغىسى پەسەيگىنىنى تىلىنى تامشىپ ئۈيقۇغا كەتكىنىنى كۆرۈپ ئانا بايقى دىشۋارچىلىقلارنى ئېسىدىن چىقاردى .

1992 ـ يىلى

ئۇنىڭ كۆنلىرى

تـاڭ ئاقۇچ نۇرلىرى بىلەن دېرىزىنى سۈزۈلدۈردى ، ئايال چۆچۈپ كۆزىنى ئاچتى . دەماللىقتا قەيەردە ياتقىنىنى بىلمىگەندەك دېرىزىگە چەكچىيىپ قارىدى . ياستۇق ئاستىنى سىپاشتۇرۇپ فوسفورلۇق سائىتىنى تېپىپ سىنچىلاپ قارىدى . سائەت ستىرىلـ كىسى بەشكە ئون مىنۇت قالغانلىقىنى كۆرسىتىپ تۇراتتى .

« يەنە ئون مىنۇت بارىكەن ، ئازراق كۆز يۇمۇۋالاي » ئەمما ئون مىنۇت قالدى دېگەن خىيال كاللىسىنى ئىگىلەپ ئۇيقۇسىنى قـاچۇردى . ئۇ ئامالسىز ئورنىدىن تۇردى ، ئەسنىدى ، كېرىلدى ، ساپما كەشتىنى ئىزدەپ پۇتى بىلەن يەرنى سىيپاشتۇرۇپ ئۇنى كارىۋاتنىڭ تېگىگە كىرگۈزۈۋەتتى . ئېڭىشىپ ساپما كەشتىنى كـا-رىۋات ئاستىدىن تېپىپ پۇتىغا ساپتى .

بـۇ چاغدا ئۆيدىكىلەر تاتلىق ئۇيقۇنىڭ بۆشۈكىدە شېرىن چۈش كۆرۈۋاتاتتى .

يـەنە يېرىم سائەتتىن كېيىن سۈتچى كېلىدۇ ، ئۇنىڭغىچە چۈشلۈك تاماق ئۇچۇن خېمىر يۇغۇرۇپ ، سەي ـ كۆكتاتلارنى ئاقلاپ ئۇلگۈرەرمىكىن ؟ ئايال ئومۇالىنكتا يۇز ـ قوللىرىنى يۇـ دى ، چـېـچىنى ئالدىراپ تارىدى ، ئۇ تاراشقا ئاسان بولسۇن دەپ چاچلىرىنى قىسقا بۇدۇر قىلدۇرۇۋەتكەنىدى .

ئۇ بـېشىغا ياغلىقىنى چېگىپ ئالدىغا پەشتامىنى تارتىپ خېمىرغا تۇتۇش قىلدى . ئۇ ئۆيدىكىلەرنى ئويغىنىپ كەتمىسۇن

دەپ ئاۋايلىغانسېرى تار ئاشخاندا پۇت ياكى قولى ھە دېسلا بىر نەرسىلەرگە تېگىپ كېتىپ تاراڭلىغان ئاۋاز چىقىراتتى . قېرىش-قاندەك جەينىكى ساپلىقتا تېگىپ كەتتى ، ساپلىق يەرگە چۈشۈپ سۇ پۈتلىرىغا تۆكۈلدى ، ساپلىقنىڭ تاراڭلىغان ئاۋازى ئاشخانىنى بېشىغا كىيدى ، ئايال خېمىرنى چەيلەشتىن توختاپ تۇرۇپ قالدى .

خۇدايا شۇكرى ئۆيدىكىلەر ئويغانماپتۇ ، ئۇ ئالدىراپ سا-ئىتىگە كۆز تاشلىدى . سائەتنىڭ ئىستىرىلكىسى بەشتىن 30 مىنۇت ئۆتكەنلىكىنى كۆرسىتىپ تۇراتتى .

ئاپلا ، سۈتچى كېلىپ قاپتۇ ، قېلىنراق كىيىنۈۋىلىش كې-رەك ئىدى . ئاڭغىچە سۈتچى كېتىپ قالدۇ ، بوپتۇ ، ئەتە قې-لىنراق كىيىنىپ چىقار .

ئۇ يۈگۈرگىنىچە چىقىپ سۈتنى ئېلىپ كىردى . كورىغا قۇيۇپ گاز ئوچاقنى ياقتى . سۈت دېگەن شەيتانەدەك نەرسە ، قاراپ تۇرساڭ قاينىمايلا كېتىدۇ ، كۆزۈڭنى ئۇنىڭدىن ئېلىپ باشقا نەرسىگە قارىدىڭمۇ بولدى تاشىدۇ ، توختاتقىلىمۇ بولمايدۇ ، ئالدىراپ تۇرغاندا مۇشۇ سۈت ئادەمگە ئەجەبمۇ كاشىلا قىلىدۇ ، بۇ ئەتىۋارلىق « زەمزەم » نى ئىچمىسە تېخى ، سۈت قاينىدى ،ئايال ئالدىراپ ساپلىقنى ئالدى . ئاپلا سائەت ئالتە بولۇپ قاپتۇ ، با-لىلارنى ئويغىتىۋەتسۇنمىكىن ياكى يەنە ئازراق ئۇخلىۋالسۇنمىكىن .

ئۇ ئالدىراپ بالىلار ياتقان ئۆيگە كىردى ، بالىلارنى ئويغا-تاي دەپ كىرگەن ئادەم ئۇلارنىڭ يوتقىنىنى تۇزىدى ، پۇت ـ قوللىرىنى يوتقان ئىچىگە يۆگىدى . تووا ، دۇنيادىكى بالىلارنىڭ ھەممىسى يوتقاندىن پۇت ـ قولىنى چىقىرىپ ئۇخلامدىكىن ، يە-زىلغان رومان ـ كىتابلارنىڭ ھەممىسىدە ئانىسى بالىسىنىڭ يوتـ قىنىنى تۇزىدى ، ياپتى دېگەن تەسۋىرلەر بار . ئۇ يەنە سائىتىگە

قاردى ، سائەت ئسترىلكسى ئالتىدىن 30 مىنۇت ئۆتكىنىنى كۆرسىتىپ تۇراتتى . ئاپلا ، بالىلارنى ئويغىتىۋەتمىگىنىم ئېمسى ، ئۇلار كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ ئورۇنلىرىدىن تۇرغۇچە ئون نەچچە مىنۇت ئۆتۈپ كېتىدۇ .

ئۇ بالىلارنىڭ بېشىنى سىيلىدى ، ئۇلارنىڭ بالىلارغا خاس شېرىن ھىد كېلىپ تۇرغان بويۇن ، مەيدىلىرىنى پۇرىدى ، قور-ساقلىرىغا سۆيدى . ئۇلار كۆزلىرىنى ئاچمايلا ئانىسىنىڭ بوينىدىن قۇچاقلىدى ، ئانىنىڭ بويىغا شېرىن سېزىم تاراپ گويا شېرىن مەي ئىچىپ مەست بولغاندەك يايرىدى . ئۇ بالىلىرىنى ئويغاتتى . بالىلار ئالدىراپ چېيىنى ئىچىۋاتقاندا ئۇ ئۇلارغا زوق بىلەن باقتى . سومكىلىرىغا ئۇلار ئاخشام تاپشۇرۇق ئىشلەپ ئۈستەلدە قېپقالغان دەپتەر ـ كىتابلىرىنى تىقتى ، قەلەملىرىنى سالدى . بىر نەچچە تالدىن ياڭاق ، كەمپۈت ، بىر پارچىدىن نان سېلىشنى ئۇنتۇمىدى .

سائەت يەتتە بولدى ، ئۇ ئۆيدە نېمىلەرنىدۇر دېيىشىپ تۇرغان بالىلىرىنى ئالدىرىتىپ ئېلىپ چىقتى . بالىلار مەكتەپكە ماڭدى ، ئۇ زاۋۇتقا ماڭدى . ئۇ ئۇچ يەردە ئاپتوبۇس ئالمىشىپ ئاندىن زاۋۇتقا يېتىپ باراتتى . چۈشتە يەنە شۇنچە يەردە ئاپتوبۇس ئالمىشىپ ئۆيىگە قايتىپ چۈشلۈك تاماق ئېتىدۇ . بالىلارنىڭ تامىقىنى بېرىپ ، ئاغزىغا بىر قوشۇق ئاش كىرە ـ كىرمەيلا ۋاقىت توشىدۇ . ئۇ يەنە ئالدىراپ ئىشقا ماڭىدۇ . ئۇ ھەممە ئىشچىلاردەك توپتوغرا سەككىز سائەت ئىستانوك ئالدىدا ئۆرە تۇرۇپ ئىشلەيدۇ ، ھەر يوغان تۆمۈرلەرنى كۆتۈرىدۇ . بىر ئائىلىنىڭ يۈكىنى كۆتۈرگەن گەۋدىگە بۇ تۆمۈرلەرنى كۆتۈرۈش ھېچ گەپ ئەمەس . ئۇنىڭ نازۇك گەۋدىسى شۇنداق چىداملىق . كەچتە ئۇ ئادەم مەغدلداپ كەتكەن بېكەتلەردە قىستىلىپ ، قىستاپ ، دەسسىلىپ ،

دەسسەپ يۇرۇپ ئۆيگە قايتىدۇ .

كەچلىك غىزا ئۈچۈن يەنە ئازراق سەي قورۇپ چاي تەيـ يارلايدۇ ، جوزىغا داستىخان سېلىۋاتقاندا باللار دادىسى بىلەن ئولتۇرۇپ تېلېۋىزور كۆرۈۋاتقان بولىدۇ . ئۇ چېيىنى قولىغا ئېلىپ تېلېۋىزورغا قارايدۇ . ئۇنىڭدا قايسى بىر كىنونىڭ بىر قانداق كـۆرۈنۈشى قويۇلۇۋاتقان بولىدۇ . ئۇ ھېچقاچان تېلېۋىزوردا قو- يۇلغان كىنو ياكى خەۋەرلەرنىڭ باش ـ ئاياغىنى تولۇق كۆرۈپ بـاقمىغان . شۇڭا ئۇ ھەرقانچە دىققەت قىلسىمۇ كىنو ۋەقەلىكىگە چۆكۈپ كېتەلمەيدۇ . باللىرىدىن « ئاۋۇ كىم ؟ » ، « ماۋۇ نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ ؟ » دەپ سورايدۇ . باللارنىڭ بولسا كۆزى كـە- نودا ، ئاغزى چايدا بولغاچقا تۇزۈك جاۋاب بېرەلمەي ئۇنى تېرىكـ تۇرىدۇ . ئۇمۇ تېلېۋىزوردىن ھېچ مەزمۇ ئالالمايى ئاستا ساپاغا قىيسىيىدۇ ، كۆزى قاچان ئېلىنىپ قالغىنىنى تۇيمايدۇ ، بىر چاغدا باللىرى ئۇنى تۇرتۈپ : « ئاپا ، ئاپا ، قوپ » دەيدۇ . ئېرى بولسا جىددىي قىلىپ « ئانسى ، ئانسى ، ئورۇن سال » دەيدۇ .

ئۇ ئۇيقۇلۇق كۆزلىرىنى ئېچىپ تېلېۋىزورغا قارايدۇ ۋە جۆيلىگەندەك قىلىپ :

ـــ كـىنو قېنى ، ھېلىقى قىز بالا نەگە كەتتى ، ـــ دەيدۇ .

بـالـىلىرى كۈلىدۇ . ئېرى كۈلىدۇ ، ئۇمۇ كۈلىدۇ ، ئورنـە- دىـن تۇرۇپ نېرىقى ئۆيگە چىقىپ ئورۇن سېلىشقا باشلايدۇ . ئۇ- نىڭ كۈنلىرى مۇشۇنداق ئۆتىدۇ .

1992 ـ يىلى

سەھەردە كۆرگەن چۇش

ئـايـال ئـۇزۇن يـــلـــلار چەت جايدا ئىشلەپ پېنسىيگە چىقتى ـــ دە ، بۇ يىل شەھەرگە قايتىپ كەلدى . ئۇ شەھەرنىڭ دەرەخـزارلىق چوڭ كوچىسىدا ، ۋېلىسىپىتكە تايانغىنىچە ئۆزىگە سـەپسېلىپ قاراپ تۇرغان ئەركىشىنى كۆرۈپ دەسلەپ ئىرەن قـىلمىدى ، لېكىن ئۇنىڭ قوشۇما قېشى بىلەن قارا كۆزلىرى كىم-نىدۇر ئېسىگە سالغاندا پۈتۈن ۋۇجۇدى لەرزىگە كەلدى .

سەھەر پەيتىدە كۆرگەن چۇش ، بۇنىڭدىن ئوتتۇز يىل بۇرۇن سەھەر پەيتىدە كۆرگەن بىر چۇش ئۇنىڭ ئېسىگە بارلىق ئىنچىكە تەپسىلاتلىرى بىلەن كەلدى . ئۇ ئۆز ئۆمرىدە ئويغاق پەيتىدىن باشقا چاغلاردا نۇرغۇن چۇشلەرنى كۆرگەنىدى . لېكىن بۇ چۇشلەرنىڭ ھېچقايسىسىنى ئېسىدە ساقلاپ قالالمىدى .

بۇ چۇشمۇ ئادەتتىكىچە چۇش بولۇپ ھەركۈنى كۆرىدىغان چۇشلىرىدىن ئۇنچە پەرقلەنمەيتتى . لېكىن ، مۇشۇ چۇش ئۇنىڭ تەقدىرىدىن بېشارەت بەرگەندەك بولدى . ئۇ بۇ چۇشنىڭ ئەبەدىي ئېسىدە ساقلىنىپ قېلىشىنى نەدىن بىلسۇن .

ئۇ ئۇستىدىكى ئاق خالات ۋە جىڭگىل چاچلىرىنى بېسىپ تۇرغان باشىنكىنى ئىشكاپقا تىقتى . سۆسۈن قاتلاق يوپكا ۋە كـوپتىسى ئۇنىڭ ئاق ئالمىدەك چىرايلىق ھۆسنىنى ئاجايىپ جاز-بىدار قىلىپ تۇراتتى . ئۇ پارقىراق سومكىسىنى بېلىكىگە ئېسىپ

ئشتىن چۈشەي دەپ مېڭىشىغا ئىشكتىن كىرگەن بىرى ئۇنى تـوختاتشقا مەجبۇر قىلدى . بۇ كىشى ئاق يۈزلۈك قاپقارا قوشۇما قاشلىرى قارا كۆزلىرى ئۆزىگە ياراشقان 26 ياشلاردىكى يىگىت بولۇپ مۇشۇ بۆلۈمنىڭ ۋىراچى ئىدى .

قىز خىزمەتكە چىققىنىغا ئۇچ ئاي بولاي دېدى . يىگىتنىڭ ئۇنىڭ بىلەن ئىچ ـ پەش تارتىشىپ يۈرگىنىگىمۇ ئۇچ ئاي بولاي دېدى . بىر كۆرۈپ كۆيۈپ قېلىش دېگەن شۇ بولسا كېرەك . قىز رەسمىيەتلىرىنى كۆتۈرۈپ دوختۇرخانىنىڭ دەرۋازىسىغا « بېسـمىللا » دەپ دەسسىگەن كۈنى مۇشۇ ياش دوختۇرغا ئۇچراشقان ۋە شۇ يىگىتنىڭ يولباشلامچىلىقىدا بارلىق رەسمىيەتلىرىنى ئۆـتەپ ، دوختۇرخانىنىڭ ئىچكى بۆلۈمىگە ئورۇنلاشقانىدى ، شۇ كـۈندىن باشلاپ ئۇلار گويا كونا تونۇشلاردەك بىر ـ بىرىگە ئـجىل بولۇشۇپ قالدى ، كارىدورلاردا ، دوختۇرخانىنىڭ دەرەخزارـلىق قورۇلىرىدا بىر ـ بىرىنى كۆرسىمۇ يۈرەكلىرى دۈپۈلدەيدـغان ، كەچلىرى تانسا ، كىنولارغا بىللە بارىدىغان بولۇشتى .

سېستىرا ئايالار بەك ئۇزۇن قۇلاق ھەم ھوشيار كېلىدۇ . ئۇلارنىڭ دېيىشىچە توي مۇشۇ كۈزدە بولارمىش .

بۇگۈن قۇربان ھېيتىنىڭ ھارپا كۈنى ئىدى ، يىگىت بىلەن قىز ئىچكى بۆلۈمنىڭ كارىدورىدىن بىللە چىقىشتى . دەرەخزارلىق يولدا كېتىۋېتىپ يىگىت قىزنىڭ يۈمران قوللىرىغا بىر نەرسىنى تۇتقۇزدى . قىز ئۇنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەكچى بولۇپ دەررۇ ئالقـىنىنى ئاچتى . بۇ بريلىيانت كۆزلۈك ئالتۇن ئۇزۈك ئىدى ، بۇ قىمـەت باھالىق نەرسە قاراڭغۇ دەرەخزارلىق ئارىسىدىمۇ جۇلالاپ كۆزنى چاقنىتىپ تۇراتتى .

ـــ بۇ نېمە ؟ ـ دېدى قىز چۆچۈپ .

ـــ مـومامدىن قالغان تەۋەررۈك ئىدى ، سىزگە . . . سىز ـ

نىڭ ھېيتىڭىزنى مۇبارەكلەپ . . .

ـــ ھېيت ئەتىغۇ .

ـــ ھە ، بۇگۈن نامازدىگەردىن باشلاپ ھېيتقا ھېساب ئە-
مەسمۇ گۆھىرىم .

قىز قىزىرىپ كەتتى . قولىدىكى ئۈزۈكنى قۇتىسىغا سېلىپ سومكىسىنىڭ ئىچ يانچۇقىغا يوشۇردى .

ـــ ئەتە شەھەر مەركىزىدىكى گۈللۈكتە ساقلايمەن ، ئە-
تىگەن سائەت توققۇزدا كېلىمەن ، سىزمۇ شۇ يەرگە كېلىڭ ھە .

ـــ نېمە ئىش قىلىمىز ؟

ـــ بىزنىڭكىگە بارىمىز . ھېيت پەتىسى قىلىپ . . .

قىز يىگىتنىڭ بىر كۈنى مۇشۇنداق تەكلىپ قىلىدىغىنى ، ئۆزىنىڭ ئاخىرى مۇشۇ شەھەردىكى داڭدا ر ئائىلىنىڭ ئا-
دىمى بولىدىغىنىنى ئويلىسا سۈر بېسىپ كېتەتتى ، نەچچە ۋاقىت-
تىن بېرى يىگىتنىڭ نۇرغۇن تەكلىپلىرىنى مانا ، ئەنە دەپ كەي-
ىنگە سۈرۈپ كېلىۋاتقىنى شۇ سەۋەبتىن ئىدى ، سېستىرا ئاياللار-
نىڭ دېيىشىچە بۇ ئائىلە قەدىمدىن باي ئائىلە بولۇپ ئۇلار ھەم مۇلۈك ئىگىلىگەن ھەم ھوقۇق ئىگىلىگەن كاتتا كىشىلەر ئىدى ، ھازىر ئۇلارنىڭ باي ھوقۇقدار بوۋىسى ئۆلگىنىگە يېرىم ئەسىر ، ئاتىسى ئۆلگىنىگە 20 يىل بولاي دېگەن . ئۇنىڭ ئاكا ـ ئىنى ، ئىگىچە ـ سىڭىللىرىنىڭ ئىلىكى تۇغۇپ قۇرۇق ئۇستخىنى قالغان بولسىمۇ شەھەردىكى خان جەمەتلىرىدىن ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق بو-
لۇشۇپ خان جەمەتى ئاتىلىپ بۇ شەھەرنىڭ ئالىي تەبىقىسىنى شەكىللەندۈرگەنىدى ، يىگىت ئاشۇ بۇزرۇكۇار خانىنىڭ نەۋرە قى-
زىنىڭ ئوغلى ئىدى .

يىگىتنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى بولۇپمۇ ئانىسى گەرچە ئۇلارنىڭ بارلىق مال ـ مۈلكى ھۆكۈمەت تەرىپىدىن باشقۇرۇلۇپ

كەتكەن ، قۇرۇق ناملا قالغان بولسىمۇ لېكىن ئوغۇل ـ قىزلىرى ، نەۋرىلىرى ئۆيلىنىدىغان بولسا چوقۇم قۇدا ـ باجا بولغۇچىنىڭ نەسەبىنى سۈرۈشتۈرەتتى . قىز مانا مۇشۇ ئىشتىن قورقاتتى .

قىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسى خان جەمەتى ئەمەس ئىدى . لېكىن ، نامرات كىشىلەردىنمۇ ئەمەس ئىدى . ئۆز ئەمگىكى ، ئەقىل ـ پاراسىتى بىلەن تۇرمۇشنى بېيىتقان ، باللىرىنى ئوقۇتۇپ ھەممىسىنى ئالىي مەلۇماتقا ئىگە قىلغان ، ھاتەمدەك سېخىيلىقى بىلەن ھال كۈنى ناچارلارغا ياردەم بېرىپ يۈرتتا ھۆسەن سېخىي دەپ نام ئالغان كىشى ئىدى .

ـــ بارمىسام نېمە بولىدۇ ، ـــ دېدى قىز تارتىنغاندەك قىزىرىپ .

ـــ ھېيت ئەمەسمۇ ، پەتە قىلمىسز ، ئانامنىڭمۇ سىزنى بىر كۆرگۈسى بار . ئاندىن مەن سىزنىڭكىگە ، بولغۇسى قېينانامنىڭكىگە بارىمەن .

قىز ئىزا تارتىپ ئۇنىنى چىقارماي مېڭىۋەردى .

ـــ شۇنداق بولسۇن ھە ، ـــ دېدى يىگىت دوختۇرخانە دەرۋازىسىدا توختاپ قىز بېشىنى ئىغاتتى .

بۇگۈن ھېيت ئىدى . قەدىمكى شەھەر جامائەسىنىڭ پەشتاقلىرىدا ناغرىلار ، سۇنايلار گۈمبۇرلەپ قۇتلۇق ھېيت كۈنىدىن خەۋەر بەردى . شەھەردە ئۇلۇغ ، ئۇششاق ھەممىسى ھېيت نامىزىدىن قايتىپ كوچىنى ھېيتلىق كىيىملىرى بىلەن رەڭگارەڭ تۇسكە كىرگۈزدى ، ھېيتگاھدا ساما قىزىپ كەتتى .

قىز بىلەن يىگىت بىردەم سامانى تاماشا قىلىشتى .قىز توق قىزىل سارجىدىن كاستۇم ـ يوپكا ، قىزىل خۇرۇم ئاياغ كىيىۋالغان بولۇپ قىزىلگۈلنىڭ غۇنچىسىغا ئوخشاپ قالغانىدى .

يىگىت كۇل رەڭ سارجىدىن شىم ، كاستۇم كىيگەن ، ساقال ـ بۇرۇتىنى پاكىز قىرغان بولسىمۇ لېكىن مەڭزى ۋە ئـ ـڭـەكلىرى كۆكۈش تاۋلىنىپ يىگىتلىكىنىڭ قىرانىغا يەتكىنىنى بىلدۈرۈپ كۆكۈش جۇلالاپ تۇراتتى .

بۇ بىر جۈپلەر بىر ـ بىرىگە تازا ياراشقانىدى . ئۇلار شەـ ـھەرنىڭ شەرقىدىكى كوچىلارنىڭ بىرىگە كىردى ، بۇ جانان كوچىسى دەپ ئاتىلاتتى . قايسى جاناننىڭ نامىغا قويۇلغان كوچا ئىدىكىن ، قەدەمدە بىر دەرۋازا ئۇچرايتتى . دەرۋازىنىڭ دالانلىرىدا كىشىلەر ھېيت ئالدىراشلىقى ، قوي ئۆلتۈرۈۋاتقان ۋە باشقا ئىشلار بىلەن ھەلەك ئىدى ، ئۇلار نۇرغۇن چوڭ ـ كىچىك دەرۋازىلارـ ـدىن ، ئەگىملەردىن ئۆتۈپ چوڭ بىر دەرۋازىنىڭ ئالدىغا كەلدى . بۇ دەرۋازا بۇ تار كوچىدا خۇددى ئورۇق قويغا يوغان مۇڭگۈز ياراشمىغاندەك قەد كېرىپ كىشىنى ئەيمەندۈرەتتى .

قىز دەرۋازا ئالدىدا بىردەم ئەيمىنىپ كىرەلمەي تۇرۇپ قالدى ، يىگىتنىڭ قىستىشى بىلەن ھويلىغا ئاران كىردى .

ھويلىغا چاسا خىشلار ياتقۇزۇلغان ، ئىككى ئۈچ يەردە گۈللۈك ، گۈللۈكلەردە ئەتىر ، رەيھان گۈللەر ئېچىلىپ كەتكەن ، پـىشايۋاننىڭ چۆرىسىدىكى گۈل تەشتەكلىرىدە قىممەت باھالىق قىشلىق گۈللەر جۇلالاپ تۇرغانىدى . قىزنى رەڭدار قەپەزلەردىكى تورغاي ، تومۇچۇق ، شاتۇتلار جەلپ قىلىۋالدى . قىز ئىسسىق يىغقاندا يىگىت قايسىدۇر بىر ئۆيگە كىرىپ كەتكەن بولۇپ ئۇ قورۇدىكى ئىشكىلەرنىڭ قايسى بىرىگە كىرىشنى بىلمەي تەمتىرەپ قالدى .

شـۇ ئارىلىقتا خان ئەتلەس كۆڭلەك ، دۇخاۋا كەمزۇل ، ئېـگىز پاشنا ئامبىركان توپلەي كىيگەن بىر خېنىم بىلەك ، بويۇنـ ـلىرىدىكى ئالتۇن زۇننار ، ئالتۇن بىلەزۈك ، بارماقلىرىدىكى تىللا

ئۇزۇك ، بىرىلىيانت ئۇزۇكلىرىنى كۆن نۇرىدا چاقنىتىپ چىقىپ كەلدى . خېنىم قويۇق سۇرمە تارتىلغان كۆزلىرى بىلەن سېخىي نەزىرىنى قىزغا ئاغدۇردى ، تىنچلىق سوراشتى . دەمدەك ئوسما قويۇلغان قاشلىرىنى ئوق يىلاندەك مىدىرلىتىپ ، نەزىرىنى ھويلىغا چىقىپ كەلگەن ئىنىسىغا قاراتتى . كېيىن قىزنى تۆردىكى ئىشككە باشلىدى ، قىز تاشقىرىقى ھويلا ، ئىچكەركى ھويلا ، ئارا ھويلىدىن ئۆتۈپ چوڭ ـ كىچىك ، ئوتتۇرانچى خېنىملار ، ھاممام خېنىملار ، خانئاچا ، خان قىزلار بىلەن كۆرۈشۈپ دىدارلاشتى . جىددىيلەشكىنىدىن تەرلەپ تەپچىرىدى ، ئاخىرىدا چوڭ مېھمانخانىغا چۆرىدىپ سېلىنغان تەتىللا كۆرپىلەردە ئولتۇرۇپ خان ئانىنىڭ ھەمراھلىقىدا داستىخانغا ئىلتىپات قىلدى .

خان ئانا ئابلىكىمنىڭ ئانىسى بولۇپ يېشى ئاتمىشلاردىن ئاشقىنىغا قارىماي 45 ياشلاردا كۆرۈنەتتى . ئۇستىدىكى دۇخاۋا كەمزۇل ، خان ئەتلەس كۆڭلەك ، قەمرۇت رومال ، ئالتۇن جابدۇقلىرىنىڭ پۈزۈرلۈقى بىلەن بايا قىزغا روبىرو بولغان ياش خېنىمدىن قېلىشمايتتى . خان ئانا ناھايىتى سۈلكەتلىك ئىدى ، كېلىن خېنىملاردىن بىرى پەتنۇستا چىنە چەينەك ۋە پىيالە ئېلىپ كىردى . پاكىز يۇيۇلغان پىيالىنى چاي بىلەن يەنە بىر قۇر چايقاپ ، چىمچىلقىنى ئوينىتىپ تۇرۇپ خان ئانىغا ئاندىن كېيىن قىزغا چاي تۇتتى . ناۋات سالغان بولدى . مەزەگە تەكلىپ قىلدى .

داستىخاندا ساڭزا ، قۇيماق ، سامسا ، سامبۇسا ، ئالما ، مۇرابا ، بادام ، پىستە ، كۆك يېمىش ، چىلانلاردىن تارتىپ ھەتتا ھەرمەنىڭ خورمىلىرىغىچە تېپىلاتتى .

خان ئانا قىزغا تىكىلەتتى ، گويا ئۇنىڭ ھۆسنى ـ جامالىدىن نېمىنىدۇر ئىزدەيتتى . قىز بولسا يالاڭغىداق قوقاس كەچ

كەندەك بىچارە ھالغا چۈشۈپ قالغاندى ، ئۇنىڭ ئۇستىگە تار يوپيكسى بىلەن يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇشقا قاملىشالماي قىينىلاتتى . دەسلەپتە ، پارتىدا كېيىن ئورۇندۇقلاردا ئولتۇرۇپ كۆنۈپ كەتكەن پۇتلىرى ئۇيۇشۇپ قېلىپ بىئارام قىلاتتى .

خان ئانا قىزنىڭ جامالىدىن قۇسۇر تاپالمىغاندىن كېيىن قىزدىن ئاسماقچىلاپ سوئال سوراشقا چۈشتى .

ـــ قىزىم ، سىز قەيەردىن ، كىمنىڭ بالىسى ؟

ـــ ئۆيىمىز ئۆستەڭ بويىدا ، دادامنى خەقلەر ھۆسەن سەخي دەيدۇ .

ـــ ھە ، بىلدىم قىزىم ، دادىڭىز بىر زامانلاردا پۇل كەچكەن ئادەم . ھىم ، پۇل دېگەن ئۇچۇرما قۇش . ئۇنى ئوبدان تۇتمىسا قولدا تۇرمايدۇ . ئەگەر ھۆسەن ئاخۇن پۇلنى دوست تۇتقان بولسا ئالتۇندىن بوسۇغا ياساتقان ، نەچچە يەردە قەسىر سالغان بولاتتى . نەدىكى يېتىم ـ يېسىر ، قەلەندەرلەرنى يۆلەيمەن دەپ دەسمايىسىنمۇ سېلىپ بەرگەن .

دەسلەپتە قىز ، دادامنىڭ ئەھۋالىنى ئەجەب پىششىق بىلمەيدىكەنغۇ . بىكار قورقۇپتىمەن ، ياراتمامدىكىن دەپ ئويلاپتىمەن دېگەن خىيالىلارنى قىلدى . كېيىن خان ئانىنىڭ ئۇنىڭ دادىسىنى ئاسمانغا ئېلىپ چىقىپ ئاندىن كېيىن يەرگە ئۇرغىنىنى چۈشەنگەندە خان ئانا سۆھبەتنى يېغىشتۇرۇپ قىزنى ھاكاۋۇر كېلىن ئاغىچىنىڭ ئىختىيارىغا تاپشۇرۇپ چىقىپ كەتكەندى . قىز بىر يۇتۇمۇ چاي ئىچەلمەيدى ، بىرەر تال قەنت ـ گېزەكنىمۇ تۇتۇپ باقمىدى . ئابلىكىمۇ قىزنى خېنىملارنىڭ ئىختىيارىغا تاپشۇرۇپ نەگىدۇر يوقالغاندى . ئەرلەر ئايالالارغا روبىرو بولمايدىغان ئىش بۇ ئائىلىنىڭ قائىدىسى ئىكەنلىكىنى قىز نەدىن بىلسۇن . ئابلىكىمنى ئىزدەپ قىزنىڭ كۆزلىرى مۇشۇك سائەتنىڭ مايانىكىدەك

ھەرتەرەپكە بىكار ئالاڭلاپ قارايتتى .

ھېيت پەتىسى ئىياغلاشتى . ئاتىكاچا كېلىن ئاغىچا قىزنى مېھمانخانىسىغا پەلەمپىيىگىچە ئۇزىتىپ چىقتى . ئۇنىڭ نېرىسىغا بولسا مۇشۇ ئۆيىنىڭ كەمبەغەل تۇغقىنىمكىن ياكى خىزمەتكارى ممكىن ئوتتۇراھال كىيىنگەن بىر ئايال ئۇزىتىپ قويدى .

قىز تار كوچىغا چىقىپ قاياققا مېڭىشنى بىلەلمەي تەمتىرەپ تۇرۇپ قالدى . كېيىن بىر كىچىك بالىنى بۇ كوچىنىڭ ئۆمۇچۇكىنىڭ پۈتلىرىدەك ئىجىر ـ مىجىر بۇرۇلۇشلىرىدىن ئۆتكۈزۈپ قويۇشى ئۈچۈن 1 يۈەن بېرىپ يول باشلىغۇچى قىلىۋالدى .

قىزنى يىغا تۇتتى ، سەھەردە كۆرگەن چۈشىنى ئەسلىدى ، چۈشىدە بىرىلىيانت كۆزلۈك ئۇزۇكىنىڭ كۆزى ئاجراپ توپىغا چۈشۈپ كېتىپ ئۇنى تاپالمىغاندى ، چۈشىدىن قىز يىغلاپ ئۆكسۈپ ئويغىنىپ كەتتى . ھازىرمۇ ئۇ ئۈمچىيىپ يىغلۇۋەتتى ، خۇداغا شۈكرى ئۇنىڭ ئۇنسىز يىغلىرىنى بۇ قاراڭغۇ كوچىدا ھېچكىم كۆرمىدى . قىز ئىشىنىڭ مۇشۇنداق بولىدىغىنىنى باشتىلا كۆڭلى تۇيغان ، لېكىن كۆڭۈل تۇيسىمۇ ، يۈرەك ئۆز ئىشىنى قىلىپ قىزنى ئىشق تورىغا بىكاردىن بىكار ئىلىندۇرۇپ قويغانىدى ، قىز قورۇدىن چىقۇۋېتىپ ئاخىرقى قېتىم قەپەسدىكى شاتۇنىغا نەزەر تاشلىغانىدى ، شاتۇنى گويا كى قەپەسدىن ، تاملىرى ئېگىز ھويلىدىن قانداق چىقىشنى بىلمىگەندەك قوندىقىدا خيال بىلەن تۇرۇپ خيال بىلەن ئەتراپقا نەزەر تاشلايتتى .

بۇ چاغدا يىگىت شۇ سۆلەتلىك قامىتى بىلەن ئانىسىنىڭ ئالدىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ قىزنىڭ ئائىلە نەسەبنامىسىنى ئاڭلاپ ئولتۇراتتى . ئۇنىڭ روھى گويا ۋۇجۇدىدىن چىقىپ كېتىۋاتقاندەك بېشى بارغانسېرى يەرگە ئېگىشتى .

قىز چوڭ كوچىغا چىقىپ ئاخىرقى رەت بۇ تار كوچىغا

قارىدى . قەپەسدىكى شاتۇتىنى يەنە بىر رەت كۆز ئالدىغا كەلـ
تـۈردى . كەڭ كوچىغا چىققاندىن كېيىن بايا سىقىلغان يۈرىكى
سەل بوشىغاندەك ، تەنلىرى كەڭرىپ قالغاندەك بولۇپ قالدى .
قىزنىڭ ئۆيىنىڭ بوسۇغىسىدا يىگىت قىزغا يېتىشۋالدى . قىز بىر
تۇگۇچنى يىگىتنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ ھويلىسىغا كىرىپ
كەتتى .

يىگىت بىر جۈپ قىزىلگۈل كەشتىلەنگەن قول ياغلىقىنى
ئاچتى . ئىچىدە تۇنۇگۈن ئۆزى قىزغا بەرگەن بىرىليانت كۆزلۈك
ئۈزۈك تۇراتتى .

1992 ـ يىلى

ئادەم بولماق تەس

هاجىگۇل سوتنىڭ ئاجرىشىش قەغىزىگە تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن قول قويدى ، تامغىلار بېسىلغان قىزىل نىكاھ قەغىزىنى تاپشۇرۇپ بېرىپ ، ئاپئاق ئاجرىشىش قەغىزىنى تاپشۇرۇۋالدى . ئۇنى سومكىسىغا پۇرلەپ تىقىپ ئىشككە ماڭدى ، ئۇ خۇددى قارىغۇ هاسسىز يول ماڭغاندەك تەمتىرەپ مۇدۇرۇپ يولدا كېتىۋاتاتتى . ئىچىدىن قايناپ چىقىۋاتقان يىغا گېلىنى بوغۇپ نەپەس ئالدۇرمايتتى . ئۇ 20 يىل ئۆي تۇتقان ئېرىنىڭ يۈز ئۆرۈپ ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىرىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدى ، ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ئۆزىنىڭ بۇنىڭدىن 20 يىل بۇرۇنقى بەرنا ، گۈزەل چاغلىرى كەلدى .

ئۇششاق ئۆرۈلگەن چاچلىرىنى يەلكىسىگە تاشلاپ گىلەم تاشكەنت دوپپىسىنى كىيىپ بىر قىزچاق مەكتەپتىن كېلىۋاتاتتى . بۇ قىز هاجىگۇل ئىدى . هاجىگۇل ئۆيىنىڭ ئالدىدىكى ئېرىقنىڭ ئۇ قېتىمقى تۇرغان يىگىتنى كۆرۈپ ئەجەبلەنمىدى ، بۇ يىگىت هەپتىدىن بېرى هەر كۈنى كەچتە ئېرىقنىڭ بويىدا قاراڭغۇ چۈشكىچە تۇراتتى ، ئوتلۇق كۆزلىرى ، ئەمدىلا خەت تارتقان چىرايلىق بۇرۇتلىرى بىلەن كىشىنى بىر قاراشقا مەجبۇر قىلىدىغان يىگىت هاجىگۇل ئۆيىگە كىرىپ كەتكەندىن كېيىن كېتەتتى .

بىر هەپتىدىن كېيىن داستىخان كۆتۈرگەن ئەلچىلەر كېلىشىپ مەسلىهەتمۇ پىشتى . بىر ئايدىن كېيىن توي بولدى ، كۈيۆ يىگىت بايىقى يىگىت ئىدى ، هاجىگۇل ئۆزىنىڭ مۇناسىۋەتىدىن

سۆيۈندى . ئېرىنىڭ ئىسمى يۈسۈپ ئىدى ، ئۇ رىۋايەتتىكى يۈسۈپتەك چىرايلىق ، ھاجىگۈل ئۇنىڭغا زۇلەيخادەك ئاشىق ئىدى .

ئۇچىنچى بالىنى تۇغۇپ ئورنىدىن قوپقاندىن كېيىن ھاجىگۈل قېينانىسىنىڭ يۈرتىدىن ئەۋەتكەن ئون سەككىز - يىگىرمە ياشلاردىكى ياش تەربىيىچى چوكانغا ئۆيىنى ۋە ئۇچ بالىنى تاپشۇرۇپ شەھەردىن ئون كىلومېتىر يىراقلىقتىكى مەكتەپكە خىزمەتكە بارىدىغان بولدى ، ئارىلىقى يىراق بولغانلىقتىن چۈشتە ئۆيگە قايتالمايتتى . كەچقۇرۇن ھېرىپ - ئېچىپ ئۆيگە كەلگىنىدە قازان قاياۋاتقان ، ئۆيلەر بېسىقتۇرۇلغان بولاتتى ، تەربىيىچى چوكان رەشىدىيە بەك چاققان ، ئىشچان پاكىز ئىدى ، بالىغىمۇ بەك كۆيۈنەتتى . ھېلىدىن - ھېلىغا سۆيۈپ - يالاپ كېتەتتى ، ھاجىگۈل ئاسماندىن چۈشكەن پەرىشتىدەك چۈھر بۇ چوكانغا ھېرىس بولۇپ قالدى ، بالىلىرىمۇ ئۇنىڭغا بەك ئامراق ئىدى .

چۈشلۈك ئۇيقۇدىن تۇرغان يۈسۈپ شىم - كۆڭلەكلىرىگە دەزمال سېلىپ ئورۇندۇققا ئارتىپ قويغىنىنى كۆردى ، پارقىرىتىپ مايلانغان ئايىغى ساپا كەشتىنىڭ يېنىدا جۈپلىشىپ تۇراتتى .

يۈسۈپ بۇ ئىلتىپاتتىن بەكمۇ مەمنۇن بولدى ، خوتۇنى ھەركۈنى كەچقۇرۇن يېزا مەكتىپىدىن ۋېلىسىپىت بىلەن يۈز - كۆزلىرى توپا ، ھېرىپ - ئېچىپ قايتاتتى ، ئۇ يۈز - كۆزلىرىنى يۇيۇپلا تاماققا ئولتۇراتتى . تاماقتىن كېيىن يەنە تاپشۇرۇق تەكشۈرىمەن ، كانسېپىك تۈزەيمەن دەپ يېرىم كېچىگىچە ئۇستەلگە مۈكچىيىپ ئولتۇراتتى . ئۇنىڭ بىكار بولۇشىنى ، ئۆزى بىلەن بىردەم مۈگدىشىپ بىللە ئولتۇرۇشنى يۈسۈپ شۇنچە ئارزۇ قىلىسمۇ ، لېكىن خوتۇنى تېلېۋىزور تۈگەپ ئەلياتقوغىچە بىكار بولمايتتى .

يۇسۇپ تېلېۋىزورنى دەسلەپ باللىرى بىلەن ، باللىرى يېتىپ قالغاندىن كېيىن رەشىدىيە بىلەن بىللە كۆرىدىغان بولـ دى . رەشـــدىيە ئۇنىڭ گەپ خۇمارلىقىنى ، مۇڭداشقاقلىقىنى بـ لـىپ ئۇنىڭ بىلەن مۇڭدىشاتتى . ئۇنىڭ كۆڭلىنى بەك چۈشـ ىنەتتى .

چايغا ئامراقلىقىنى ، تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرۇپ بىر چايدان چاينى ئىچىپ بولىدىغانلىقىنىمۇ بىلىپ ، چاينى دەملەپ ، پىيالىگە قۇيۇپ يۇسۇپكە تۇتاتتى . يۇسۇپ تېلېۋىزور كۆرۈپ بو- لۇپ رەشىدىيەنىڭ سىلىپ قويغان ئورنىغا كىرىپ يېتىپ خيال سۈرىدىغان بولدى . خيالىغا تولا يول يۇرۇپ ئورۇقلاپ كەتكەن خوتۇنى ئەمەس ئاپئاق بۇلماقتەك سەمرىپ ، كۈندىن ـ كۈنگە تولۇۋاتقان رەشىدىيە كېلىۋالىدىغان بولدى .

يېرىم كېچىدە بالا ئېمىتىشكە قوپقان هاجىگۈل باللارنىڭ ئۇيقۇسىنى بۇزماسلىق ئۈچۈن چىراغنى ياقمىدى ، غۇۋا يورۇقتا ئۇ مېهمانخانىدىن ئاپئاق كىيىنگەن بىرىنىڭ غىپپىدە چىقىپ ئاشخا- نىسىنىڭ يېنىدىكى كىچىك ئۆيگە ئۆتۈپ كەتكىنىنى كۆرۈپ ئە- جەبلەندى ، بۇ يېرىم كېچىدە مېهمانخانىدىن چىققان كىمدۇ ، يۇسۇپ ئەمەستۇ .

هاجىگۈل پۈتىنىڭ ئۇچىدا شىپاپ مېڭىپ يۇسۇپ ياتقان ئۆيگە ، مېهمانخانىغا كىردى ، يۇسۇپ يازدىن بېرى بالا يىغلاپ ئۇخلاتمايدىكەن دەپ مېهمانخانىدا يېتىپ كېلىۋاتاتتى . ئۇ ساپادا يـاتاتتى ، دېمەك بۇ ئۆيدىن هېلى چىقىپ كەتكىنى باللىرىنىڭ تەربىيىسى رەشىدىيە ئىكەن ـ دە ، دەهشەتلىك گۇمان هاجـ گۈلنى ئەقلىدىن ئاداشتۇرۇشقا تاس قالدى . ئۇنىڭ يۈرىكى خور- لۇق ، ئەلەمدىن قوقاستا پۈچۈلانغاندەك ئېچىشىپ كەتتى .

ئۆيده جېدەل بېسقمايدىغان بولدى ، جېدەلگه تۈتروۈق بولۇۋاتقان رەشدىيەنىڭ بۇ ئۆيدىن چىققۇسى ، يۈسۈپنىڭ ئۇنى بۇ ئۆيدىن چىقارغۇسى كەلمىدى .

ـــ بـۇ ئۆيده يا ئۇ تۇرىدۇ ، يا مەن . . . دەيتتى هاجىگۈل تارام ـ تارام ياشلىرىنى ئاققۇزۇپ .

ـــ سەن خوتۇن بولۇپ باللارغا ، ماڭا قانچىلىك كۆڭۈل بۆلدۈڭ ، رەشدىيە بۇ ئۆيدىن كەتمەيدۇ . تۇرغۇڭ كەلمسە ئۆيـ دىن سەن چىق .

جېدەلنىڭ كولمىناتسىيسى يوقىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈلۈپ ئاسان هەل بولدى . ئۆيدىن رەشدىيە ئەمەس هاجىگۈل قۇچاقـ لىكى بالىسىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ كەتتى .

سوت مەھكىمىسىنىڭ ئالدىدا بىرەرسىگه ئۇچراپ قېلىشتىن قـورقۇپ ئالدىراپ يۈگۈرگەندەك كېتىۋاتقان هاجىگۈل پېشىگه ئېسىلىۋالغان بالىلىرىغا قاراپ ئەجەبلەندى :

ـــ سىلەر دادائىلار بىلەن قالىدىغان بولغانغۇ ؟

ـــ ياق ، بىز سەن بىلەن كېتىمىز .

ـــ بىزگه رەشدىيە كېرەك ئەمەس ، سەن كېرەك .

ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن ئاققان ياش مەسۇم يۈزلىرىنى يۇيـ ماقتا ئىدى .

هاجىگۈل باللىرىنى قۇچاقلاپ باغرىغا باستى . ئۈچ بالا شـۇ كۈنىلا ئانىسى بىلەن ئانىسىنىڭ يېزىدىكى مەكتىپىگه چىقىپ كەتتى .

1992 ـ يىلى

گۇزەللىك قۇدرىتى

ئەتىياز ئاپتىپى قىزىتماقتا ، ئاستاچىققان شامال سېمونت يوللاردىكى چاڭ ـ توزانلارنى ئاپىرىپ كىشىلەرنىڭ چاچلىرىغا ، قاش ـ كىرپىكلىرىگە ، يۈزلىرىگە ، قىسقىسى نەنى خالىسا شۇ يەرگە قوندۇرماقتا .

كىشىلەر خىزمەتتىن چۈشۈپ ئۆيگە ئالدىراشماقتا ، يولدا ماشىنىلار موكىدەك ئۆتۈشۈپ زور بىر ئېقىننى شەكىللەندۇرگەن .

مەن يولنىڭ بۇ قېتىمدىن ئۇ قېتىغا ئۆتۈش ئۈچۈن يېرىم سائەت چامىسىدا ساقلىدىم لېكىن بۇ ئېقىننى كېسىپ ئۆتۈشكە كۆزۈم يەتمەي ئۈمىدسىزلەندىم . ماشىنىلار ئېقىنى توساتتىنلا ئاستىلاپ قالدى . ماشىنا ـ ماشىنىغا ، ئاپتوبۇس ئاپتوبۇسقا ئۇلۇشۇپ زور بىر زەنجىر ھاسىل بولدى ، شوپۇرلار ، يولۇچىلار تىت ـ تىت بولۇشماقتا . ئۇشتۇمتۇت يول قىستاڭچىلىق بولۇپ كەتتى . مەنمۇ كىشىلەر ئارىسىغا قىستۇرۇلدۇم . قارىسام يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر ئادەم ئادەم بولغاندەمۇ تازا بىر ئەبگار ئادەم سۈنايلىنىپ ياتاتتى . ئۇ گويا ماشىنىلار كەلكۈنىنى ئۆزىلا توسۇپ يولدىن ھېچ نەرسىنى ئۆتكۈزمەسلىككە قەسەم قىلغاندەك يولدا بەشىنى شەرقە يالاڭغىداق پۇتىنى غەربكە قىلىپ توغرىسىغا ياتاتتى . ئۇنىڭ ئۆسۈپ كەتكەن كىر چاچلىرى ، قاسماق باسقان يۈزلىرىنى يېپىۋالغان قاپقارا قوللىرى بېشىغا ياستۇق ئورنىدا قويۇلغانىدى . يېنىدا سۇلياۋ خالتىغا سېلىنغان تارشىدەك قېتىپ

كەتكەن 2 دانە موما تۇراتتى . ئۇ مەستمۇ ياكى كېسەلمۇ بۇنى بىلىپ بولمايتتى . كىيىملىرىنىڭ كىرلىكىدىن قانداق رەختتە تىكىلگەنلىكىنى بىلىشمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى . بۇ ئەبگار ئادەم قورايدەك ئورۇق تۇرقى بىلەن ئېسىل ۋە پارقىراپ تۇرغان ماشىنىلارنى بىر ئۆزى توسۇپ ياتقىنىغا پەخىرلەنگەندەك بەخىرامان يولدا ياتماقتا . ماشىنىلار ، ئادەملەر ئۇنىڭغا قاراپ ساقلاپ تۇرماقتا ، كۈتمەكتە .

ئۇ قاچان تۇرۇپ يولنى بوشىتىدۇ . بۇگۈن بوشۇتامدۇ ياكى ئەتمۇ ، بۇنى خۇدا بىلمىسە ھېكىم بىلمەيتتى .

يولدا ياشقىنا بىر ساقچى پەيدا بولدى . دەسلەپ ئۇنىڭغا ھەيۋە قىلىپ ۋارقىرىدى ، بىراق ئۇ ئۇنىڭغا پەرۋا قىلمىدى . تۆگىنىڭ مازا بىلەن ئىشى بولمىغاندەك ئۇ ساقچى بىلەن كارى يوقتەك پېتىشىنى پېتىۋەردى .

ساقچى تۆت ئەتراپىغا قارىدى ، كىشىلەر كۈلۈشمەكتە ، پاراڭلاشماقتا . لېكىن ، ھېچكىم كېلىپ ئۇنىڭغا ھەمكارلىشىپ ھېلىقىنىڭ پۈت ـ قولىدىن تۇتۇپ يولنىڭ چېتىگە ئاچىقىپ قويۇشقا جۈرئەت قىلمىدى . ساقچى ئالدىرىدىمۇ ياكى ئۇنىڭدىن يىرگىنىدىمۇ ئىلدام كېتىپ قالدى ۋە ماشىنىلار زەنجىرىگە قوماندانلىق قىلىشقا باشلىدى .

ماشىنىلار ئەمدى يولنىڭ چېتى بىلەن ئاۋايلاپ قوزغىلىشقا باشلىدى .

يىراقتىن كېلىۋاتقان ماشىنىلار گويا يولدىكى توساقنى يىمىرىپ تاشلايدىغاندەك ھەيۋەت بىلەن كېلەتتى ـ دە ، ياتقان ئادەمدىن بىر نەچچە مېتىر نېرىدا ئۇشتۇمتوت پەسكويغا چۈشۈپ خۇددى ياۋاشلاپ قالغان توپاقتەك توختايتتى . بۇ ئەھۋالنى كۆرگەندە كىشىدە بىر ئەندىشە پەيدا بولاتتى ، قايسى ماشىنا ئۇ-

نىڭ مىجىقىنى چىقىرارگىن دېگەن ۋەھىمە ھەممە دىلدا كېزەتتى . لېكىن ئۇنى يولنىڭ چېتىگە چىقىرىپ قويىدىغان بىرەر ئادەم چىقمايتتى .

بىر چاغدا ، يولدا ماشىنىلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر قىز پەيدا بولدى ، ئۇ خۇددى ئاسماندىن چۈشكەن ھۆر ـ پەرىدەكلا گۈزەل ۋە رەنا ئىدى . قىزنىڭ قاپقارا چاچلىرى تايچاقنىڭ يايلىسىدەك يەلكىلىرىدە يېيىلىپ تۇراتتى . قاپقارا قاشلىرى ۋە نۇرلۇق كۆز-لىرى كۆرگەن كىشىنى مەھلىيا قىلاتتى . قاپاقلىرىغا سۈرگەن سۈس ھاۋارەڭ گىرىم ، لەۋلىرىدىكى قىزىل لەۋ سۇرۇخى ئۆزگە ياراشقان ۋە ئاپئاق يۈزىنى جازىبلىك قىلۋەتكەنىدى ، ئۇ زىلۋا بويىغا قارا كاستۇم ، قارا يوپكا ئىچىگە بولسا ئۆز كۆڭلىدەك ئاپئاق پوپايكا كىيىپ تازا زامانغا لايىق ياسىنۇالغانىدى ، مەن قىزنى يولنىڭ ئۇ قېتىمدىن بۇ قېتىمغا ئۆتۈدىغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ ئۇنىڭ بەرنا ۋە چاققانلىقىغا زوقلاندىم .

قىز تەمكىن ھالدا يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا ياتقان ھېلىقى بەدبەنىڭ قېشىغا كەلدى ـ دە ، ئاپئاق نازۇك بارماقلىرى بىلەن ئۇنىڭ ئىپلاسلىشىپ كەتكەن چاپىنىنىڭ يېڭىدىن تارتىپ بىر نەمىلەر دېدى ، كىشىلەر ھەيرانلىقتا بىر دەقىقە قېتىپ قېلىشتى . كېيىن غۇلغۇلا قىلىشقا باشلىدى . لېكىن ، ياردەم قىلىش يەنە ھېچكىمنىڭ ئېسىگە كەلمىدى .

قىز ئۇنىڭغا نەمە دەۋاتىدۇ ، ئادەم ۋە ماشىنىلارنىڭ ۋاڭ ـ چۇڭىدا بۇنى ئاڭلىغىلى بولمايتتى . قىز ئاخىرى سۆزلەپ ئۇنى قايىل قىلىۋالدى بولغاي ئۇ بەندە ياتقان ئورنىدىن تۇردى . قىزغا ئەگىشىپ يولنىڭ چېتىگە چىقتى . قىز ئۇنىڭغا پورتمىنىدىن بەش يۈەن ئېلىپ ئۇزاتتى .

تاماشا كۆرۈپ تۇرغانلاردىن بىرى قىزغا ھەجايىدى .

ـــ بىزمۇ يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا يېنىۋالساق بوپتىكەن .
ـــ ئاپئاق قولىڭىز بۇلغىنىپ كەتمىگەندۇ ئاپئاق قىز .
قىز قاپقارا كۆزلىرىنى ئۇلارغا مىختەك قاداپ چاقچاقلارنى بېسىقتۇردى .
ماشىنىلار ئېقىمى ھەرىكەتكە كەلدى ، يولنىڭ ئىككى قېتىدىكى كىشىلەر ۋە ئوتتۇرىدىكى ماشىنىلار جىددىي ھەرىكەتكە كەلدى .
مەن بايىقى قىزنىڭ ئىسمىنى سورىۋالاي دەپ ئادەملەر ئارىسىغا قارىدىم . گۈزەل قىز يولدا قانداق پەيدا بولغان بولسا شۇنداق تېز غايىب بولغانىدى .

1993 ـ يىلى

دوللارچى خېنىم

پايتەخت ئايرودرومدا ئايروپىلان كۈتۈپ تۇرىمەن . ئەتراپىمدا تونۇش بىرەرسىمۇ كۆرۈنمەيدۇ . غېرىبسىنىدىم . قولۇم ـ قوشنىلارنى خۇشال قىلىمەن دەپ سومكا ـ سومكىلارغا سوۋغاتلارنى ئالغىنىمغا مىڭ بىر پۇشايمان ، گويا بۇنەرسىلەر شىنجاڭدا يوقتەك .

ـــ خانىم ئۇرۇمچىگە قايتاملا .

ئالدىمدا قاشلىرى كامانىدەك ، كۆزلىرى بۇلاقتەك ، لەۋلىرىنى گىلاستەك بويلۇق ، ئەڭ يېڭى مودىدىكى خۇرۇم پەلتو كىيىۋالغان بىر خېنىم كۈلۈپ تۇراتتى .

ـــ ھەئە ، ـــ دېدىم سەل تەمتىرەپ ، خېنىمنى نەدىدۇ بىر يەردە كۆرگەندەك تۇرىمەن ، لېكىن ئېسىمگە ئالالمايۋاتىمەن . خېنىم تىمساھ تېرىسىدىن تىكىلگەن قىممەت باھالىق سومكىسىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ بىر نەچچە بولاق نەرسىنى ئالدى .

ـــ بۇنى ئالغاچ كەتكەن بولسىلا ،

ـــ نە . . . نەگە . . .

ـــ ئۇرۇمچىگە بارىمەن دېلىغۇ ، ـــ دېدى خېنىم چىرايلىق لەۋلىرىگە كۈلكە يۈگۈرتۈپ ، ئالدىلىرىغا ئادەم چىقىدۇ .

ـــ ھە ، مەن ئۇلارنى تونۇمىسام .

ـــ ئۇلار سىلىنى تونۇيدۇ .

ـــ ھە راست ، بۇ نېمە ئۆزى ؟

ـــ پۇل .

ـــ پۇل ؟ قانداق پۇل . بۇ سوئالنى سوراپ بولۇپ ئەخمەقانە سوئالىم ئۈچۈن كۈلگۈم كەلدى .

ـــ قانداق بولاتتى ، خەجلەيدىغان پۇل ، قىزىل پۇل ، كۆك پۇل .

ـــ كۆك پۇل دېگىنى ئون كويلۇق پۇلمىدۇ ياكى يۈز كويلۇقمىدۇ دېگەن خيالىلار كاللامدا كەزدى . خېنىم قولىدىكى بولاقنى قولۇمغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ مېڭىشقا تەمشەلدى ، پۇلنى كىمگە تاپشۇرۇشۇمنى جىكىلەپمۇ قويمىدى . خۇددى ماڭا يوللۇق تۇتقاندەك پەرۋاسىزلىق بىلەن بۇرۇلۇپ كېتىپ قالدى . ئۆزۈمنىڭ يۈك ـ تاقلىرىنىڭ غېمىدە تۇرغاندا بۇ غەم قوشۇلدى . كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال دېگەن شۇ ـ دە ، خېنىم ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدا تۇرغان پەرمانبەردارلار كېتىپ قېلىشتى . پەقەت بىر يىگىتلا قېلىپ تاكى ئايروپىلان شوتىسىغچە مېنى ئۇزىتىپ كېلىپ نەرسە ـ كېرەكلىرىمنى كۈتكۈچىلەرگە تاپشۇرۇپ بېرىپ كېتىپ قالدى .

خەيرىيەت ، سومكا ـ پومكىلىرىمنى ، ماڭا ھېچقانداق ئەسقىسى يوق يوللۇقلارنى جايلاشتۇرۇپ بولۇپ ئايروپىلانىنىڭ ئورۇندۇقىغا ئۆزۈمنى تاشلىغىنىمدا تەرگە چۆمۈلگەنىدىم .

دۇنيادا قىزىقلا ئادەملەر بار . ئۆز ئىشىنىڭلا غېمىنى يەيدۇ . ئۆزى ئۈچۈن خەقلەرنى ئاۋارە قىلىشتىن قاچمايدۇ . خەقنىڭ خىيالى بىلەن ھېسابلىشىپمۇ ئولتۇرمايدۇ . بۇ خېنىمۇ شۇنداقلاردىن ئوخشايدۇ . شۇنچە نۇرغۇن پۇلنى (قارىغاندا بىر نەچچە مىڭ كويدىن كەم بولمىسا كېرەك) ماڭا ئىشىنىپ تاپشۇرۇپ يا ئادرېسىمنى ياكى ئىسمىنى سورىۋالمىغىنىغا قارىغاندا مېنىڭ ياۋاش ـ يۇمشاقلىقىمنى ، كىشىنىڭ ھەققىدىن ئەزرائىلدىن قورقىقانداق قورقىدىغانلىقىمنى بىلىۋالغىنىنى قاراڭلار . ئۇمۇ تازا بىغەملەردىن بولسا كېرەك ، بۇنىڭ غېمى ئەمدى ماڭا ئۆتتى . بۇنى كىمگە

تاپشۇرىدىغىنىمنى دەپمۇ قويمىدى ، ھېچبولمىغاندا ئىسسم ـ فامـ
لىسنى دەپ بەرگەن ياكى چىراي شەكلىنى ئېيتىپ بەرگەن
بـولسىمۇ كاشكى ، ھازىر چىقمىغان بىلەن پۇلنى جايىغا تەگكۈـ
زەلـمىسەم چاتىقى چىقماي قالمايدۇ ، ئايدا بىر نەچچە يۈز كويغا
ئىشلەيدىغان مەندەك بىر كادىر بۇنداق نۇرغۇن پۇلنى نەچچە
يىلدىمۇ تۆلەپ بولالماسمەن . غېمىم بارغانسىرى ئارتىۋاتاتتى . بۇ
ئىشتىن باش تارتمىغىنىمغا پۇشايمان قىلدىم ، پۇشايمان ، ئەندىشە
بىلەن بىر نەچچە سائەتتىلىك ھاۋا يولىنىڭ تۈگەپ ئۇرۇمچى ئايـ
رودرومىغا قانداق يېتىپ كەلگەنلىكىمنى تۈيماي قاپتىمەن ، يولۇـ
چىلار يۈك ـ تاق جازىسىدىن نەرسىلىرىمنى ئېلىپ ئايروپىلان
شوتىسىدىن چۈشۈشكە باشلىدى . ئەڭ ئاخىرىدا مەن چۈشمەكچى
بولدۇم . سومكىلارىنىڭ ئېغىرلىقىدىن كۆتۈرۈش مۇمكىن ئەمەس .
دولام ، ئىككى قولۇم ئۇزۇلەي دېدى . پۇتلىرىمنى شوتىغا قېقىپ
قويغاندەك مىدىرلاشقا ئامالسىز ئىدى . ئىككى چېكەم چىڭقىلىپ ،
جېنىم تۇمشۇقۇمدىن چىقىپ كېتەيلا دەپ قالدى ، بېكەتلەردە
ھـاممالىلارنى كۆرگەنمەن . ئۆزىدىن بەش ھەسسە ئېغىر يۈكلەرنى
كۆتۈرۈپ ، بېشى يەرگە تەگكىدەك بولۇپ ماڭىدىغان بولسا ،
يۈزلىرى كۆپجۇپ ئىششىپ خۇددى يېرىلىپ كېتىدىغاندەك كۆـ
رۈنەتتى . ئۇلارنى قانداق كۆتۈرىدىغاندۇ دەپ ھەيران بولاتتىم .
بۇگۈن ئۆزۈمۇ شۇ ھاممالىلاردىن كەم ئەمەس ئىدىم ، مۇرە ۋە
قوللىرىمدىكى سومكا ۋە چامادانلار ئۆزۈمنىڭ ئېغىرلىقىدىن ئىككى
ھەسسە ئارتۇق ئىدى ، ئايروپىلانىنىڭ يۈك ساقلاش ئامبىرىغا تاپـ
شۇرۇلغان نەرسىلەرچۇ تېخى .

يـالغۇز شۇنداق ئۆزۈن سەپەرگە چىققىنىمغا ، كۆڭۈلچەكـ
لىك قىلىپ خەقلەرنىڭ بۇيرۇتمىلىرىنى بىجانىدىل ئورۇندىغىنىمغا
مىڭ لەنەتلەر ئېيتتىم . شوتىدىن چۈشۈپ پۈتۈم يەرگە تېگىشىگە

زىلۇا بىر چوكان يۈگۈرۈپ كېلىپ قولۇمدىكى سومكىلاردىن ئىككىسىنى ئالدى . مەن شۇ تۇرقۇمدا نەرسىلەردىن قۇتۇلدىغانلا بولسام ئوغرىغا تۇتقۇزۇپ قويۇشقىمۇ تەييار ئىدىم . گەپ ـ سۆز قىلماي سومكىلارنى ناتونۇش چوكانغا تۇتقۇزۇپ مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ رەھمەت دېيىشمۇ ئېسىمگە كەلمەپتۇ . شۇ ئارىدا ، بىر پىكاپ يېنىمىزغا كېلىپ توختىدى . چوكاننىڭ ئىشارىتىنى كۆتـ مەيلا سومكا ـ چامادانلىرىمنى بىر ياش يىگىت ماشىنىنىڭ ئارقـ سىدىكى يۈك ـ تاق ئورنىغا باستى . ئاندىن چوكان مەن بىلەن بىللە يۈك تارقىتىش ئورنىغا كېلىپ سومكا ـ چامادانلار ئايلىنىدىـ غان ئايلانمىغا كېلىپ تۇردى . مەن « ئۇمۇ مەندەك يولۇچى ئوخشايدۇ ، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى ساقلاۋاتقان ئوخشايدۇ » دەپ ئويلىدىم . سومكا ـ چامادانلىرىم ئالدىمغا كەلگەندە ئۇلارنى ئالـ دىم .

ـ تۇگىدىمۇ ، ـــ دېدى چوكان .

ـــ ھە ، تۇگىدى ، سىلىنگچۇ ، ـــ دېدىم مەن .

ـــ يوق ، مەن سەپەرگە چىقمىغان .

سومكىلارنى كۆتۈرۈپ ئىشكىتىن چىقىشىمىزغا يەنە ھېلىقى يىگىت كېلىپ يۈكلىرىمىزنى قولىمىزدىن ئالدى . بىز پىكاپقا ئولـ تۇرۇپ شەھەرگە ماڭدۇق . ئۇمۇمېنىڭ نەگە بېرىشىنى سورـ مىدى . مەنمۇ دېمەپتىمەن شەھەرگە كىرىپ ئايرىلىدىغان يەرگە كـەلگەندە چۈشۈپ كىرا ھەققىنى تۆلۈەتسەملا بولىدىمۇ دەپ ئويلاپ ئولتۇرۇپ كۆزۈم ئۇيقۇغا كېتىپتۇ .

ـــ كەلدۇققۇ دەيمەن .

مەن كۆزۈمنى ئاچتىم . چوكان كۈلۈپ تۇرۇپ ماشىنىنىڭ ئىشكىنى ئاچتى . مەن ئۆز ئۆيۈمنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالغىنىمنى كۆرۈپ ھەيران بولدۇم . بايىقى يىگىت نەرسىلەرنى كۆتۈرۈشۈپ

ئۆيگە كىردى . چوكانمۇ كىردى . ئۆيدىكىلەرگە خەۋەر بېرىۋىدىم . يولدا ئۆتۈشۈپ كەتكەن ئوخشايمىز . ھېچقايسىسى ئۆيدە يوق ئىدى . يۈكلەرنى ئەكىرىپ بولغاندىن كېيىن مەن يۈز يۈەنلىك پۇلدىن بىرنى چوكانغا ئۈزاتتىم .

ـــ رەھمەت سىڭلىم . جېنىمغا جان قوشتىڭىز . سىزگە كۆپ رەھمەت ، ـــ دېدىم مەن .

ـــ مەن سىلىگە رەھمەت دېسەم بولىدۇ ، پۇلنى يانلىرىغا سېلىپ قويسىلا ، ـــ دېدى چوكان .

ـــ ياق سىڭلىم . كۆپ ياخشىلىق . . .

ـــ ياق ، ياخشىلىق دېگەننى سىلە بىزگە كۆپ قىلدىلا . بايا ئاچام ئايرودرومدىن تېلېفون بېرىپتىكەن ، پۇللارنى سىلىنى ئالغاچ كەتتى دەپ .

ـــ ۋاي راست سىڭلىم ، ئېسىمدىن چىقىپتۇ ، بۇ پۇل سىلىنىڭ پۇللىرىمدى ، مەن تېخى . . .

ـــ ھەئە .

ـــ ئىسىملىرىنى دەپ بەرگەن بولسىلا ، بولمىسا سالاھىيەت گۇۋاھنامىلىرىنى كۆرسەم ، بۇ پۇل ئاز ئەمەستەك قىلىدۇ .

ـــ ئانچە كۆپ ئەمەس ، يۈز مىڭ دوللار .

ـــ يۈز مىڭ دوللار . ھەيرانلىقتا كۆزلىرىم چەكچىيىپ كەتتى .

ھەيران بولغىنىمنى كۆرۈپ چوكان كۈلدى ، كۆزلىرى ، زىناقلىرىمۇ كۈلدى .

ـــ سىلە مېنى تونومىدىلا ، بىراق مەن سىلىنى تونۇيمەن ، تونۇغاندىمۇ تازا ئوبدان تونۇيمەن .

تونۇيمەن ؟ بەلكىم تونۇيدىغاندۇ بەزىدە ئايالار بايراملىرىدا ئانچە ـ مۇنچە شېئىر ـ دېكلاماتسىيە قىلىمەن ئەمەسمۇ .

شۇ چاغدا ، كۆرسىمۇ كۆرگەندۇ . مەنمۇ ئۇنى بىر يەردە كۆرگەندەك قىلىمەن . تۆھپىكار ئاياللار سەھنىسىگە چىققاندا كۆرگەن ئوخشايمەن .

ـــ سىلە كارخانىچىغۇ دەيمەن ، ئاچىلىرىچۇ ؟

ـــ نېمە دېسىلە شۇ ئاچا ، سىلە مېنى يەنە تونۇمىدىلا ، مەن ھېلىقى قاچقاق ھاۋاخان ئەمەسمۇ .

ـــ ھاۋاخان . . . ھەيران بولغىنىمدىن ئاغزىم ھاڭدەك ئېچىلىپ قالدى . . .

1977 ـ يىلىنىڭ قىشى قاتتىق كەلدى . بىز ئۇرۇمچىگە يېڭى يۆتكىلىپ چىققاچقىمۇ ، يا بۇ يەرنىڭ ئاچچىق ـ سوغۇقى جەنۇبـ نىڭ ئىللىق قىشىدىن دەھشەتلىك تۇيۇلدىمۇ ئىشقىلىپ ئادەم بولـ غاندىن بېرى مۇندىق سوغۇقنى كۆرۈشۈم تۇنجى قېتىم ئىدى ، ئۇ چـاغلاردا ، يوللاردىكى قار ـ مۇزلار تازىلانمامتىكى تېيىلغاق يولدا مېڭىشتىن ، تېيىلىپ يېقىلىپ كېتىشتىن قورقاتتىم . دېموكراتىيە يـولىدىن خەلق كىنوخانىسىنىڭ يېنىدىكى ئىدارەمگە بارغۇچە توخۇدەك تەمتىلەپ يېرىم سائەتتە ئاران باراتتىم . بىر كۈنى ئە-تىگەندە كېتىۋاتسام دېموكراتىيە يولى ماگىزىنىنىڭ زالىدا بىر توپ كـىشىلەر بىرسىنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىۋاپتۇ . بۇنىڭغا ئېرەن قىلماي كېتىۋەردىم . چۈشتە ئۆيگە كېتىۋېتىپ سەرەڭگە سېتىۋالاي دەپ ماگىزىنغا كىرسەم خەلقلەر يەنە بىرسىنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىۋاپتۇ . مـەنمۇ بويۇندىدىم . ئۈستىدە يىرتىق پوپايكا ، كىيىۋالغان تور شىمىنىڭ ئېغى ، پۇشقاقلىرى تېتىلىپ كەتكەن ، پۇتى يالاڭغىداق ھەتتا پۇتىدا پايپاقمۇ يوق تىلەمچىمكەن دېسەم ئالدىدا پارچە تـە-يىنمۇ يوق ، بۇ تىترەپ تۇرغان جان ئۇيغۇرمۇ ، خەنزۇمۇ ، بىلـ گىلى بولمايدۇ ، تاماشا كۆرگۈچىلەر ئۇنى « كۆرۈشكىلا بولىدۇ ،

قۇتقۇزۇشقا بولمايدۇ » دەپ ئويلىسا كېرەك . قاراپ تۇرۇشتىن باشقىغا يارىمىغاندەك تۇراتتى . مەن ئېگىشتىم .

ـــ ھەي ، سەن ئۇيغۇرمۇ ، خەنزۇمۇ .

ـــ ھەئە .

دېمەك ئۇيغۇر قىزى ئىكەن ، سوئاللىرىمنىڭ ھەر ئىككىسىگە بىرلا « ھەئە » بىلەن جاۋاب بەردى .

ـــ بۇ يەردە نېمە قىلىپ ئولتۇرىسەن يا بارىدىغان يېرىڭ يوقمۇ .

ـــ ھەئە .

سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ سېغىزخىنى ھەممىگە بىرلا ئىسىمنى قويۇپ چىققاندەك بۇمۇ « ھەئە » دېگەندىن باشقا سۆز قىلمايدىغاندەك تۇراتتى .

ـــ قوپ ئورنۇڭدىن ، جۇر ، بىزنىڭكىگە بېرىشنى خالامسەن .

ـــ ھەئە .

ـــ جۇر ئەمىسە ،

ـــ ئىشتىنىم يىرتىق ، پۇتۇم يالاڭغىداق .

ئاخىر ئۇنىڭ ئاغزىدىن بىر جۈملە سۆز چىقتى ، مېنىڭ دۆتلۈكۈمنى ، ئۇ يالاڭغىداق تۇرسا .

مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرغىنىمدىن بېرىپ ساڭا كىيىم ئېلىپ كېلىمەن .

ـــ ماقۇل .

مەن ئۇچقاندەك ئۆيگە بېرىپ ئۇنىڭغا كىيىم ـ كېچەك ئىزدىدىم . مېنىڭ بويۇم ئېگىز ، بەستىم يوغان بولغاچقا كىيىملىرىم ئۇنىڭغا خوپ كەلمەيتتى . ئوغۇللىرىمنىڭ شىم ، پوپايكا ، پاختىلىق چاپان ، ئاياغلىرى بولۇپ بىر دۆۋە كىيىمنى كۆتۈرۈپ

كەلسەم ئۇ بىچارە يەنە باشقىلارنىڭ كۆرگەزمە قىلىشىنى ئۇنىسىز قوبۇل قىلۇپتىپتۇ . مەن ھاماقەتلەرنى ئىتتىرىۋېتىپ ئۇنىڭ ئالدىغا كېيىم ـ كېچەكلەرنى تاشلىدىم . ئۇنىڭ قوللىرى قولاشمايتتى . پۇت ـ قول بارماقلىرى كۆكىرىپ كېتىپتۇ ، مەن ئۇنىڭ پۇتىغا پايپاق ، ئاياغنى كىيگۈزدۇم ، ئىشتان ـ چاپانلار خۇددى ئۆزىنىڭكىدەك خوپ كەلدى ، يارىشىپ خۇددى بىر شوخ ئوغۇل بالىغا ئوخشاپ قالدى ، مەن ئۇنى يېتىلەپ ئۆيگە ئېلىپ كەلدىم .

ـــ ئىسمىڭ نېمە ؟

ـــ ھاۋاخان .

ـــ قەيەرلىك سەن ؟

ـــ H ناھىيىسىدىن .

ـــ نەچچە ياشقا كىردىڭ ؟

ـــ ئون ئالتىگە .

نېمە بولۇپ چىقىپ قالدىڭ ؟

ـــ بىر شوپۇر ئالغاچ چىققان .

ھەي قىز باللار ، دۇنيادا ئەرلەرگە ئالدىنىشتىن باشقا ئىشلار يوقمۇ .

چاي دەملىدىم ، نان ـ توقاچلارنى ئالدىغا تىزدىم ، ئۇنى ھەدەپ يېمەككە زورلىدىم ، قىش سوغۇقتا ئاچ ئولتۇرغىنىغا قارىماي تاماققا تۇزۇك ئىشتىھاسى يوق ئىدى . كەچتە ئەتكەن لەگمەندىن ئىككى چوكا ئاران يېيەلىدى . كېچىچە خوچاڭنىڭ قېشىغا ئورۇن سېلىپ بەردىم . تولا يۆتىلىپ ئۆزىنىمۇ ، بىزنىمۇ ئۇخلاتمىدى . قولۇمنى ئۇزىتىپ چېكسىنى تۇتۇپ باقسام تەرلەپ سۇ بولۇپ كېتىپتۇ . بېشى ئوتتەك ئىسسىق ، پات ـ پات جۆيلىۋىدۇ . تاڭنى ئاران ئاتقۇزۇپ ئەتىگەندە چېيىنى ئىچكۈزۈپ بولۇپلا دوختۇرغا ئېلىپ باردىم . دوختۇر بىر ئۇنىڭغا بىر ماڭا قاراپ

قويۇپ ئۇنىڭدىن سوئال سوراشقا باشلىدى .

ـــ ئىسمىڭ نېمە ؟

ئۇ ئاغزىنى ئۆمەللەپ بولغۇچە مەن جاۋاب بەردىم .

ـــ تۇرغۇنئاي .

ـــ يېشىڭ ؟

ـــ ئون ئالتە .

ئۇ ئەجەپلىنىپ ماڭا قارىدى بەلكىم ھاۋاخان دېگەن ئىسمىم نېمىشقا تۇرغۇنئايغا ئۆزگىرىپ قالغاندۇ دەپ ئويلىنىۋاتقاندۇ ؟ دوختۇر رېنتگېنگە خەت يېزىپ بەردى . مەن پۇل تۆلەيدىغان ئورۇنغا باردىم .ھۆكۈمەت ھېسابىغا داۋالىنىدىغان كۆك كىنىشكىنى چىقىرىپ رېنتگېن قەغىزىگە قوشۇپ ئۇزاتتىم . ئۇ تامغىنى بېسىپ كىنىشكە قەغەزلەرنى قولۇمغا بەرگەندىن كېيىن ئۇھ دېدىم . ئەگەر كاسسىر قەغەزگە دىققەت قىلمىدىغان بولسا كېنىشكىدىكى تۇرغۇنئاي يىگىرمە ئالتە ياش قەغەزدىكى تۇرغۇنئايىنىڭ ئون ئالتە ياش ئىكەنلىكىنى بايقاپ راسا جاجامنى بەرگەن بولاتتى . خۇداغا شۈكرى ، ئۇمۇ ئانچە ئىنچىكىلمىدى . مەنمۇ تۇتۇلمىدىم ، ئازغىنا مائاشىمنى خەجلىگۈم كەلمەي ھاۋاخاننى ھۆكۈمەت ھېسابىغا داۋالىتىۋاتقانلىقىمغا ھەم كۆلگۈم كېلەتتى ھەم خجىل بولاتتىم .

ئۈچ كۈنلۈك دورا ـ ئوكۇل ئۇنى خېلى ئەيۈەشكە كەلتۈردى . قىزىتمىسى چۈشۈپ تاماققا كىرىشتى . تۆتىنچى كۈنى چۈشتە كەلسەم سەي ئاقلاپ تاماققا تۇتۇش قىلىپتۇ . بەشىنچى كۈنى كىر يۇيۇپ ئارغامچا ، ئورۇندۇقلارغا يېيىۋېتىپتۇ . مەن ئۇنىڭ ئۆزىنى ئاسرىشىنى ، بۇ ئىشلارنى ساقايغاندا قىلسىمۇ قېچىپ كەتمەيدىغانلىقىنى ئېيتىۋاتسام ئۇنىڭ مېيقىدا كۈلۈۋاتقانلىقىنى كۆردۈم . ئۇ نېمىشقا كۈلىدىغاندۇ .

ـــ ھە ، ھاۋاخان ، خوتەندىن نېمىشقا چىقىپ قالدىڭ ؟

ـــ . . .

ـــ هـه ، دېگىنه ، پاراڭلاشقاچ ئولتۇرايلى ئاچا ـ سىڭلـ
دەك مۇڭدىشايلى .

ـــ ئىيىم تولا ئۇيۇپ ئايام بەرمىدى .

ـــ نېمە . . . نېمە . . . نېمە . . . ئېرىم دېدىڭمۇ ؟

ـــ ھەئە قىمار ئويناپتتى . نەشە چېكەتتى . گاھىدا بى
مۇنچە (بىر مۇنچە دېمەكچى) پۇل ـ مال ، مارجان ، ھالقا ئەكـ
لىپ خۇش قىلىدۇ (قىلىدۇ دېمەكچى) كىگىز ، گىلەم كۆتۈيەپ
كـەپ ئـۆيـنـى تـوشـقـۇرۇۋېـتـىـدۇ ، گاھىدا ھەممىسىنى
ئۇتتۇيۇپ گاڭسا ـ جىسما بويىتتۇ ، ئاندىن ئۇيىدۇ .

ـــ نېمىشقا ئۇرىدۇ ؟

ـــ ھېلىقى ، ئۇنىڭ ئەسكىلىكى بومامتۇ ، ئەسكىلىك قىلاي
دېگەن چېغىۋا .

ھاۋاخان كۈلگىنىدە ئاق سېرىق يۈزلىرى قىزىرىپ كۆز-
لىرى يۇمۇلدى .

توۋا قىز بالا دېگەننى ئەرگە بەرسە بالاغەتكە يەتمىگەن
بولسىمۇ ئۇنىڭدا ھېسسىيات پەيدا بولسا كېرەك .

ـــ ئۇنىڭدىن كېيىن .

ـــ ھېلىقى بېشىڭنى يەيتقان شوپۇي (شۇپۇر دېمەكچى)
ياڭاق ئالغىلى كەپتىكەن . ياڭاقنى ئېلىپ بولاپ ، مېنىمۇ ئالغاچ
كەتتى .

ـــ ھوي ئاتا ـ ئاناڭ ئۇقمىدىمۇ ؟

ئۇلار ئۇقۇتقان بولسا پۈتۈمغا چىدە سەپ قويۇپ ئاندىن
ئىيىمگە تاپچۇيۇپ بەمەتا خانىم .

چىدە دېگىنى نېمىدۇ ، بەلكىم ئاتىنىڭ پۇتىنى چۇشەيدـ
غان تاسمىدەك بىرنەرسە بولسا كېرەك .

ـــ شوپۇر نەگە كەتتى ؟

ئۇ يـەنە قىزاردى ، گەپ قىلماي تۇرۇۋالدى . مەن كو-چىلاپ سوراۋەرگەندىن كېيىن ئۇ گېپىنى داۋاملاشتۇردى .

ـــ ئۇ گوي مەن بىلەن تازا ئويناپ ، تازا كۆڭلىنى خۇش قىلۇبلىپ ئاندىن مېنى يەۋىخانىنىڭ ئۆيىسىگە تاشلاپ كەتتى .

ـــ كىم ئۇ يەۋىخان (رەۋىخان)

ـــ ھە يەۋىخان ، كۈندە ئۆيىسىدە ئادەم قونتىكەن ، مېنىمۇ بىللە يات دەيتۇ ، قالىسام ھەر يوغان گادايلار بەزىلىي چوڭ دادامدەك جېنىمدىن قوقاپ قېچىپ چىقتىم . ئارقامدىن كېلىپ ئىشتان ـ كۆڭلىكىمنى ، ئايىغىمنى سالدۇرۇۋۇبلىپ ئۇيۇپ پېتىقلاپ تاشلاپ كەتتى .

ـــ نېمىشقا ئۇرۇپ پېتىقلايدۇ ، بىرەر نېمىسىنى ئېلىپ كەتكەنمىدىڭ يە .

ـــ يـاق ئاچا ، مەن ئۇنداق ئىشتا يوق ، ئۆيگە بىللە كەتـ-مىدىڭ دەپ ئۇرامتا .

ـــ ئۆيى نەدە ئۇ دەللىنىڭ ؟

ـــ بىكەتنىڭ ئالدىدا .

ھەي مۇشۇنداق نائەھلىلەرگە خۇدايىم نېمىشقا ئۆلۈم بەر-مەيدىغاندۇ ، مۇشتۇمدەك بالىغا سالغان كويىنى قارىمامدىغان . خۇدادىن قورقمامدىغاندۇ ؟ بالا ـ ژاقسى ، ئۇرۇق ـ تۇغقىنى يوقمىدۇ ئۇلارنىڭ .

ھـاۋاخانغا ئېچىم ئاغرىدى . كۆزلىرىمگە ياشلار كەلدى ، بىراق ھاۋاخان ئۇنچە غەم قىلغاندەك كۆرۈنمەيتتى .

ـــ ھاۋاخان مۇشۇ ئۆيدە ، ئۆز ئۆيۈڭدەك تۇرىۋەر ، بۇ ئۆيدە ساڭا قىلغۇدەك كۆپ ئىشمۇ يوق ، تاماقنى ئۆزۈم ئېتىمەن . ئۇكىلىرىڭ مەكتەپكە كېتىدۇ . چۈشتە ھەممىمىز يىغىلىمىز ، زېـ-

رىكسەك كىتاب ئوقۇ ، خەت ساۋاتىك بارمۇ ؟

ـــ بەشىنچى سىنىپقىچە ئوقۇغان .

ـــ ئىچىك پۇشۇپ قالما چۈشلۈك تاماققا سەي ئاقلاپ قوي ، ئوتنى ئۆچۈرۈپ قويما ، پات ـ پات كۆمۈر سېلىپ تۇر-غىن .

ھاۋاخان كۆنۈپ قالغاندەك قىلاتتى . ئۆي تازىلايتتى . كىرقات يۇياتتى . ئوت قالاپ خوچاڭنى قىزىتىۋېتەتتى .

بىر كۈنى كەچتە ئۆيگە بىر نەچچە يازغۇچىلارنى مېھمانغا ئېيتىپ قويدۇق . ئۇلارنىڭ ئارىسىدا H ناھىيىسىدىن كەلگەن بىر شائىرمۇ بار ئىدى . ئۇ قىزىق چاقچاق لەتىپىلەرنى ئېيتىپ مېھ-مانلارنى ۋە بىزنى كۈلدۈرۈپ ئولتۇردى ، ھاۋاخان ئۈنى كۆرۈپ كۈلۈپ كەتتى .

ـــ ھاي مۇئەللىم ، بۇ يەرگە نېمە بولۇپ كەپ قالدا ؟

شائىر ھەيران بولۇپ ئۈنىڭغا قارىدى .

ـــ ھە ئۆزۈڭچۇ ؟

ـــ مەن . . . مەن مۇشۇ خانىمنىڭ ئۆيىدە . . .

ـــ ھە ، ئېتىڭ نېمە ؟

ـــ ئادەمنى كۈندە كۆرۈپ تۇرسىمۇ تونۇمايتتىكەن ، بۇ مۇئەللىم ، مەن ھېلىقى ھاۋاخان لەڭپۇڭچىنىڭ نەۋىسى ئەمەسما ؟

ـــ ھە ، قاچاق دەنامۇ سەن ، ئۇرۇمچىگە قېچىپ چىقتىم دېگىنە . خەپ داداڭ بىلەن ئېرىڭغا دەپ قويمىسام .

ـــ ھاۋاخان ، ھەي ھاۋاخان ، ئىسمىڭ دەناخان ئىكەنغۇ ، مېنى ئالداپسەن ـ دە .

ـــ دەپ قويمىسۇن دەپ .

ـــ ۋاي سارالڭ .

مېھمانلار تارقاشتى . ھاۋاخان ئەتكەن لەڭپۇڭغىمۇ ئېغىز

تېگىشەلمىدى ، ئاچچىقسۇغا چىقىپ كەتكەن ھاۋاخان تېخىچە كەلمىگەنىدى . ئۇنىڭدىن ئەنسىرەپ قالدىم . چاپىنىمنى كىيىپ ، ياغلىقىمنى ئوراپ ، ئۆيىمىزنىڭ ئەتراپىدىكى توّت كوچىنى ، بېيىڭ بازىرىنى كېزىپ چىقتىم ، ئېرىم ئىككىمىز ئۇنى بىرسى بۇلاپ كەتتىمىكىن ، يا قىش سوغۇقتا بىرەر يەردە توڭلاپ قالدىمىكىن ، كېيىن بالاسىغا قالمايلى دەپ ساقچىغىمۇ ئۇقتۇرۇپ قويدۇق . شۇ كېچىسى كۆزىمىز ئىلىنمىدى ھاۋاخاندىن تېخىچە دېرەك يوق ئىدى . قولۇم ـ قوشنىلار « ئۆيىڭىزگە ئوبدان قاراپ بېقىڭ ، نەرسە ـ كېرەكلىرىڭىزنى ئېلىپ قاچقان بولمىسۇن يەنە » دەپ يېشتى . ئۆيدە باشقا نەرسە يوقتەك دەررۇ سومكا ، چامادانلارنى ئاختۇرۇپ ، كىيىم ـ كېچەك ، زىبۇ ـ زىننەتلىرىمگە قارىدىم . ھەممىسى جايىدا ، تاشقىرىقى ئۆيدە كىيىم ئاسقۇچتا يوپكا ، چاپان ، پەلتو ، رومال قاتارلىقلار . ئۇنىڭ تېگىدە ئۆتۈكلەر ، بەتىنكە ، بوتىلار بار ئىدى . ھېچنېمگە تەگمەپتۇ . مەن ئۇنىڭغا ئۆزۈم قولۇم بىلەن نېمە بەرگەن بولسام شۇنى ئېلىپ كېتىپتۇ . بۇگۈن ئەتىگەن كىر يۇغاندا رومىلىنى يۇيۇپتىكەن ، ئاچچىقسۇغا چىققاندا ھۆل رومالنى ئاتمىسۇن دەپ قۇرۇق رومىلىمنى بېشىغا چېگىپ قويغانتىم ، شۇنى ئېلىپ كېتىپتۇ . باشقا نەرسىلەر ھەممىسى ئۆزۈ جايىدا ئىدى . دورىلىرىنمۇ ئالماپتۇ ، نەدە يۈرىدىغاندۇ يەنە ئاغرىپ قالارمۇ ، كاناي ياللۇغى بار ئىدى . قوزغىلىپ قالسا قانداق قىلار ، ئۇزاققىچە بىچارە بەختسىز قىز بالا ئېسىمدىن چىقمىدى .

بىر كۈنى مىجەزىم يوق بولۇپ قېلىپ 2 ـ دوخۇرخانىغا باردىم ، دۆڭ كۆۋرۈك بازىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى يولدىن ئۆتتۈم ، يولنىڭ ئىككى قاسنىقىدا ئولتۇرۇۋالغان تىلەمچىلەرنىڭ تولىلىقىدىن يولدىن ئۆتمەك تەس ئىدى . كۆپىنچىسى ئاياللار بىلەن بالىلار ، ئۇلارغا پۇل ئۈلەشتۈرۈپ پارچە پۇللىرىمۇ تۈگىدى . بۇ

پۇللارغۇ ھېچنېمىگە دال بولالمايدۇ ، شۇنداقتىمۇ ئۇلارنىڭ نىدالىرىنى ئاڭلاپ تۇرۇپ سەدىقە بەرمەي ئۆتۈشكە كىشىنىڭ يۈرىكى چىدىمايدىكەن . بىر چاغدا دەل دوختۇرخانىنىڭ دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرغان ، تور ياغلىق ئارتقان ئۇچ ـ تۆت ئايال ۋە بالىلارغا كۆزۈم چۈشتى . يانچۇقۇمنى مالتىلىدىم ، پارچە پۇل قالماپتۇ ، خىجىلچىلىقتا گەپ تاپالماي ئۇلارغا چاقچاق قىلدىم .

ـــ تۇغقانلار نېمانداق ھەممىڭلار چۈۋۈلۈپ چىقىۋالدىڭلار ؟

ـــ . . .

ـــ ماۋۇغۇ ياش چوكانكەن ، سىلەر قېرىغان چېغىڭلاردا تەس بوپتۇ ، پەرزەنتىڭلار يوقمىدى ؟

ـــ ھا . . . ھا . . . خانىم ، بىزمۇ ياش چوكان ، بىزنى قېيى (قېرى دېمەكچى) دېگەننىڭ ئۆزى ، بىزدىنمۇ قېيى جۇما . ھەممەيلەن كۈلۈشتۇق .

ـــ ھەي قېرىلار ، ھەي جومباقلار ، كوچىغا چىقىۋالغۇچە بىرەر ئىش ـ ئۇقەت قىلساڭلار ، يا بىرەرسىنىڭ ئۆيىدە ئۆي خىزمىتى قىلساڭلار بولمامدۇ ، يۈزۈڭلارنى يېپىۋالساڭلار مايلاركەن دەپ ئەرمۇ ئالامدۇ ؟

ـــ ھا . . . ھا . . . تازا چاقچاقچى خانىمكەن .

ـــ ھەي ، بىزنى كىممۇ ئىشلىتەر ، بىز ئۇلارنىڭ ئۆيىنى كۆتۈرۈپ قاچامتۇق ـ ھە .

ـــ ھەي بۇ خانىم شائىر جۇما .

ـــ سەن نەدە كۆرگەن .

ـــ ئاقساقالنىڭكىدە تېلېۋىزوردا .

ـــ ئاقساقلىڭ كىم ؟

ـــ ھە بىزنىڭ غوجام بولمامدۇ ، بىزنىڭ غوجىمىز . بۇ

ئاۋازنى تونۇپ قالدىم .

ـــ ھەي ھاۋاچاق ، قاچقاق ، بىزنىڭ ئۆيدىن قېچىپ چىقىپ كەلگەن يىرىڭ شۇمۇ ؟

ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان بايىقى مەن ياش چوكان دېگەن چوكان رومىلنى قىيا ئاچتى .

ـــ ۋاي خانىم ، بۇ توخو پوقىنى مەنمۇ جىق تىللىدىم ، بۇ سىلىنىڭ گەپلىرىنى جىق قىلىپ بەرگەنتى . مەن نېمىشقا قاچىتىڭ ، سەن قاچمىغان بولساڭ بىز مۇشۇ كۇنگە قالمايتتۇق دەپ تىللىدىم ئۇردۇم دېسىلە بۇنى .

ـــ سىلى نېمىسى بولىلا ؟

ـــ ھەي . . . مەن ئۇنىڭ ئاچىسى ، H ناھىيىلىك ھېلىقى شائىر بالا بۇنىڭ تۇرىدىغان يېرىنى دەپ بەرگەنىدى . مەن ئانام ـ دادامنى خۇش قىلاي دەپ بۇنى ئىزدەپ چىققان .

ـــ ئېرىڭچۇ ؟

ـــ ئېرىنى قىمارۋازلار ئۆلتۇرىۋەتتى .

ـــ ھازىر نەدە تۇرىۋاتىسىلەر ؟

ـــ ھازىر غوجامنىڭكىدە ، ـــ دېدى ھاۋاخان .

ـــ غوجاڭ كىم ؟

ھاۋاخان كۇلدى ، ھەدىسى كاچىتىغا كەلتۇرۇپ بىرنى سالدى ـــ دە ، ھۇ تارتىپ يىغلاشقا باشلىدى .

ـــ يىغلىماڭلار ، ئادەم يىغلىپ كەتسە خەققە تاماشا بولىسىلەر ، كەچقۇرۇن بىزنىڭكىگە بېرىڭلار .

كەچقۇرۇن ئۇلار راستىنلا كېلىشتى . ھاۋاخان خوجاڭىنىڭ يېنىغا جايلىشىۋېلىپ تاماق يېمەكتە . ئاچىسى كارىۋاتنىڭ بۇرجىكىدە ئولتۇرۇپ يۇزىدىكى رومىلنى پېشانىسىغىچە ئېچىپ

قويۇپ تاماقتىن بىر لوقما ، پاراڭدىن بىر كەلىمە سۆزلەپ دەردلىرىنى تۆكمەكتە . ئىداره بىلەن ئۈيدىلا يۇرگەن بىزدەك كىتاب بەندىلىرى دۇنيادا مۇنداق دەردمەنلەرنىڭ بارلىقىنى بىلمەي ئۆتۈپ كېتەركەنمىز .

دادىسىنى كۆمۈپ قويۇپ سىڭلىسىنى ئىزدەپ بىزنىڭ مەھەللىنى قىدىرىپ يۇرگەن بۇ چوكانغا بىر يۇرتلۇقى هاۋاخانىنىڭ بار يېرىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ . هاۋاخانىنىڭ لىياڭمۇ تېغىنىڭ باغرىدىكى بىر ئۆيده مەشھۇر ساپايىچى سەپەر دىۋانە دېگەنىنىڭ قول ئاستىدا تۇرۇۋاتقانلىقىنى دەپ بېرىپتۇ . ئۇ كۈندۈزى تىلەمچىلىك قىلىپ سەپەر دىۋانىنى باي قىلىدىكەن . قىشلىقى مۇنداقلاردىن سەپەر دىۋانىنىڭ ئۆيده يەتتە ـ سەككىزى كەم بولمايدىكەن . يازدا يەر ـ جاهان ئىللىغاندا بۇلار تەرەپكە كېتىپ خالىغىنىنى قىلىدىكەن . بۇ چوكان سەپەر دىۋانىنىڭ ئۆيىنى تېپىپ بارغاندا هاۋاخانمۇ شۇ يەردە ئىكەن . سەپەر دىۋانىنىڭ دېيىشچە ، ئۇ ياتاق ـ تاماق ۋە كۈنلۈك تاپشۇرىدىغان پۇللىرى ئۈچۈن سەپەر دىۋانىگە مىڭ كويدىن ئارتۇق قەرزدار ئىكەن . سەپەر دىۋانىنىڭ پۇلىنى تاپشۇرماي ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى هەممىسى بىلىدىكەن . ئۇنىڭدىن پۇتۈن دىۋانىلار ئەيمىنىدىكەن ، چۈنكى ئۇ قىشتا قىمار ئويناپ ، نەشە چېكىپ ئولتۇرسا يازدا دۆڭكۆۋرۈكتە ساپايى سوقۇپ ، هۆكمەت ئوقۇپ پۇل تاپىدىكەن ، ئۇنىڭ قول چوماقلىرى كۆپ بولۇپ قەرزىنى تۆلىمەي قاچقان خوتۇنلارنىڭ هەر قاندىقىنى شەهەرنىڭ هەرقەيىرىدىن بولسىمۇ تۇتۇپ كېلىدىكەن . سەپەر دىۋانە ئۇلارنىڭ تېرىسىنى شۇلۇۋۇپلىپ (يالىڭاچلاپ) كوچىغا تاشلايدىكەن ، ئاياللارنىڭ ئەڭ قورقىدىغىنىمۇ مۇشۇ ئىش ئىكەن . سىڭلىسىنى ئىزدەپ چىقىپ ئاز ـ تولا ئېلىپ كەلگەن پۇللىرى تۈگىگەن چوكان ياتىدۇ

غان يەر ، يەيدىغان بىر ئىككى لوقما تاماق ئۈچۈن سىڭلىسىنىڭ يولىدىن مېڭىشقا يەنە سەپەر دىۋانىنىڭ چونتىكىنى توشقۇزۇپ سىڭلىسىنىڭ قەرزىنى ئۈزۈش ئۈچۈن دۆڭ كۆۋرۈككە بېرىپ يۈزىنى تور رومال بىلەن ئوراپ سەدىقە تىلەشكە باشلاپتۇ .

گەپلىشپ ئولتۇرۇپ خېلى ۋاقىت بولۇپ قاپتۇ ،قاش ـ كۆزلىرى تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان ، كېلىشكەن بىر چوكانىڭ تار-تىۋاتقان دەرد ـ ئەلىمى چوڭقۇر ئويغا سالدى .

ئاھ ئۇيغۇر ئاياللىرى ، بىز نېمىدېگەن بېچارە ، نېمىدېگەن ئاجىز ، نېمىدېگەن نائىلاج بىز ، باشقا مىللەتلەردە قەلەندەر قالمىدى دېسىمۇ بولىدۇ . ھازىرچە ھەممە قەلەندەر بىز ئۇيغۇرلاردىلا قالدى . ھەممە يۇرتنىڭ ئازغان ـ تازغانلىرى ئۇرۇمچىگە چىقىپ يۈزىنى ئوراپ ، تۇمىقىنى چۆكۈرۈپ كىيىپلا چوڭ كوچىدا ئولتۇرۇپ سەدىقە تىلەۋاتقان ، ئادەمنىڭ نومۇسىنى كەلتۈرۈپ .

مەن ئۇلارغا قارىدىم ، نېمە دېيىشىمنى ، نېمە بىلەن يارىدەم بېرىشىمنى بىلمىدىم ، بىرنەچچە مىڭ كوي پۇلۇم بولسىدى ، ئۇلارنى سەپەر دىۋانىدىن ئاجرىتىپ H ناھىيىگە يولغا سېلىپ قويسام ، بىراق مېنىڭمۇ ئىمكانىيىتىم يوق . ئېرىم ئىككىمىز تاپقان بىر نەچچە بۈز كوي بىلەن باللىرىمىزنى باقمىساق بولامدۇ ؟ ھەربىر تىيىننىڭ بوينىغا نۇرغۇن ئېھتىياجلار يۈكلەكلىك .

ئۇلارنىڭ قونۇپ قېلىشلىرى دېمىدىم ، ئۇلار يەنە سەپەر دىۋانىدىن قورقۇپ كەچ قېلىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمايۋاتسا .

يەنە بىر كۆنى بالامنى دوختۇرغا ئاپىرىۋېتىپ دوختۇرخانا ئالدىدا بايقى ئاچا ـ سىڭىللارنى ئۇچراتتىم ، ئۇلارنى يەنە مۇڭلۇق زىل ئاۋازىدىن ، ئاپئاق يۈمران قوللىرىدىن تونۇۋالدىم ، تېخىچە تىلەپ ئولتۇرۇپتۇ .

ـــ ھەي خانلىرىم ، تېخىچە مۇشۇ كەسىپتىن باشقا كەـ

سىپ تاپالمىدىڭلارمۇ ؟

ـــ قەرزلىرىمىز تۈگىمىسە .

ـــ يەنە نېمە قەرز ، غوجاڭلارغىمۇ ؟

ـــ ھەئە ، بۇرۇنقى بىر قەرز ئەمدى ئىككى بولدى خانىم .

ـــ ھەي بۇ ئىش بىلەن سىلەر دەردتىن قۇتۇلالمايسىلەر . باشقا ئىش قىلساڭلار قانداق ؟ مەسىلەن ، يا بالا باقساڭلار ، ياكى ئۆي خىزمەتچىسى بولۇپ . . .

ـــ كىم بىزگە ئىشىنىپ ئۆيىنى تاپشۇرىدۇ ، بىزنى ئۆيىنى كۆتۈرۈپ كېتىدۇ دەيدۇ ، ـــ دە .

ئۇلارنىڭ گېپىمۇ راست ، ھازىر ئۇنداقلار كۆپىيىپ قالدى ، ھەتتا مەنمۇبۇنداقلارغا ئىشىنىپ ئۆيۈمنى تاپشۇرالمايمەن ، بۇرۇن ئادەملەر ھاۋاخانىدەك تۇز ئىدى ، ھازىرمۇ ئۇنىڭغىمۇ ئىشىنىپ بولامدۇ ؟

ـــ ئۇنداقتا . . . ھەي تۆت ـ بەش كېلو ئۇندا نان يېقىپ ساتساڭلار بولمامدۇ ، بىر نان بىر كويغا چىقتى .

ـــ بۇمۇ بولىدىغان گەپ ئىكەن ، مەن ئويلاپ باقاي .

ـــ تۇتۇڭلار ماۋۇ ئون كويىنى ، شۇنداق قىلىڭلار سىڭىللار ، بىر چىرايلىق چوكانلار مۇنداق پەس ئىشنى قىلىپ پەس ئادەملەرگە يالانغۇچە نان يېقىپ سېتىڭلار .

ـــ توغرا ، كىچىكرەك بىر تونۇرنى قويۇۋېلىپ بىرەر يۈز نان ئېتىپ ساتساق تۇگەپ كەتمەمدۇ .

ـــ تۇگەيدۇ سىڭىللار . . . ھە ماۋۇ ئون كويىنىمۇ تۇتۇڭلار .

ـــ رەھمەت خانىم ، پۇلىمىز بار ، يانلىرىغا سېلىپ قويسىلا .

مەن يىگىرمە كوي پۇلنى ئۇلارنىڭ قولىغا تۇتقۇزدۇم ،

ئۇلار بولسا ھېنىڭ قولۇمغا تۇتقۇزۇشقا تىرىشاتتى .

دۆڭ كۆۋرۈك بازىرىنىڭ دوقمۇشىدىن ھەر كۈنى ئوخشىغان ناندىن بەشنى سېتىۋالىمەن . بۇنى ھېلىقى چىرايلىق چوكانلار يېقىپ چىقىدۇ ، مەن پۇل تەڭلەيمەن ، ئۇلار بەزىدە پۇلنى ئالغىلى ئۈنىمايدۇ ، مەن ئۇلارنىڭ سېۋىتىگە پۇل تاشلاپ قويىمەن .

ـــ ئۇنداق قىلماي پۇلنى يانلىرىغا سېلىپ قويسىلا .

ـــ ھە ، ئۆزلىرىمۇ شۇنداق قىلسىلا ، بولمىسا سىلىدىن نان ئالمايمەن ، دوستلىرىمنىمۇ باشلاپ كەلمەيمەن .

ـــ ۋاي خېنىم ، خېرىدارلىرىمىز جىق ، ھەركۈنى نەچچە يۈز نان تۈگەيدۇ ، قەرزلەردىنمۇ قۇتۇلدۇق . ئۆزىمىزنىڭ خېمىر-تۇرۇچىنى سالغان نان نېمىدىگەن مەززىلىك ، شۇڭا خەقلەر بىزنىڭ نېنىمىزنى تالىشىپ ئالىدۇ .

بۇلارنىڭ گەپلىرىگە قۇلاق سېلىپ خۇش بولىمەن ، ئۈيغۇرلاردىن ئىككى دىۋانىنىڭ ئازىيىپ ، ئۇقەتنىڭ يولىغا كىرىپ جېنىنى جان ئېتىپ قالغىنىغا ئۆزۈمنى خېلى يېنىك ھېس قىلىمەن . ئۇلار ئىككىسى ھازىر قەرزلىرىنى تۈگەتتى ، تېخى سەنشىخاگزىدىن ئىككى ئېغىزلىق بىنا ئۆي سېتىۋېلىپ ئولتۇرۇشماقتا .

ـــ ھاۋاچاق كۆرۈنمەيدىغۇ ، يەنە قاچتىمۇ ئۇ قاچاق .

ـــ ياق خانىم ، ئەرگە بەردىم ، بېيجىڭدا ئېرى بىلەن ئاشخانا ئېچىپ بېيىپ كەتتى .

ـــ ۋوي ، قالتىسقۇ !

بىر كۈنلىرى چىرايلىق چوكانىنىڭ نېنىمۇ يېيىشكە مۇيەسسەر بولالمايدىغان بولدۇم ،ئۇ دەسلەپ بىر سودا سارىيىدا دۇكاندار بولۇپ چىرايلىق پوپايكا ، چاپانلار ، ئايىغ ، رومالىلار بىلەن

كۆز چاقنىتىپ بازار تاپتى ، ئۆزىمۇ مودا كىيىملەرنى كىيىۋېلىپ خۇددى مودا كىيىم كىيگەن قونچاقلاردەك چىرايلىقلىشىپ كەتـ تى . ئۇنىڭ بۇرۇنقى سەرگۈزەشتلىرىنى مەندىن باشقا ھېچكىم بىلمىسە كېرەك . چۈنكى ئۇ قەلەندەرچىلىك قىلغان چاغلاردا يۈـ زىنى ئاچمايتتى ئەمەسمۇ .

ھەي مېنىڭ كۆزۈمۇ ، ئەقلىمۇ قېرىپتۇ ، ئالدىمىزدا تۇرـ غان بۇ گۈزەل چوكانىڭ نەچچە يىل ئالدىدىكى دېموكراتىيە يولى ماگىزىن زالىدا ئولتۇرغان قاچاق ھاۋاخان ئىكەنلىكى چۈـ شۈمگە كىرسۈنمۇ ، تېخى ئۇنىڭ ئاچىسىدىن نان ئېلىپ يۈرگـ ىنىمگە يەتتە ـ سەككىز يىللا بولغانغۇ ، ئۇنىڭغۇ ئەسلا تونىيالماپتـ مەن ، ئادەم ئەسكىسى ئەمەس ، كىيىم ئەسكىسى دېگەن گەپ راستكەن ـ دە ، دوللارلارنى پېچەت ـ پېچىتى بىلەن ھاۋاخانغا تاپشۇرۇپ بەردىم . ئون يىل مۇكچىيىپ ئولتۇرۇپ ئوقۇپ ، ئوتتۇز يىل ئىشلەپ پۇلنى تىرناقلاپ خەجلەشتىن قۇتۇلغىنىمىز يوق ، بۇ چىرايلىق چوكانلار بولسا يۈز مىڭ دوللارنى « ئالغاچ كېتىڭ » دەپ قول ياغلىقىنى سالغاندەك ياكى يوللۇق تۇتقاندەك سومكامغا سېلىپ قويىدۇ ، خۇدايا توۋا ،

مەن ھەيرانلىقتىن كۆزلىرىمگە ئىشەنمەيتتىم .

1995 ـ يىلى

ياز كۈنى

ياز ئاپتېپى سېمونت يوللارنى قىزىتماقتا ، سېمونت يوللار-دىن ئۆرلىگەن يالقۇن كىشىلەرنىڭ ۋۇجۇدىنى تەرلەتمەكتە .

مەن كۈندىن ئازراق بولسىمۇ دالدىلىنىش ئۈچۈن چوڭ بىر ماگىزىنغا ئۆزۈمنى ئالدىم . ماگىزىننىڭ بىرىنچى قەۋىتىدىكى رەڭگارەڭ ماللارنى كۆزدىن كەچۈرگەچ نېرىقى ئىشىكىدىن چىقىپ كەتمەكچى بولدۇم ، ئىشىكنىڭ يېنىدا چوڭ ئايلانما پوكەيگە هەرخىل گىرىم بويۇملىرى تىزىلىپ كۆز چاقنىتىپ تۇرۇپتۇ . بىر-رەر نەرسە ئالمىسامۇ لېكىن ئايال كىشى بولغاچقا بۇ نەرسىلەرنىڭ ئالدىدىن بەخىرامان ئۆتەلمىدىم . كۆزلىرىم ئىختىيارسىز پۈتلىرىمغا قوماندانلىق قىلىپ مېنى بۇ گۈزەل دۇنياغا باشلاپ باردى . مەن پوكەيدە خىلمۇخىل جۇڭگو ۋە چەت ئەل ئەتىرلىرى ، يۈز سۇپۇنلىرى ، يۈز مېيى ، ئۈپا ـ ئەڭلىك ، لەۋ گىرىمى قاتارلىق نەرسىلەرنىڭ تولىلىقىدىن كۆزلىرىم قاماشتى . باهاسىغاقاراپ يامانى تۇتتۇم ، كىچىككىنە بىر قۇتا ئەتىر چەت ئەل يېزىقى يېزىلىق بولغاچقا بىر يۈز يىگىرمە يۈەن باهاغا ئېرىشىپتۇ . بىر تال لەۋ گىرىمى بىر يۈز ئەللىك يۈەن ئىكەن ، بىر قۇتا يۈز مېيى يا-پۇنچە خەتلەر يېزىلغان بولغاچقا ئىككى يۈز توقسان يۈەنلىك باها كارتوچكىسىنى بوينىغا ئېسىۋاپتۇ ، ياپىرىم بۇ نەرسىلەر ئادەمگە باشقىدىن گۈزەل چىراي پەيدا قىلمايدىغاندۇ ، بۇ نەرسىلەرنى ئىشلىتىپمۇ يەنە شۇ خۇدايىم ياراتقان ئېغىز ـ بۇرۇن ، يۈز ـ كۆزلەر بىلەن يۈرەرمىز دېگەن خىياللار كۆڭلۈمدىن كەچتى .

كىم ئالار بۇ قىممەت باھا ساختا نەرسىلەرنى ؟ ھەقىچان بېشىدىن ئىش ئۆتمىگەن ، بىر ئۆينىڭ دەردىنى تارتىپ باقمىغان ياش قىزلار ئالار ، ئۇلار نېمە قىممەت بولسا شۇنىڭغا يۈگۈرۈشىدۇ ئەمەسمۇ ؟

ئەمدىلا چىقىپ كېتەي دەپ تۇرۇشۇمغا مېنىڭ بىر تونۇ-شۇم ئىشكىتىن تەرلىرىنى سۈرتۈپ كىرىپ كەلدى . ئالدىراش بولسا كېرەك ھەتتا مېنى كۆرمىدى ، ئېسىمدە قېلىشچە بۇ ئايال بىر مەكتەپنىڭ خىزمەتچىسى بولۇپ يېشى ئەللىكلەردىن ئاشقان پېنسىيىگە چىققان ئايال ئىدى . ئۇ پۇكەيگە يېقىنلاشتى ، مەن ئۇنى ھەقىچان ماڭا ئوخشاش بۇ ئەتىۋارلىقلارنى كۆرۈپ بولدى قىلىدۇ دەپ ئويلىغانىدىم . بىراق ، ئەمەلىيەت مېنى بايىقىدىنمۇ بەكرەك ھەيران قىلىۋەتتى ، مەن ئىختىيارسىز ئۇنىڭغا قىزىقىپ قالدىم . ئۇ بىر قۇتا چەت ئەل ئەتىرىنى ئۈچ يۈز يۆنگە ، بىر قۇتا يېپۇن يۈز مېيىنى ئىككى يۈز توقسان يۆنگە ، ئىككى دانە ئەتىر سوپۇننى ئوتتۇز ئالتە يۆنگە سېتىۋالدى . بىر دانە لەۋ گىرىمنى بولسا بىر يۈز يىگىرمە يۆنگە ئالدى . ئۇ بۇ نەرسىلەر ئۈچۈن يەتتە يۈز ئەللىك يۆنگە يېقىن پۇل تۆلىدى . يەنە بۇ بازاردا قانداق قىممەتلىك نەرسىلەر باردۇر مەن ئالالماي قالغان دېگەن-دەك ، كۆزلىرىنى بۇ نەرسىلەردىن ئۇزەلمەي تۇراتتى .

مەن يۆتەلدىم . مەن ئايالنى ئۆزۈمگە قاراتماقچى ۋە سالام-لىشىپ چىقىپ كەتمەكچى بولدۇم ، دېگەندەك ئايال ماڭا قارىدى ، بىز سالاملاشتۇق ، ئۆي ئىچى ، بالا ـ چاقىلارنىڭ ئامان ـ ئېسەن-لىكىنى سوراشقاندىن كېيىن مەن ئۇنىڭدىن داۋۇت ئا-كىنىڭ تىنچ ـ ئامانلىقىنى سوردىم . داۋۇت ئاكا ئۇنىڭ قەدىناس يولدىشى ئىدى ، مېنىڭ سوئالىم خۇددى بىراۋ ئۇنى بىر تەستەك سالغاندەك چۆچۈتتى ، چىرايىمۇ تاتىرىپ كەتتى . مەن ئەنسىرەپ

قالدىم .

ـــ نېمە بولدى ھەدە ، داۋۇت ئاكامغا بىر ئىش بولمىغاندۇ ؟

ـــ نېمە بولار ئۇنىڭغا ئۇكام ، ئۆلۈمۇ كەلمەيدۇ ئۇنداقلارغا .

ـــ چېچىلمىسلا ھەدە ، نېمە بولدى ، ـــ دېدىم مەن ئۇنىڭ چىرايىدىكى ئۆزگىرىشلەردىن ئەجەبلىنىپ .

ـــ نېمە بولاتتى ، چىرايلىق ئۇكام ، ئەقىللىق ئۇكام ، قېرىغاندا ئالجىدى .

مەن داۋۇت ئاكىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم . ئالتە بالىنىڭ دادىسى بولغىنىغا قارىماي پاكىزە ، رەتلىك يۈرىدىغان ، ئازراق يۇمۇرلۇق ، قىزىق پاراڭلىرى بىلەن ئادەمنى كۈلدۈرۈپ ، ئۆزىمۇ يېقىملىق چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتىدىغان بۇ كىشىنىڭ ئالجىغىنىغا ئىشەنگۈم كەلمىدى . مەن ئانارگۈل ھەدىگە قارىدىم . ئۇ ئوتتۇرا بوي ، سېمىز گىنە كەلگەن سېمىزلىقى ئۆزىگە ياراشقان ، قاش ـ كىرپىكلىرى جايىدا ، رەڭگى ئانار گۈلدەك قىزىل ئايال ئىدى . ھازىر بۇ قىزىللىقلار يوقلىپتۇ . پارقىراپ تۇرىدىغان چىرايىنى ئۇششاق قورۇقلار بېسىپ كېتىپتۇ . لېكىن ، بۇ قورۇقلار ئۇنىڭ رۇخسارىغا نۇقسان يەتكۈزۈش ئۈياقتا تۇرسۇن چىرايىغا تېخىمۇ سالاپەت ، ھۆسن قوشۇپتۇ .

ـــ كەلسىلە ئۇكام ، ئولتۇرسىلا ، ـــ دېدى ئۇ . بىز ماگىزىنىدىكى ئورۇندۇقتا يانمۇيان ئولتۇردۇق .

ـــ مەن سىلىنىڭ ئەسەرلىرىنى كۆپ ئوقۇغان . سىلىنى ھۆرمەت قىلىمەن ، ـــ دېدى ئۇ . يۈمشاق قوللىرى بىلەن قولۇمنى تۇتۇۋېلىپ ، ئەگەر يازغىلى بولىدۇ دەپ ئويلىسىلا مېنىڭ ئېيتقانلىرىمنى يازسىلا ، قانداق يازسىلىمۇ ھەرگىز رەنجىمەيمەن .

مەن ئەجەبلەندىم . ئۇ ماڭا نېمەدېمەكچىدۇ ؟

ـــ ئۇكام مەن يەتتە يۈز ئەللىك نەچچە يۈەنگە گىرىم بۇ-
يۇملىرى سېتىۋالدىم . نېمىشقا دېدىلمۇ ؟ شۇنداق مەنمۇ ئۆزۈمدىن
نېمىشقا پۇل بۇزۇپ بۇنداق يالغان ـ ياۋىداقلارنى ئېلىپ يۈرىسەن
دەپ سورايمەن .

ئۇ بىردەم توختاپ قالدى ، يانچۇقىدىن قول ياغلىقىنى
چىقاردى ، كۆزەينىكىنى كۆزىدىن ئالدى . ياش لىغىرلىغان كۆز-
لىرىنى سۈرتتى . ئۇنىڭ قاپىقى تومراق ، يوغان چىرايلىق كۆز-
لىرىدىن ياشلار يامغۇردەك قۇيۇلاتتى . مەن ئۇندىمەي ئۇنىڭ پا-
رىكىنغا قۇلاق سالدىم . ئۇ بىردەم ئۆكسۈگەندىن كېيىن گېپىنى
باشلىدى :

ـــ ئۇكام ، داۋۇت ئاكىلىرى تۇنۇگۈن ئاخشام كۆڭلى-
دىكى گېپىنى ئېيتتى . مەن قىرىق نەچچە يىل ئۆي تۇتۇپ بۇ ئا-
دەمدىن بۇنداق گەپنى ئاڭلايمەن دەپ ئويلىمىغانىكەنمەن . بىز
يەر ئىسلاھاتىدا بىر دۇيدە ئىشلەپ تونۇشقان . ئۇ كەنت كادىرى
ئىدى ، قاچان قارىسا پۇچاقلىرى تۇرۇلگەن ، لاي پاچاق ھالدا
كەنت ئىشخانىسىغا كىرىپ كېلەتتى . مەن بولسام كاتىپ ئىدىم .
يۇقىرىدىن يەنى ۋىلايەتتىن ئەۋەتىلگەن ، تونۇشۇپ قالدۇق ، ئوت
يۈرەك ، قىزىنقچى ، شوخ بۇ ئادەم مېنى ئىشقى مۇھەببەت تورىغا
ئىلىندۇردى . بىز توي قىلىپ ئالتە بالىلىق بولغانىدۇق ، ئالتە با-
لىنى چوڭ قىلىپ قاتارغا قوشقىچە خۇن ـ خۇنىمىز تۆكۈلۈپ ،
قېرىلىق بوسۇغىسىغا قەدەم قويدۇق ، بىز كىرمىگەن گۆر ، چىق-
مىغان دۆڭ قالمىدى . بۇ غوجام بۇگۈنكى كاتتا مەنسەپ ، يۇقىرى
ماناشقا ئېرىشكۈچە مەن قوللىرىمنى كۆسەي ، چاچلىرىمنى سۈ-
پۈرگە قىلىپ ئۆينى كۆكلىتىپ بالىلىرىمنى قاتارغا قوشتۇم .

ھازىر ، خىزمىتى ، ئايرۇيى ئۆستى . تېگىدە تۆت پاي چاق

غىلدىرلايدىغان بولدى ، ئالته ئوغۇلنى ئۆيلەيمەن دەپ ساندۇققا مال ، بانكىغا پۇل يىغىپ ۋاي دېگۈدەك كىيىم ياكى ئېغىزىم خۇش بولغۇدەك نازۇ نېمەت يېمەي ئۆمرۈمنىڭ تەگدىن تولىسى ئۆتۈپ-تۇ .قەنت كېسىلىم بار ، دوختۇر بىر پارچە گۆش بىلەن بىر سەقىم نوقۇتنى كۆرسىغا سېلىپ قاينىتىپ ئىچىڭ دېگىنى نەۋاخ ، بىراق مەن شۇ بىر پارچە گۆشنى دادىسى يېسۇن ، بالىلار يېسۇن دەپ ئۆزۈمنىمۇ پەرۋىش قىلماي كېسىلمىنى ئېغىرلاشتۇرۇۋالدىم .

ئۇنىڭ كۆزلىرى يەنە ياشلاندى ، ئۇ ئەمدى ئەلەملىك ئۇھ تارتتى :

ـــ بۇمۇغۇ مەيلىغۇ ئۇكام ، ئادەم ھامان ئۆلىدۇ ، بالىلىرىمنى قاتارغا قاتتىم . ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق قىلدىم ، ئارمىنىم يوق ، بىراق بۇ ئادەمنىڭ دېگەن بىر گېپى جان ـ جېنىمدىن ئۆتۈپ كەتتى . قارىسىلا ئۇكام ، ئىشتىن چۈشۈپ دائىم ئۆيگە كېلىپ ، تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرىدىغان ئادەم قېرىغاندا نەدىكى رېستورانغا ، تىياتىرخانىلاردا كېچىنى ئۆتكۈزىدىغان بولۇۋاپتۇ . كىم بىلەن دەپ سورىماملا ئۇكام ، بىرەر ئاغىنىسى بولسا مەيلىدى ھېلىقى ئىدارىدىكى يىگىناغۇچ خاتىرەخان بىلەن ، ئۆتكەن يىللاردا ئۇنى دائىم پىكاپتا ئولتۇرغۇزۇپ ، تېخى پىكاپنى ئۆزى ھەيدەپ ، خىزمەت ئىشىنى دەپ نەدىن ـ نەلەرگە كەتسە خىزمەتقۇ دەپتىمەن ، بۇ قېتىم خوتۇنلاردىن رېستوران بىلەن تىياتىرخانىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ گەپ سورىسام يەنە يۈزى قىزارماي « خىزمەت ئىشى » دەيدۇ . ھەي رېستوراندا ، تىياتىرخانىدا قىلىدىغان نېمە خىزمەت ئۇ ، دېسەم ئىشىڭنى قىل ، سېنىڭ كاللاڭ ئۆتمەيدۇ بۇ ئىشلارغا دەيدۇ . ئۆتكەن كۈن بىر كېچە يوقالدى « نەگە بارىلا ، يا ئادەمگە تېلېفون بېرىپ قويمىغان » دېسەم ، كالىدەك ئالىيىدۇ قارىسىلا ئۇكام ، كىيىملىرىنى ئېلىپ قېقىپ سىلكىپ ، دەزمال

سېلىپ قويايى دېسەم ، ئۆمرىدە ئەتىر سوپۇنغىمۇ يېقىن كەلمەيدىغان ئادەم ، غەلىتە خۇش پۇراق بىر ئەتىرنى چېچىۋاپتۇ ، جۇدۇنۇم ئۆرلىدى .

— ھوي ئادەم ، قېرىغاندا ئىتنىڭ تېزىنى كۆردۈم دەپ نېمە ئىش بۇ ، بۇ نېمە قىلىق ، چاپانلىرىغا چاچقان قايسى جومباقنىڭ يۇندىسى ؟ — دېسەم كۆزىنى ئالايتىپ ئارقىدىن مۇشت تەڭلەيدۇ قارىسىلا .

ئۇ ئەمدى ھەقىلداپ يىغلاپ كەتتى . كەپتەرنىڭ باچكىسىدەك ئۇنلىدى ، خىلىغىچە بېسقىمدى ، مەن ئۇنىڭغا تەسەللى بېرەي دېدىمۇ لېكىن مۇڭاپىق گەپ تاپالمايى قول ياغلىقىمدا كۆز ياشلىرىنى سۈرتتۈم .

ئۇ سەل پەسكۆيغا چۆشۈپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى .

— ئۇ نېمە دەيدۇ دېمەملا ئۇكام ، « ھە نېمە دەيسەن ، ياكى سەندەك كىرسوپۇن پۇراپ يۈرسەم بولامتى ؟ سەنمۇ خوتۇن بولدۇڭمۇ ؟ ئىچ كىيىملىرىڭگە قاراپ باق ، نەچچە يېرىڭگە ياماق سېلىنغان ، يا ئۆزۈڭنى خۇش قىلالمىغان ، ياخەقنى » دېمەمدۇ . يۈرەكلىرىم قان بولۇپ كەتتى ئۇكام ، بىر ھېسابتا ئۇنىڭ دېگىنىمۇ توغرا بولدى . مەن مائاشنى تېجەيمەن ، ئۆيى تۇتىمەن ، بالا باقىمەن ، ئوغۇل ئۆيلەيمەن دەپ ئۆمۈر بويى ئاددىي كىيىنىدىم ، خىزمەتكە بارسام ، توي ـ تۆكۈنگە بارسام ۋاي دېگۈدەك بىر ئىككى قۇر ئېگىن كىيىسەم ئۆيدە ئاددىي لېكىن پاكىزە چىت خالات بىلەن ھىلى قازان بېشىدا ، ھېلى تونۇر بېشىدا ئۆمىلەۋاتقان ، كىر ـ قات يۇغان ، دەزمالاۋاتقان ، غوجامغا ۋە ئوغۇللارغا نېمىنىڭ نوچىسى بولسا ئېلىپ كىيدۈرۈپ ، جامائەت ئالدىدا سۆلىتىگە سۆلەت قوشۇۋاتقان ئۆزۈمچۇ ، ئاددىي بولسىمۇ پاكىزىغۇ دەپ ئاتام زاماندا كىيگەن كىيىملەرنى كىيىپ يۈرۈۋاتقان . كىر

سوپۇندا قول يۇغانلىرىم بېشىمغا توقماق بولۇپ تەگدى ئۇكام ، ھېلىقى جومباقنى قانداقراق نېمىدۇ دېسەم ئەردىن ئەرگە چىقىپ ساندۇق توشتۇرغان ، تاپقىنىغا ئۇپا ـ ئەڭلىك ئېلىپ يۈز ـ كۆ- زىنى بويايدىغان بىر چاڭچىلكەش ئىكەن . چاچقان ئەتىرى كا- رىدورنىڭ ئۇ بېشىدىن بۇ بېشىغا پۇرايدىكەن ئەمەسمۇ ؟ ئەللىك نەچچە ياشقا كىرگەندە ، جاھاندا مۇنداق ئىشلارمۇ بولىدىكەن ، مەنمۇ ئايالغۇ دەپ بازارغا چىقىشىم ئۇكام . مەنمۇ تازا چىرايلىق ئىچكى كىيىم ، تاشقى كىيىم سېتىۋالدىم . ماڭمۇ يارىشىدىكەن ، دېسىلە ئەتىر ـ پەتىر ، ئۇپا ـ سۇپا ، ماي ـ پاي دېگەندەكلەرنى ئالدىم . بىر تۇرۇپ كۆلگۈم كېلىدۇ . بۇنى سۇرسەمۇ يەنىلا « ئاتام ئېيتقان بايىقى » دېگەندەك قاتلاش قورۇقلىرىم شۇ پېتى تۇرار . بىراق ، بالدۇرراق ئويلىماپتىمەن ، بۇ ساددا ئەرنىڭ قېرى- غاندا بۇنداق ئالجىيدىغىنىنى ، كىچىك ۋاقتىمدا كوچىدا ئانارخان پۆش ـ پۆش دەيدىغان بىر ساراڭ بولىدىغان ، ئاشۇ ئانارخان يۇزىگە كاكىلدەك گىرىم قىلىۋالاتتى ، مەنمۇ ئاشۇ ئانارخان ساراڭدەك ساراڭ بولدۇمۇ ئەمدى دەيمەن .

ـــ ياق ھەدە ، سىلە ساراڭ بولمىدىلا ، جاھان شۇنداق تۇرسا . « ئاناڭنى داداڭغا پەردازسىز كۆرسەتمە » دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ ، قىلغانلىرى توغرا بوپتۇ ، ـــ دېدىم مەن كۈلۈمسى- رەپ .

ـــ ئۇكام بىر ئىشقا ھەيرانمەن ، مەنغۇ ئالتە غوجىنى ياق يەتتە غوجىنى ياساپ جابدۇيمەن دەپ شۇ كۈنگە قاپتىمەن . ئاۋۇ جومباقنى دەيمەن ، ئۇچ ئەرنى تۇرمىگە سولاتتى . بىرسى كۈنچە- لىككە چىدىمايلا بىرىنى ئۆلتۈرۈپ قويۇپ مىشەك مانتىسى يېدى . تۇرمىدىكى بىچارىلەر ئاشۇ يىگىناغۇچىنى ياسايمەن ، ساندۇقنى توشتۇرىمەن دەپ ھۆكۈمەتنىڭ پۇلىغا خىيانەت قىلىپ قويۇپ

ئۆمۈرلۈك تۈرمىگە بەند بولدى . بۈگۈنكى كۈندە ئاشۇنداق يىگـ
ناغۇچىلارنىڭ ئەتىۋارلىنىپ ، بىزدەك جاپاكەشلەرنىڭ خارلىققا
قالغىنى قانداق گەپ ئۇكام .

مـەن بۇ بىچارە ئايالغا ئىچىندىم ، نېمە دېيىشىمنى بىلەلمـ
دىم ، ئىككىمىز كوچىغا چىقتۇق .

ياز ئاپتىپى ئالەمنى قىزدۇرماقتا ، بىچارە ئايال بىلەن
خوشلىشىپ يولۇمغا ماڭدىم . ئۇ تەرلەپ ـ پىشقىنىچە ئاپتوبۇس
بېكىتىدە ئاپتوبۇس ساقلاپ قالدى .

1998 ـ يىلى

ئىش ئىگىسى بىلەن

s شەھرى كۆك يانتاق تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان تەتقىقاتچى ياسىنجاننىڭ تەشەببۇسى ۋە يۇقىرى تۆۋەنگە قاتارىشى بىلەن كۆك يانتاق ئىلمىي تەتقىقات جەمئىيىتى قۇرۇلدىغان بولدى ، ياسىنجان بۇنىڭ پىلان لايىھىسىنى تۈزۈپ پەن ـ تېخنىكا كومىتېتىغا ئېلىپ باردى .

كومىتېت مۇدىرى ئىككى مەڭزى باغۇەنچىلىك مەيدانىدا يېتىشتۈرگەن سورتلۇق ئالمىدەك قىزىل ، قورسىقى ئەنجان كاۋۇسىدەك تومپىيىپ چىققان كىشى . ئۇ لايىھەنى قولىغا ئېلىپ ئۆرۈپ ـ چۆرۈپ بىر لايىھىگە بىر ياسىنجانغا قارىدى .

خۇددى كىشىلەر تويدا قورساق تويغاندىن كېيىن بىر لەگەن پولۇنى بىر ـ بىرىگە ئىتتەرگەندەك لايىھىنى ياسىنجانغا سۈردى .

ـــ ھە ، ئىشىنىڭ بېشى ئۆزۈڭ بولغاندىكىن ئوقۇغىنا قېنى ؟

ـــ جەمئىيەتنىڭ مۇدىرى رىشتجان .

ـــ كىم ئۇ ، رىشتجان دېگەن ، ـــ دەپ بىر قېشىنى كۆتۈردى مۇدىر .

ـــ باغۇەنچىلىك مەيدانىدىكى مۇئاۋىن تەتقىقاتچى ،

مۇدىر ئۇنىڭ مەڭزىدە ساڭگىلاپ تۇرغان گۆش مېڭىنى كۆرسەتكۈچ بارمىقى بىلەن بېسىپ تۇرۇپ ، چىرايىدا سوئال ئالامىتىنى ئەكس ئەتتۈردى .

ـــ مۇئاۋىن مۇدىر ھەمراجان .
ـــ كىم ئۇ ھەمراجبىنىك ؟
ـــ ھـــم ، ھەمراجاننى بىلمەمسىز ؟ ئۇرۇقچىلىق پونكتىـ
نىك تـــبـــخـــنـــكىغۇ ، سورتلارنى يېڭىلاپ تەتقىقاتچى ئۇنۇانى
ئالدىغۇ .
ـــ ۋاي ۋۇي . مۇنداق دېگىن .
ـــ يۇقىرىقىلار مۇدىرلىرى ، ئەمدى ئەزالىرى ئەمەت ،
گۈلباھار ، قادىر ، ھەمدۇل .
ـــ ھەي ئۇكا ، قاپاق باشتە سەن . بىر ئىلمىي جەمئىيەتنى
قۇرغىن ، ئۇلارغا نەدىكى تېخنىكنى باغۋەننى ، ئۇلاقچىنى باشلىق
قىلىپ قويغىن ، « ئۆي ئىگىسى بىلەن ، قۇش مېڭىسى بىلەن »
دەپ ئاڭلىمىغانمۇ سەن نېمە .
ـــ ئاڭلىشىمغۇ ئاڭلىغان ، بىراق مەن ئەمدى . . .
ـــ ھە . . . توختاپ قالدىڭغۇ . . .
ـــ مەن ۋىلايىتىمىزدە بۇلاردىن باشقىمۇ تەتقىقاتچىلارنىڭ
بارلىقىنى بىلمەيدىكەنمەن .
ـــ ھە ، بـــۇ گـــېـــپـــىڭ جايىدا بولدى ، ئۇكا ، بىلمـ
گـەندىكىن ـــ بىلمەيمەن دېگىن ـــ دە ، چوڭلارنىڭ ئاغزىغا
قاراشنى بىل ھە نەگە كېلىۋىدۇق ، ھە باشتىن باشلايلى ، قېنى
قولۇڭغا قەلەمنى ئال ، كۆك يانتاق ئىلمىي تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ
مۇدىرلىرى ۋە مۇئاۋىنلىرى خۇدۇمبەردى ۋالىي ، چوڭاجى مۇئا-
ۋىن ۋالىي .
ـــ نېمە ، نېمە .
ـــ ئەنسىرىمە ئۇكا ، تەتقىقاتىڭنىڭ ئۇتۇقلۇق چىقىشى
ئۈچۈن شۇنداق قىلمساق بولمايدۇ .
ـــ ئەمدى . . . ئەمدى ھەر ئىشنى ئۆز ئەھلى بولغان ئادەم

ئىشلىمسە .

ـــ ھە نېمىدەپ يۈرسەن ، بۇلار ئەھلى ئەمەسمىكەن ، تىل تەتقىقات جەمئىيىتى ، ئەدەبىيات تەتقىقات ئىنستىتۇتى ، كان تەتقىقات جەمئىيىتى ، سەنئەت تەتقىقات جەمئىيىتى ، پۇتبۇل تەتقىقات ئورۇنلىرىنىڭ باش مۇدىر ، پەخرىي مۇدىرلىرى مانا مۇشۇ كىشىلەر .

ـــ ھە ؟

ـــ ھە دەۋرمەي قېنى قولۇڭغا قەلەمنى ئال ھەمدە سوپۇر چۇجاڭ ، مەتۇاقى شەنجاڭ ، پاڭ يامەت بۇجاڭ ، بۇلار ئەزالىرى .

ـــ ئاھ ، بۇ ئەمدى . . . قانداق بولۇپ كەتتى بۇ ئىشلار . . .

ـــ ئىش دېگەن مۇشۇنداق بولغاندا ئاندىن بىر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقارغىلى بولىدۇ ، ئەتە جەمئىيەتنىڭ قۇرۇلۇش يېغىنىنى ئاچايلى ، ھە راست ، مېنىڭ ئەتە باشقا بىر يېغىنىم بار ، ئۆگۈن ئاچايلى ، سەن بۇگۈندىن قالدۇرماي ئۇقتۇرۇش تارقىتىۋەت .

نۇزۇگۇم

(پوۋېست)

قەدىم قەشقەر دىيارىنىڭ بۇلاقبېشى مەھەللىسىدە دىيانەتـ
لىك ، بىلىم ـ ھۈنەرگە كامىل يۇسۇپ ئىسىملىك بىر كىشى بولـ
غانىكەن ، ئۇنىڭ ئاق كۆڭۈل ۋە گۈزەل ئايىلى بولغانىكەن ، ئايال
تـوققۇز ئاي توققۇز كۈن توققۇز سائەتتە بىر قىز بوۋاق تەۋەللۇت
قىلىپتۇ ، ئاتىسى ئۇنىڭغا نۇزۇگۇم دەپ ئات قويۇپتۇ .

كـۈنـلەر ئارقىسىدىن ئايلار ، ئايلار ئارقىسىدىن يىللار ئۆـ
تـۈپ قىزى تۆت ياشقا كىرگەندە ئاتىسى نۇزۇگۇمنى ئۆزى مۇدە-
رىـسـلـىـك قـىـلـىـدىغان مەدرىسگە باشلاپ كىرىپتۇ ، بۇ
يەردە ئوغۇل ـ قىز بالىلار دەرس ئوقۇيدىكەن ، دەرسخانىغا ئۇچ
قاتار پاكار ئۈستەل قويۇلغان بولۇپ بالىلار قابىلىيىتىگە يارىشا
ئۈستازىدىن باشلانغۇچ ، ئوتتۇرا ۋە يۇقىرى سىنىپ بىلىملىرىنى
ئالىدىكەن ، ئاتىسى قىزىنى بىرىنچى رەتكە ئولتۇرغۇزۇپتۇ ، نۇـ
زۇگۇم گىلەم ئۈستىگە يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپتۇ . بۇلاقتەك كۆزلىرىنى
ئېلىپبە تاختىسىغا تىكىپ ھەرپلەرنى ئۆگىنىشكە باشلاپتۇ . كېيىن
ھەرپلەرنى قوشۇپ سۆزلەرنى ، سۆزلەرنى قوشۇپ جۈملىلەرنى
تۇزۇشنى ئۆگىنىپتۇ .

ھېساب دەرسىدە بولسا توققۇز رەقەم ۋە نۆل بىلەن پۈتۈن
دۇنيانى ۋە ئۇنىڭدا بارلىكى نەرسىلەرنىڭ ھېسابىنى ئالغىلى بولـ
مىدىغانلىقىنى چۈشەنگەن قىز پۈتۈن ئىشتىياقى بىلەن بىلىم ئېلىشقا

كىرىشىپتۇ .

ئايلار ، يىللار ئۆتۈپتۇ ، قىز بارغانسېرى ئەقىلگە تولۇپتۇ . ئۇ ماتېماتىكا ، گراممماتىكا ، ئىلمىي نوجوم ، جۇغراپىيە ، تارىخ ، ئەدەبىيات قاتارلىق نۇرغۇن پەنلەرنى ئىگىلەپتۇ . بىلىمى بارغانسېرى چوڭقۇرلىشىپ ، ئۇ مەدرىسىدە بارلىق بالىلارنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كېتىپتۇ . ئۇنىڭ زېھنىگە بارلىق ئۇستازلىرى ، ساۋاقداشلىرى قايىل بولۇپ قالماستىن ئەھلى مەھەللە ۋە يىراق ـ يېقىنداكىلەرمۇ قايىل ئىكەن .

ئايلار يىللارنى قوغلاپ ئۆتۈۋېرىپتۇ ، نۇزۇگۇم ئەقىللىق قىز بولۇپ يېتىلىپتۇ . ئۇ خەت ساۋاتى چىقىشى بىلەنلا ئاتىسىنىڭ تاكچىدىكى كىتابلىرىنى ئوقۇشقا باشلاپتۇ ، ئۇ كىتابلارنى ئوقۇپ تۈگىتىپ ، ئاتىسىنىڭ مەدرىستىكى بارلىق ئۆلما ، مۇدەررىسلەرنىڭ كىتابلىرىنى ئوقۇپتۇ ، ئاتىسى ھېيتگار جامائەسىنىڭ ئالدىدىكى كىتابېۋرۇشلاردىن كىتاب ئەكىلىپ بېرىدىكەن ، ئۇ ئوقۇپ ھارمايدىكەن . ئۇ ئەمدى شېئىر ـ نەزمىلەرنى يادلاشقا باشلاپتۇ ، ئۇ ئاتاقلىق ئۇيغۇر ئالىمى مەھمۇت قەشقىرىنىڭ ئۆلمەس ئەسىرى « تۈركىي تىللار دىۋانى » دىن ئۈزۈندىلەرنى ، ئۇلۇغ شائىر ناۋائىنىڭ غەزەللىرىنى ، داستانلىرىنى ئوقۇپتۇ ، مىسرالارنى يادلاپتۇ ، تۈركىي تىلىدا گۈزەل ئەسەرلەرنى ياراتقان يۈسۈپ خاس ھاجىپ ، ئەخمەت يۈكنەكى ، لوتفى ، سەككاكى ، ئاتايى قاتارلىقلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇپتۇ ، پارس تىلىدا ئۆلمەس ئەسەرلەرنى ياراتقان نىزامى ، ئۆمەر ھەييام ، ھافىز شىرازى ، خىسراۋ ، دىھلەۋىلەرنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇپتۇ .

ئايلار ، يىللار ئۆتۈپتۇ . قىز ئون ئىككى ياشقا كىرىپتۇ ، ئۇنىڭ ئاۋازى ياڭراق ۋە يېقىملىق ئىكەن ، ئۇ ئۆزىنىڭ توغاچلىق

بىغدا ئەتىگەن ــ كەچتە باغدا ئىشلىگەچ ناخشا ئېيتىدىكەن ، ئۇنىڭ يېقىملىق ئاۋازى يىراق ـ يېقىنغا ئاڭلىنىپ ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرنىڭ قەلبىنى ئۆز جايىدا توختاشقا مەجبۇر قىلىدىكەن .

ئايلارنى ئايلار قوغلاپتۇ ، يىللارنى يىللار قوغلاپتۇ . نۇزۇگۇم قاشلىرى بەرگى قىياقتەك ، ئېغىزلىرى ئويماقتەك ، كۆزلىرى بۇلاقتەك چىرايلىق ئەقىللىق قىز بولۇپ يېتىلىپتۇ . ئۇ ئەمدى ئۆزىمۇ شېئىر ـ غەزەللەر يېزىشقا باشلاپتۇ . ئۇ يازغان شېئىر ـ غەزەللەر ئەل ئارىسىغا تارقىلىشقا باشلاپتۇ .

نۇزۇگۇم بىر كۈنى باغقا سۇ باشلاپتۇ ، ئېرىقتىكى سۇلار يېقىملىق ناخشىدەك ژىلىلداپ چۆنەكمۇ چۆنەك ئارىلاپ شىرىلداپ ئېقىشقا باشلاپتۇ ، قىزمۇ ئېرىقتىكى سۇنىڭ شىلدىرلىشىغا جور بولۇپ ناخشا ئېيتىپتۇ ، شۇ چاغدا دادىسىنىڭ شاگىرتى ئوت يۈرەك يىگىت باقى باغ تېمىنىڭ شورىسىدىن قاراپ نۇزۇگۇمنى كۆرۈپتۇ . ئۇنىڭ بۇغداي ئۆڭ چىرايى ، نۇرلۇق كۆزلىرى بۇگۈن باشقىچە جىددىيلىشىپ كېتىپتۇ .

ــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ، نۇزۇگۇم ، ــ دەپتۇ يىگىت .

ــ ئەسسالام باقى ئاكا ، ــ دەپتۇ نۇزۇگۇم .

ــ ئۇستازىم ياخشى تۇرۇۋاتامدۇ ؟

ــ ياخشى تۇرۇۋاتىدۇ ، نېمە بولدى ، بەك ئەنسىز كۆرۈنىسىزغۇ ، ــ دەپتۇ ، چېچەن قىز .

ــ ئەنسىزلىك ئەمەس . . . بۇگۈن . . . باقى گەپ قىلالماي قاپتۇ .

ــ نېمە بولدى ، دەڭا ، ئادەمنى ئەنسىرەتمەي ، ــ دەپتۇ قىز .

ــ بۇگۈن ئىشلار چاتاق ، نۇزۇگۇم بېيجىڭدىن كەلگەن

چىڭ لەشكەرلىرى شەھەرنى قورشۇالدى .

ـــ ھە ! ـــ نۇزۇگۈم چۆچۈپ كېتىپتۇ . قولىدا تۆمۈرنىڭ سۇنۇقىمۇ بولمىغان يالىڭاچ خەلقلەر ، نارەسىدىلەر ، گۆدەكلەر ، قىز ـ ئاياللار ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كەپتۇ .

1826 ـ يىلى قەشقەردە مانجۇ ئىستىبدات ھاكىمىيىتىگە قارشى قوزغىلاڭ پارتلىغاندى ، ھۆكۈمدارلارنىڭ زۇلۇم ، زوراۋانلىقىغا ، تۆگىمەس ـ پۇتمەس ئالۋاڭ ـ ياساقلىرىغا قارشى خەلق قوزغىلىڭى خۇددى يانغىندەك يېنىپ ئۇ يەرنى ئۆچۈرسە بۇ يەردە بۇ يەرنى ئۆچۈرسە ئۇ يەردە لاۋۇلدايتتى ، خەلقنىڭ غەزىپى پەلەككە يەتكەنىدى . دېھقانلار ، ھۈنەرۋەنلەر ، كاسىپلار ، تىجارەتچىلەر قولىغا ئارا ، گۈرجەك ئېلىپ چىڭ لەشكەرلىرىگە قارشى كۈرەشكە چىققانىدى ، بېيجىڭدىن كەلگەن ئاتلىق لەشكەرلەر قەشقەر خەلقىنىڭ قوزغىلىڭىنى باستۇرۇش ئۈچۈن كەلگەنىدى ، ئېلى جاڭجۈنمۇ ئەسكەر ئەۋەتكەنىدى .

نۇزۇگۈم بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئېغىلدىكى ئېتىنى توقۇپتۇ . ئاكىسى ئابدۇللانىڭ شىم ـ پەشتىمىنى كىيىپتۇ . دادىسىنىڭ بەلۋېغىنى بېلىگە باغلاپ بوۋىسىدىن مىراس قالغان خەنجىرىنى ئېسىپتۇ . سۇ ياقىلىغاندا ئىشلىتىدىغان كەتمىنىنى چاقلاپ پارقىرىتىپ قولىدا تۇتۇپتۇ .

ـــ يا بىسمىللا ، ـــ دەپ ئاتقا مىنىپتۇ . نۇزۇگۈمنىڭ ئەكسىيەتچى ھاكىمىيەتكە غەزىپى يالقۇنلاپ تېشىپتۇ . ئۇنىڭ ئاكىسى ئابدۇللا بىر نەچچە يىل بۇرۇن قوزغالغان خەلق قوزغىلىڭىدا قولغا چۈشۈپ ئېلىنغانىكەن . شۇنىڭدىن بېرى ، ئىز ـ دېرىكى بولمىغاچقا بىچارە ئانا تولا يىغلاپ دەرد ـ ھەسرەتتە قازا قىلغانىكەن . نۇزۇگۈمنىڭ قەھرى ـ غەزىپى يالـ

قۇندەك لاۋۇلداپ يېنىپتۇ . ئۇ ئېتىنى چاپتۇرۇپ تۇمەن دەريا‌سى بويىغا چىپىپتۇ . سان ـ سانا‌قسز دۇشمەن قوشۇنى يىغىلغان شەھەر ئاھالىسىنى ئۈچ تەرەپتىن قورشۇۋالغانىدى .ياز ئايلىرى يە‌ـ غىم ـ تېرىمنىڭ ئالدىراش چاغلىرى بولغاچقا يېقىن ـ يىراقتىن كەلگەن دېھقانلار ئۆز جايلىرىغا قايتقانىدى . شەھەردە شەھەر ئا‌ـ ھالىسىلا قالغان بۇ يەردە چىڭ لەشكەرلىرى بىلەن خەلق ئوتتۇ‌ـ رىسىدا قۇچاقلاشما جەڭ باشلىنىپ كەتكەنىدى . ئۆلگەن ئادەمنىڭ ھېسابى يوق ، تۇمەن دەريا‌سى قىزىل قانغا بويىلىپ ئېقىۋاتاتتى .

نۇزۇگۇم ئات چاپتۇرۇپ بېرىپ قارىسا ، بىر چېرىك بىر ئايالنىڭ بېشىغا قىلىچ تەڭلەپ تۇرغانىكەن ، نۇزۇگۇم ئېتىنى ئوقتەك چاپتۇرۇپ چېرىكنىڭ ئۇستىگە باستۇرۇپ بېرىپ كەتمەن بىلەن بىرنى سالغانىكەن ، چېرىكنىڭ بېشى ماكچىيىپ كۆزلىرى چاچراپ چىقىپتۇ . ئۇ ئىگىشىپ چېرىكنىڭ قولىدىن قىلىچنى يۇ‌ـ لۇپ ئاپتۇ . ئۇ قىلىچنى كۆتۈرۈپ جەڭ مەيدانىغا كىرىپ كېتىپ‌ـ تۇ . ياۋ لەشكەرلىرى بۇ جەسۇر چاقماقتەك باتۇر ياش « يىگىت » نىڭ قىلىچىنىڭ زەربىسىدىن يىەر چىشىلەپتۇ ، لەشكەر بېشى بۇ ئاجايىپ باتۇرنى كۆرۈپتۇ ۋە ئۇنى قانچىلىك قان تۆكۈلۈشكە قا‌ـ رىماي تۇتۇشقا پەرمان قىپتۇ .

ئون نەچچە چېرىك تور تاشلاپ بۇ باھادىرنى تۇتۇۋاپتۇ ، تورنى بېشىدىن ئالغاندا بېشىدىكى سالۋا تۇمىقى چۈشۈپ كېتىپ . ئۇنىڭ بوستانەك قىرىق كوكول چاچلىرى يېيىلىپ تېگىمغا چۈشۈپتۇ . ياۋ لەشكەرلىرى ۋە لەشكەر بېشىنىڭ كۆزلىرى ھەيرانلىقتا چەكچىيىپ كېتىپتۇ .

ـــ توۋا ، قىز بالىمۇ شۇنداق يامان بولامدۇ ، دەپتۇ بىر لەشكەر ، مەن بۇنىڭ كاللىسىنى كېسىپ شەھەر مەيدانىدا سازايى قىلىمەن دەپتۇ ئۇ قىلىچنى نۇزۇگۇمنىڭ بوينىغا تەڭلەپ .

ـــ توختا ، ـــ دەپتۇ لەشكەرلەرنىڭ قوماندانى چوڭقۇر ئويلىنىپ .

ـــ بۇنى ئۆلتۈرگەندىن ئۆلتۈرمىگەن تۈزۈك ، ـــ مەن بـۇنى ئىلغا ئاپىرىپ جاڭجۇن ئالىيلىرىغا تارتۇق قىلىپ نۇرغۇن سوۋغات ۋە مەنسەپ ئالىمەن .

مەردانە قىزنىڭ بوينىغا تەڭلەنگەن قىلىچ پەسكە چۈشۈپتۇ ، چىرىكلەر قىزنىڭ سۇمبۇل چاچلىرى بىلەن قولىنى باغلاپتۇ ، پۇتىغا كىشەن سالىتۇ .

تۇمەن بويىدىكى جەڭدە نەچچە مىڭلىغان شەھەر ئاھالىسى جېنىدىن ئايرىلىپتۇ . سان ـ ساناقسىز دۇشمەن لەشكەرلىرى قـوزغـىلاڭچى خەلق تەرىپىدىن يەر چىشلەپتۇ . تۇمەن دەريانى قان بىلەن بويىلىپ قىپقىزىل رەڭگە كىرىپتۇ ، جەسەتلەر تاغدەك دۆۋۈلىنىپتۇ . چىڭ لەشكەرلىرىنىڭ توپ ـ زەمبىرەكلىرى ، رەسـتىلەر ، دۇكانلار ، مەسچىت ـ خانىقالارنى ، ئۆي ـ ئىمارەتلەرنى كـۆيدۈرۈپ كۈلگە ئايلاندۇرۇپتۇ . شەھەر ئاھالىسى سان جەھەتـتىن ئاز بولغاچقا جان تىكىپ ئېلىشقان بولسىمۇ لېكىن ئاخىرى كۆچلۈك دۇشمەن قوشۇنى شەھەرنى ئىگىلەپتۇ ، نەچچە مىڭ كـىشىنى تىرىك تۇتۇپ كىشەنلەرگە بەنت قىلىپ تۈرمىلەرگە تاشلاپتۇ ، كاللىسىنى كېسىپ شەھەر دەرۋازىسىغا مىخلاپتۇ .

نـۇزۇگۇم ۋە بىر مۇنچە قوزغىلاڭچىلار يامۇلغا ھەيدەپ كـېلىنىپ قامىلىپتۇ . قاماقخانىنىڭ ئۆيلىرى تار ، بۇرگە ، چۇسا ، چاشقانلار قىمىرلايتتى ، سېسىقچىلىقتىن ئادەمنىڭ نەپسى بو-غـۇلاتتى . قەشقەرنىڭ باتۇر ئوغۇل ـ قىزلىرى مانا مۇشۇ سېسىق گـۇندىخانىدا ئازاب ـ ئوقۇبەت چەكمەكتە ئىدى ، ئۇلارنىڭ قولـدىكى كويزىلار قوللىرىدىكى قان ـ تومۇرلارنى قىسسا ، پۇتىدىكى

كىشەنلەر ئوشۇقلىرىنى يېغىر قىلىۋەتكەندى . تارچىلىق ـ قىسـ تاڭچىلىقتىن مىدىرلاش مۇمكىن ئەمەس ئىدى ، ئىشكىنىڭ كەيـ نىدىكى تەرەت تۆڭى تولۇپ تېشىپ نىجاسەتلەر مەھبۇسلارنىڭ ئاستىغا ئاقماقتا ئىدى ، ھەركۈنى بىر نەچچە ئەزىمەت سوراققا ئېـ لىـپ چىقىلىپ قىيىن ـ قىستاققا ئېلىناتتى . بەزىلىرى ، جانلىرى دىن ئايرىلاتتى .

نۆۋەت بۈگۈن نۇزۇگۈمغا كەلدى . ئۇنى سوراققا ئېلىپ چىقىشتى . ئۇ سوراقچىنىڭ ئالدىدا مەردانە تۇردى .

ـــ ئىسمىڭ نېمە ؟

ـــ . . .

ـــ نېمە ئىش قىلىسەن ؟

ـــ . . .

ـــ نېمىشقا قوزغىلاڭغا قاتناشتىڭ ؟

ـــ سىلەرنى يوقىتىپ ، ئەركىن ياشاش ئۈچۈن .

ـــ ساڭا ئەركىنلىكنىڭ نېمە كېرىكى ، سىڭگەن نېنىڭنى يېسەڭ بولمامدۇ .

ـــ ئۇنىڭ ئۈستىگە خوتۇن كىشى ئىكەنسەن ، پاتراق ئەرگە تېگىپ بالا تۇغۇپ بالاڭنى باقساڭ بولمامدۇ ، ـــ دېدى يەنە بىر سوراقچى مەسخىرە كۈلكىسى بىلەن .

نۇزۇگۈم يۇرىكىدە قايناپ ـ تاشقان غەزەپ ـ نەپرىتىنى ئىككى كۆزىگە مۇجەسسەم قىلدى .

ـــ ھەممىمىز ئادەم ئاتا ، ھاۋا ئانىنىڭ ئەۋلادى ، ھەممىمىز دۇنياغا يالىڭاچ تۇغۇلغان ، زېمىنغا چۈشكەندىن كېيىن بىرىمىز ئېگىز ، بىرىمىز پەس ، بىرىمىز خوجايىن ، بىرىمىز قۇل بولدۇق ، ساڭا كېرەك بولغان ئەركىنلىك نېمىشقا ماڭا كېرەك بولمايدىكەن .

ـــ نېمىشقا بىزگە قارشى تۇرىسەن ؟

ـــ سەنلەر ئۆز زېمىنىمدا ، ئۆز يېرىمدە مېنى ۋە مەندەك سان ـ ساناقسىز كىشىلەرنى قۇل ئورنىدا كۆرۈپ ئېزىپ زوراۋانلىق قىلىشتىڭ . ئۆلتۈرۈپ چېپىپ تۇرمىلەرگە تاشلاشتىڭ . دارغا ئاسىتىڭ ، سەنلەرنى يوقىتىپ ، ئەركىن ـ ئازادە ياشاش بۇيەردە ياشاۋاتقان ھەر بىر ئىنسانىنىڭ يۈرەك ئارزۇسىدۇر . سەنلەرنى يوقاتماي بىزگە ياخشى كۈن يوق . بىزگە ھۆرلۈك كېرەك . ئۇچار ـ قانات جېنىدا قەپەستە ياشاشتىن ئۆلۈمنى ئەۋزەل كۆرىدۇ .

ـــ پاھ ! مۇنۇ نېمە خىلى گەپدانكەنغۇ ، ئۇنىڭغا ئەركىنلىك ، ھۆرلۈكنىڭ تەمىنى تېتىپ قويۇڭلار .

نۇرۇگۈم ئادەم سىياق ئالۋاستىلار ئىجاد قىلغان بارلىق قىيىن ـ قىستاقلارغا چىدىدى ، تىرناقلىرىنىڭ ئاستىغا مىخ قېقىلغاندىمۇ ، تېقىمغا كالتەك قويۇپ ، ئۇستىدىن كۆتەك بىلەن باسقاندىمۇ داد ـ پەرياد دېمىدى ، تاياق ـ توقماق دەستىدىن بەدىنلىرى تىلىم ـ تىلىم بولۇپ كەتتى . كۆڭلەكلىرى قان بىلەن دۇمبىلىرىگە چاپلىشىپ كەتتى .

ـــ شېرىكلىرىڭ كىملەر ؟

ـــ خەلقىم ، ئېزىلگەن ، خارلانغان ، نامراتلىشىپ كېتىۋاتقان خەلقىم . ئەركىنلىكتىن مەھرۇم قىلىنغان خەلقىم .

ـــ ئۇنىڭ ئەركىنلىك دېگەن تىلىنى سۇغۇرۇۋېلىڭلار .

يەنە بىر سوراقچى سوراقچىنىڭ قۇلىقىغا شۇرلىدى :

ـــ غوجام ، ئۇنىڭغا قوماندانىنىڭ كۆزى چۇشكەن ، ئۇنى ئىلى جاڭجۇنىغا سوۋغا قىلماقچى بولغان ، ئۇنىڭ ھۆسنىگە زىيان ـ زەخمەت يەتمىسە بولارمىكىن .

سوراقچى قولىنى شىلتىدى ، ئىككى يايى نۇزۇگۈمنىڭ

قوللىرىنى قويۇپ بەردى ، نۇزۇگۇم پالاققىدە يەرگە يىقىلدى ، ئۇ هوشىدىن كەتكەنىدى .

تۇرمىلەر تۇتقۇن قىلىنغانلار بىلەن تولدى ، ئەزىزانە قەشقەرنىڭ ئەركىنلىك ئۇچۇن قوزغالغان باتۇر ئوغۇل ـ قىزلىرى قاپقاراڭغۇ زەي زىندانلاردا پەريات چەكمەكتە ئىدى ، ياۋ لەشكەر-لىرى قېرى ـ چۇرى ، بالا ـ چاقىلارنى ئۆلتۇرۇپ ياشلارنى ، كارغا يارىغۇدەكلەرنى تۇرمىلەرگە بەند قىلغانىدى .

تاڭ سەھەر ، ئاسمان تېخى سۇزۇلمىگەنىدى . نۇزۇگۇم كويزا بوغۇۋەتكەن قوللىرىنى سەل مىدىرلاتتى ، بىلەكلىرى ئۇ-يۇشقان ، سېزىمى يوقالغانىدى ، كۆتەك ① سېلىنغان پۇتلىرى ئىششىپ كەتكەنىدى ، ئۇ ئۆرۇلمەكچى بولدى .لېكىن ، يارىلانغان تېنىنى زەي يەرگە يېقىپ ياتقان تۇتقۇنلارنىڭ كۆپلۇكىدىن مە-دىرلاش مۇمكىن ئەمەس ئىدى ، قىيىن ـ قىستاقتىن كېيىن نۇزۇ-گۇمنى چالا ئۆلۈك هالدا ياتقان تۇتقۇنلار ئارىسىغا ئېلىپ كېلىپ تاشلىغانىدى ، ئۇ نۇرلۇق كۆزلىرىنى كىچىككىنە تار پەنجىرىگە تىكتى ، ئاسمان هۆكۇمرانلارنىڭ قەلبىدەك قاپقاراڭغۇ ئىدى .

زالىم پەلەك زار قاقشاتتى ،
ئاتتى ، چاپتى دارغا ئاستى .
نى يىگىتلەر ، سۇلۇن قىزلار ،
ئەرك يولىدا قانغا پاتتى .

ئۇنىڭ بۇلاق سۇيىدەك سۇزۇك ، يېقىملىق ئاۋازى زۇلمەت باسقان كېچىنى ئويغاتتى . بىدار ياتقان تۇتقۇنلار ئۇنىڭ ئاۋازىغا

---

① كۆتەك ـــ بىر خىل جازا قورالى ، ياغاچتىن ئويۇلۇپ ، پۇتىغا سېلىنىپ قۇلۇپلىنىدۇ .

جور بولدى ، ياڭراق بىر ناخشا كېچە ئاسمىنىنى جارانلاتتى .

يانسۇن ، يانسۇن زالىملار ،
تاجۇ تەختى گۈم بولسۇن .
ئەركىنلىك دۈشمەنلىرى ،
يەر بىلەن يەكسان بولسۇن .

ناخشا ئاۋازى تۇن كېچىدەك كۆڭلى قارا يايلارنىمۇ ئويغاتقاندى ، ئۇلار تاياق ـ توقماقلىرىنى كۆتۈرۈپ يېتىپ كېلىشتى . تاراقلىتىپ ئىشكنى ئاچقان قېرى يايى جېنىنىڭ بارىچە ۋارقىرىدى :

ـــ ئۇنۇڭنى ئۆچۈرۈش ، ھېلى بىكار جېنىڭنى ئالمەن .

ناخشا تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقتى ، بىر نەچچە يايى كىرىپ ئۇلارنىڭ بېشىغا تاياق ـ توقماقلىرىنى ياغدۇرۇۋەتتى ، لېكىن دولقۇنلىغان دەريانى كەتمەنلەپ توختاتقىلى بولمىغاندەك خەلقنىڭ غەزەپ ناخشىسىنىمۇ توختاتقىلى بولمىدى ، بولۇپمۇ نۇزۇگۈمنىڭ ئاۋازىنى ئۆچۈرۈش مۇمكىن ئەمەس ئىدى .

تاڭ سۈزۈلدى ، خەلق ياۋاغ دەرۋازىسى ① ئالدىغا توپلىشىپ كۆزلىرىنى شەھەر تەرەپكە تىككەن ھالەتتە تۇرۇشاتتى . ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بىر مويسىپىت ئاقساقال بوۋايمۇ بار ئىدى ، ئۇنىڭ كۆزلىرى تۆت بولغان ھالدا يولغا قارايتتى ، بىر چاغدا تۇتقۇنلار سېپى كۆرۈندى . ئۇلار ئۇزۇن ئارقانلار بىلەن بىر ـ بىرىگە چېتىلغان ھالدا ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى ، ئۇلار ياۋاغ دەرۋازىسىغا يېقىنلاشتى ، ئۇلار خەلقنىڭ ئارىسىدىن ئۆتمەكتە . ئۆز ئوغۇل ـ قىزلىرىنى ، جان ـ جىگەرلىرىنى ئۇزىتىۋاتقان قەشقەر خەلقى

① قەشقەر سېپىلىنىڭ شىمالىي دەرۋازىسى .

ئۇلارغا ئىنتىلدى ، لېكىن چېرىكلەر سىم قامچىلار بىلەن دەررىلەر بىلەن ئۇرۇپ ، ئاتلار بىلەن چەيلەيتتى ، مەھبۇسلارغا يېقىن كەلتۈرمىدى .

تۇتقۇنلار سېپىدە كېلىۋاتقان نۇزۇگۇمنىڭ كۆزلىرى خالايىققا تىكىلگەنىدى ، ئۇ كىمنىدۇر ئىزدەيتتى ، « جېنىم ئانام ، مېھرىبان ئاتام ، ئاكامدىنمۇ ئايرىلدىڭ ، مەندىنمۇ جۇدا بولدۇڭ ، سېنىڭ دەردىمەن تېنىڭ بۇ ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرنى كۆتۈرەلەرمۇ » ئۇ ئاخىر ئىزدىگەن ئادىمىنى تاپتى . ئۇ گەۋدىلىك كەلـ گەن چاچ ـ ساقاللىرى ئاقارغان ، سالاپەتلىك مويىسپىت كىشى نۇزۇگۇمنىڭ دادىسى ئىدى ، نۇزۇگۇم دادىسى تەرەپكە ئىنتىلدى ، لېكىن چېرىكلەر ئۇنىڭ يولىنى توستى ، نۇزۇگۇمنىڭ ئاۋازى جارانلىدى :

خەير ئاتا مېھرىبانىم ،
غەمگۇزارىم ياخشى قال .
كۆزلىرىم ئاقۇ قاراسى ،
تەندە جانىم ياخشى قال .

بۇۋاينىڭ كۆزلىرىدە چەكسىز ئازاب ـ ئوقۇبەت ئەكس ئېتەتتى . كۆزلىرىدىن ئاققان ياشلىرى ساقاللىرى ئارىسىغا كىرىپ مەيدىسىگە تامچىلايتتى ، ئۇنىڭ تىترىگەن ئاۋازى توپا چاڭلىق ھاۋادا ئەكس سادا پەيدا قىلدى .

خەير قىزىم نۇزۇگۇم ،
ئەقلى تازا يۈلتۇزۇم .
كۆلپەت چۈشتى بېشىڭغا ،
تۇتقۇن بولدۇڭ قۇندۇزۇم .

ئۇ تىترىگەن قوللىرىنى دۇئاغا كۆتۈردى :
« ئاللا سېنى ئۆز پاناھىدا ساقلىسۇن ! »
چېرىكلەر نۇزۇگۈمنى دۇشكەللەپ ئىتتىرىپ ئېلىپ كەتتى . بىچارە بوۋاي قىزنىڭ ئارقىسىدىن ئىنتىلدى ، لېكىن توپنىڭ ئارىسىدىن يېرىپ چىقالمىدى .

ئامراق قىزىم نۇزۇك ئاي ،
ھېچكىم مەندەك بولمىغاي .
ئاكاڭدىنمۇ ئايرىلدىم ،
قاناتسىمدىن قايرىلدىم .

دەپ داد ـ پەريات چەككىنچە توپىغا يىقىلىپ قالدى ، نۇزۇگۈمنىڭ كۆزلىرىمۇ مېھرىبان دادىسىغا تىكىلگەن يۈرەكلىرى قان زەردابىقا تولغان ھالدا ئىلگىرىلەيتتى .

« جېنىم ئاتا ، سېنى يەنە كۆرەر كۈن بولارمۇ ، ئۇرۇق ـ تۇغقان ، يارۇ ـ بۇرادەرلەر ، سىلەرنى يەنە كۆرەر كۈن بولارمۇ ؟ شەرقنىڭ گۈل تاجىسى ، ئىلىم ـ مەرىپەتنىڭ بۆشۈكى ئەزىزانە قەشقىرىم سېنى يەنە كۆرەلەرمەنمۇ ؟ مېھرىبانىم جان دادا ، سەن مېنىڭسىز قانداق قىلارسەن ؟ سەن بۇ دەرد ئەلەمگە چىدىيالارسەنمۇ ؟ » دېگەن خىياللار قىزنىڭ كاللىسىدا ھۆكۈم سۈرەتتى . ئۇ يۈرتداشلىرىنىڭ دەرد ـ ھەسرىتى بىلەن ئۇنىڭغا ئاق يول تىلەشكىنىنى كۆرۈپ مۇنداق ناخشا ئېيتاتتى :

بىللە ئويناپ بىللە ئۆسكەن ،
يارۇ دوستلار ياخشى قال .
كۆزلىرىم ئاقۇقاراسى ،

قەشقەر شەھرىم ياخشى قال .

ئۇ ئەزىزانە قەشقەر بىلەن ئورۇق ـ تۇغقان ، يار ـ دوستـ لىرى ، مېھرىبان دادىسى بىلەن ئەنە شۇنداق دەرد ـ ھەسرەت ئىچىدە خوشلاشتى .

مانجۇ ئەكسىيەتچىلىرى قەشقەر خەلقىنىڭ قوزغىلىڭىنى قانلىق باستۇرۇپ ، ئەزىزانە قەشقەرنىڭ باتۇر ئوغۇل ـ قىزلىرىنى كويزا ـ كىشەنلەرگە بەند قىلىپ ئىلىغا سۈرگۈن قىلدى .

تاڭ سەھەر ، تاغ شامىلى تاغ باغرىدىكى گىياھلارنى تىتـ رەتمەكتە . داق يەردە تۇنەپ چىققان تۇتقۇنلارنىڭ ئورۇق ئەتلـ رىنى تىترەتمەكتە . چېدىر باريگاھلاردا تۇنەپ چىققان لەشكەر بېشى چاپىنىغا تېخىمۇ مەھكەم ئورىنىدى ، ئۇ قىسماق كۆزلىرىنى يۇمدى ، لېكىن ئەمدى ئۇيقۇسى قاچقانىدى . ئۇ يېنىدا ياتقان غالچىسىنى تېپىپ ئويغاتتى .

ـــ ھوي ئۆلۈمتۇكلەر ، ئۇخلاۋېرىشەمسەن ، قوپۇش . ئاۋۇ بالا ـ قازانى ئويغىتىپ ئىلىپ مېڭىش .

يايى چاچراپ قوپتى . چاپاق كۆزلىرىنى ، ئوڭ مەڭزىگە ئېقىپ قالغان شالنى يېڭى بىلەن سۈرتتى ، بىر نەچچە چېرىكنىمۇ تېپىپ ئويغاتتى . سىم قامچىسىنى ئىلىپ تالاغا چىقىپ سەھەرنىڭ سوغۇق شامىلىدىن شۇركەندى ، يەردە ياتقان مەھبۇسلارغا ۋار-قىرىدى .

ـــ قوپۇش ، ھەي ئۆلۈمتۇكلەر !

مەھبۇسلارنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئۇلارنى قورشاپ ياتقان چېرىكلەر مىلتىقىنىڭ ستوۋلىغا تايىنىپ ئۇخلاشماقتا ئىدى . يا-يىنىڭ ئاچچىقى كەلدى ، ئۇ جېنى چىققۇدەك ۋارقىرىدى :

ـــ قوپۇش ھوي غالچىلار ، كاللاڭنى كېسىپ كەتسىمۇ

تۇيمايدىغان ئوخشايسەن .

چېرىكلەر قوزغىلىشتى ، ئورنىدىن تۇرۇپلا سىم قامچىلىرىنى ئىشقا سېلىپ مەھبۇسلارنى ئويغىتىشقا كىرىشتى ، ئۇزۇن يول يۈرۈپ چارچاپ كەتكەن مەھبۇسلار ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشەلسىمۇ لېكىن پۈت ـ قوللىرى قوزغىلىشقا يار بەرمەيتتى ، پۈت ـ قولىغا كويزا ـ كىشەن سېلىنغان نۇزۇگۇم ئۇيقۇسىز كېچىنى تەستە تاڭ ئاتقۇزدى ، شەرق تەرەپ تېخى ئاقارمىغانىدى ، قەيەردىدۇ قانداقتۇر بىر قۇشنىڭ مۇڭلۇق سايرىشى ئاڭلاندى ، نۇزۇگۇم ناخشا ئېيتتى :

قىچقىرىپ كەلگەن كاككۇكنىڭ ،
ئۇنى ھەر جايدا غېرىب .
كەل كاككۇك ئاشنا بولايلى ،
سەن مۇساپىر ، مەن غېرىب .

تاياق توقماق ، تىل ـ ئاھانەتلەر مەھبۇسلارنى ئورنىدىن تۇرغۇزالمىغانىدى ، نۇزۇگۇمنىڭ مۇڭلۇق ناخشىسى بۇ غېرىب ـ مۇساپىرلارنىڭ دىلىنى ئەزدى . ئۇلار ئاستا بېشىنى كۆتۈرۈشتى ، نۇزۇگۇم ناخشىنى داۋاملاشتۇردى .

مۇز داۋاننىڭ يولىدىن ،
ئۆتمەسكە ئامال بارمۇ .
ئىلىخوغا بارغۇچە ،
جېنىمىز ئامان بارمۇ .

ياز ئايلىرى بولۇشىغا قارىماي مۇز داۋاندا سۇس قار ياغقانىدى ، ئۇنىڭ سوغۇقى جاندىن ئۆتەتتى . مەھبۇسلارنىڭ كىيىمى

يېلىك ، يالاڭ ئاياغ پۇتلىرىنىڭ يېرىقلىرىدا قان داغلىرى ئۇيۇپ قالغانىدى .

نۇزۇگۇم ئورنىدىن تۇردىيۇ ، لېكىن دەسسىيەلمىدى ، تا-پىنىدىكى يېرىلغان يەردىن يەرگە دەسسىشى بىلەنلا قان ئېقىشقا باشلىدى . چېرىكلەر كېلىپ سىم قامچىلىرىنى پۇلاڭلىتىشقا باش-لىدى ، نۇزۇگۇم ئورنىدىن قوزغالدى ، چېرىكلەرگە قەھرى بىلەن قادالدى ، ئۇ ماڭغاندا تاپىنىدىن ئاققان قان يەرگە تامغا باستى . ئۇ :

ئاينى بۇلۇت توسۇپتۇ ،
يولتۇزلارمۇ كۆچۈپتۇ .
گۆر ئازابى ئۆلۈكتىن ،
تىرىكلەرگە كۆچۈپتۇ .

دەپ ناخشا ئېيتتى .

بىر چېرىك قامچىسىنى كۆتۈرۈۋېدى ، يەنە بىر قېرى چېرىك ئۇنى توسىدى :

ـــ بولدى قوي ، ئاۋارە بولما ، قانچە ئۇرۇپ تىللىساڭمۇ ئۇ دەيدىغىنىنى دەيدۇ ، ئېيتىدىغىنىنى ئېيتىدۇ .

ئارقىدا قىيا ـ چىيا كۆتۈرۈلدى . ئالدىدىكىلەر ئارقىسىغا قاراشتى . ئورنىدىن پات قوزغىلالمىغان ئاغرىقچان بىر تۇتقۇنىنىڭ بېشىدا قامچىلار ئوينىماقتا ئىدى ، ئۇ سەنتۈرۈلۈپ يېقىلدى ، يې-رىلغان بېشىدىن ئاققان قان پېشانىسىدىن سىرغىماقتا ، سوغۇق شامال ئۇنىڭ يەكتەكسىنىڭ پېشىنى يەلپۈمەكتە . ئۇ ئوچۇق كۆز-لىرى بىلەن تۇمان باسقان كۆككە تىكىلگىنىچە يېتىپ قالدى .

مەھبۇسلار كويزا ـ كىشەنلىرىنى شالدىرلىتىپ ئازابلىق سەپىرىنى باشلىدى ، شەرق تەرەپ بېلىق قورسىقىدەك ئاقىرىشقا

باشلىدى .

مۇز داۋان ، بىر تەرەپ تاغ ، بىر تەرەپ چوڭقۇر غار ، يول ئىنتايىن تار . قارىغان كىشىنىڭ بېشى ئايلىنىپ تېنى جۇغۇلدايدۇ ، سەللا دىققەت قىلمىغان كىشى چوڭقۇر غارغا غۇلايدۇ ، بەزىدە كېتىۋاتقان ئات ــ تۆگىلەر يۈكلىرى بىلەن غارغا غۇلايدۇ ، چوڭقۇرلۇقتىن گۈلدۈرلىگەن ئاۋازلار ئاڭلىنىدۇ .

ئەمدى چېرىكلەر ئات ـ تۆگىلەردىكى قىممەتلىك بۇيۇملار ، ئالتۇن ـ كۆمۈشلەرنى تۇتقۇنلارغا ئارتىپ قويغانىدى ، نۆزۈگۈمۇ دۇمبىسىگە تېڭىلغان ئېغىر يۈكتىن مۇكچەيگىنىچە ئىلگىرىلىمەكتە . ئۇ جۈدىگەن ، سارغايغانىدى . ئۇنىڭ بۇلاقتەك كۆزلىرى تېخىمۇ يوغىنىغان ، ئۆسكىلەڭ كىرپىكلىرى تېخىمۇ ئۇزارغانىدى . ئۇ سەل توختاپ ئېڭىشتى ـ دە ، دۇمبىسىدىكى يۈكنى ئۆرە قىلدى ، تۇزلىنىپ بېلىنى رۇسلىدى ، بىر ياش يىگىت دۇمبىسىگە تېڭىلغان يۈكنىڭ ئېغىرلىقىدىن تىزلىرى تىتىرەپ مالـ ـمالماي قالدى ، بىر نەچچە چېرىك ئۇنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلدى .

ــ ماڭمامسەن ئۆلۈمتۇك ، هېلى بىكار جېنىڭنى ئالمەن .

ــ بىلگىنىڭنى قىل تويدۇم مۇنداق جاندىن ، ــ دېدى يىگىت كەينىدىن يېتىپ كەلگەن چېرىكلەر نېمە بولغىنىنى سۈـ رۇشتۇردى .

ــ ئۆلگۈسى كەپتۇ بۇ چەنتۇنىڭ ، ــ دېدى بايىقى چېـ رىك .

چېرىكلەر ئۇنى سىم قامچا بىلەن باش كۆزلىرىگە ئۇرۇشقا باشلىدى ، يىگىت تاياق ، تېپىك دەستىدىن جېنىنى قويغىلى يەر تاپالماي قالدى . دۇمبىسىدىكى يۈكنىڭ ئېغىرلىقىدىن ئۆزىنى ئوڭشىيالماي داۋاندىن ئارقىسىچە هاڭغا غۇلاپ كەتتى . چوڭقۇر

هاڭدىن گۈلدۈرلىگەن سادالار ئاڭلاندى ، خېلىغىچە بۇ سادالار قۇلاقلارغا ئاڭلىنىپ تۇردى .

نۇزۇگۈم ئېغىر ئۇھ تارتتى ، ياش يېگىتكە ئىچى ئاغرىدى ، بىراق ئۇنىڭ پۈت ـ قوللىرى كىشەنلەنگەن ، ئۇ نېمە قىلالىسۇن ؟

مۇز داۋاندا قار ياغدى ،
تۇزلەڭدە يامغۇر .
دەردمەنلەرگە كۈن بەرمەس ،
دۇۋاڭ چېرىكى قانخور .

ئۇنىڭ غەزەپلىك ناخشىسىنى ئاڭلىغان مەھبۇسلارنىڭ قەددى تۇزلەندى ، كىشەنلەر جالاقلىدى ، چېرىكلەر مەھبۇسلارنىڭ روھىدىكى غەزەپلىك ئۆزگىرىشلەرنى بايقىسىمۇ لېكىن ئامالسىز ئىدى ، چۈنكى بۇ بىكارلىق ئەمگەك كۈچلىرىنى ئىلىغا تىرىك ئاپىرىشقا يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقى بار ئىدى ، بىر چېرىك نۇزۇگۈمغا بىر قامچا ئۇردى .

ـــ ئۇنۇڭنى ئۆچەر .

باشقا بىر چېرىك ئۇنى ئاگاھلاندۇردى :

ـــ بۇنى تىرىك ئاپىرىشقا لەشكەر بېشىنىڭ بۇيرۇقى بار .

ـــ ئۇ بەك ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى ، كەچكىچە بولمىغۇر ناخشىلارنى توۋلىغىنى توۋلىغان .

ـــ ئۇ نېمە قىلالايتتى ، قورال ۋە كۈچ بىزنىڭ قولىمىزدا ، ئىت قاۋاۋېرىدۇ ، ھايان قەلەندەرنىڭ دېگەن بىر تەمسىلى بار ئۇلارنىڭ ، سەن ئۇنى ئاڭلىغانمۇ ؟

ـــ ئۇغۇ شۇنداق ،

چېرىكلەر مەھبۇسلارنىڭ ئىككى تەرىپىدە كېتىۋاتماقتا ، ئاچلىق ھارغىنلىق ، كېسەلدىن تېنى ئاجىزلاپ قۇرۇق ئۇستىخان بولۇپ كەتكەن تۇتقۇنلارنىڭ سېپىدىن ھەركۈنى دېگۈدەك يىقىلىپ ئاي دالادا ئۆلۈكى قالىدىغانلار چىقىپ تۇراتتى . بۇگۈنمۇ تاڭ ئاتا ـ ئاتمايلا ھېلىقى ياش يىگىت مۇز داۋان غارلىرىدا قالدى .

قەشقەردىكى قوزغىلاڭدىن تەرەپ ـ تەرەپتىكى تۇتقۇن قىلىشلاردىن ئامان قالغان باقى يىگىت ۋە بىرنەچچە قوزغىلاڭچى مارالبېشى جاڭگاللىرىدا توغراق سۆكسۆكلەرنى ماكان ئەتتى ، كۈندۈزى كۆتەك كولاپ بازارغا كىرىپ سېتىپ جانلىرىنى جان ئەتتى ، كېچىلىرى بولسا يول توسۇپ مانجۇ چېرىكلىرىنىڭ پوچتا ھارۋىلىرىنىڭ جاجىسىنى بەردى . ئۇلار قەشقەر تەرەپتىن بىرەر شەپە ئاڭلاشقا تەشنا ئىدى ، بىراق ساپلا كۆڭۈلسىز خەۋەرلەر كېلەتتى .

بۇگۈن نامازشام بىلەن بازاردىن يانغان ياسىن ئوتۇن ساتقان پۇلغا ئېلىپ كەلگەن ئۇن ، گۆش ـ مايلارنى يەرگە تاشلىدى ، بەلبېغىدا يۇزىنى سۈرتتى ، ئۇنىڭ دەررۇ گەپ باشلىماي بىئارام قاراشلىرى باقىنى تاقەتسىزلەندۈردى .

ـــ گەپ قىلە ئاغىنە ، نېمانداق ماتاڭ چىشلىۋالغاندەك جىم تۇرىسەن .

ـــ گەپ قىلسام ، قەشقەردىكى تۇتقۇن قىلىنغانلارنى ئىلغا سۈرگۈن قىلىپتۇ ، ئۇلار كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرۈپ مۇز داۋاندىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ .

ـــ ئاپلا قانداقلارچە بىز شۇنداق مۇھىم خەۋەرنى ۋاقتىدا ئاڭلالمىدۇق ھە .

ـــ ئۇلار ئـادەم بـار جايلاردىن كېچىسى ئۆتىدىكەن ، چۆل ـ جەزىرىلەردە كۈندۈزى ماڭىدىكەن .

ـــ خەقلەر بىلمىسۇن دېگەن ـ دە ، مەلئونلار .

باقى بىر نېمىنى جىددىي ئويلاۋاتقانىدەك جىمىپ كەتتى . يـاسىن يېنىدىكى يېڭىسار پىچىقىنى چىقىرىپ گۆش ـ مايلارنى توغرىدى ، بىر نەچچە باش پىيازنى توغراپ ئارىلاشتۇردى ، بىر يـاش يىگىت خېمىر يۇغۇردى . خېمىرنى يېيىپ قىيمىنى تۆكتى . سۆكسۆكلەرنىڭ شېخىدا ياققان گۈلخانىنىڭ چوغلىرىنى ئالدىغا تارتتى . قوقاسنىڭ ئارىسىغا راسلانغان كۆمەچلەرنى كۆمدى ، بىردەمدىن كېيىن كۆمەچلەرنى ئۆرۈپ قويدى . ساغرىپ پىشقان كۆمەچلەرنىڭ خۇش پۇرىقى دىماقلارنى يارىتتى ، يىگىتلەر ئىشتىها بىلەن تاماق يېيىشتى . كېيىن دۇئا قىلىشتى .

ـــ يىگىتلەر كۆمەچتىن ئارتۇغراق پىشۇرۇپ ئالايلى ، يولدا لازىم بولىدۇ .

يـىگىتلەر سەپەرگە ئاتلىنىدىغانلىقىنى چۈشەندى ، شادلـىنىپ ئىسقىرتىشتى .

ـــ بالدۇرراق يېتىپ سەھەردە ئاتلىنايلى يىگىتلەر ،ـــ دېدى باقى .

ھەممىسى توغراقنىڭ يۇمران شاخلىرىنى بېشىغا ياستۇق قىلىپ چەكمىنىنى غېرىبچە يېپىنىپ ئۇيقۇغا كېتىشتى .

تـۇتقۇنلار تارىم چۆللىرىدىن مۇز داۋانلىرىدىن ئېشىپ توقسان نـەچـچـە كـۈنـدە ئىلىغا يېتىپ كەلدى ، ئىلىنىڭ گۈـزەل باغۇ ـ بوستانلىرى مانجۇ ئەكسىيەتچىلىرى تەرىپىدىن قامال قىلىنغانىدى . ئۇلار قارا چېكەتكىلەردەك ھەممە يەردە يامرايتتى . مېھنەتكەش خەلق چىڭ لەشكەرلىرىنىڭ تويماس گېلى ، تولماس

يانچۇقى ئۇچۇن قان تەر ئاققۇزۇپ ئېتىز ـ خاكلاردا ئىشلەيتتى .

ئىلى دىيارىنىڭ گۈزەل تەبىئىي مەنزىرىسى بۇ مەھبۇسلار-نىڭ كۆڭلىگە ئارام ۋە زوق بېغىشلىدى . لېكىن ، جاپاكەش خەلقنىڭ جاپا ـ مۇشەققىتى ئۇلارنىڭ دىلىنى ئەزدى ، كوچىلاردا ياش يىگىت قىزلار كۆرۈنمەيتتى ، ئۇلار چىڭ ھاكىمىيىتىگە قارشى كۈرەشلەردە قۇربان بولغان ، نۇرغۇنلىرى زەي زىندانلاردا بۇرگە چۈسىغا يەم بولۇپ ، قىيىن ـ قىستاقلار دەستىدىن ياش جېنىدىن ئايرىلماقتا ئىدى .

چېرىكلەر قەشقەردىن كەلگەن بۇ مەھبۇسلارنى يامۇلنىڭ قاراڭغۇ ئۆيلىرىگە قامىۋەتتى . ئۇلار قۇياش نۇرىدىن ، ئەركىنلىك-تىن مەھرۇم بولۇپ قاراڭغۇ زىندانلارنىڭ تېگىدە ياتتى .

نۇزۇگۇمنى ئۇلار يالغۇز كامىرغا قامىدى ، ئۇلار نۇزۇگۇم-نىڭ جەسۇرانە ناخشىلىرىنىڭ مەھبۇسلارنىڭ روھىنى ئۇرغۇتۇ-شىدىن ئەنسىرەيتتى . نوزۇگۇمنىڭ ناخشىلىرى زەي زىندانلارنىڭ تاملىرىدىن ، قاراڭغۇ كامىرلارنىڭ پەنجىرىلىرىدىن ئۆتۈپ تۇمان باسقان قاراڭغۇ تۇن ئاسمىنىدا جاراڭلايتتى :

ئەپيۇن خۇمار جاللاتلار ،
ماجاڭ ئويناپ ياتىدۇ .
قاراڭغۇ زەي زىندانىدا ،
نۇزۇك يالغۇز ياتىدۇ .

بېشىمىزدا جاللاتلار ،
قىلىچىنى ئويىنىتار .
بۇ دوزاختىن نوزۇكنى ،
قانداق بىر جان ئاجرىتار .

نۇزۇگۈم ساۋاقدىشى ، سۆيگەن يارى باقنى ئەسلىدى . ئۇ قوزغىلاڭدا مەنچىك چېرىكلىرىگە قارشى جەڭلەردە پىداكارلىق بىلەن جەڭ قىلغانىدى . نۇزۇگۈم ئەسرگە چۈشۈپ باقىنىڭ نېمە كۈنلەرگە قالغىنىدىن خەۋەرسىز ئىدى ، ئۇ ۋاپادار يارىنى ئەسلەپ ياشلىرىنى يامغۇردەك تۆكتى .

ئاكامنى تاپالماسمەن ،
تاپسام ئايرىلالماسمەن .
باقنى كۆرۈپ ئۆلسەم ،
ھەرگىز ئارمان قىلماسمەن .

نۇزۇگۈم زەي زىندانىدا يېتىپ جاپاكەش مېھرىبان دادىسىنى ئەسلىدى ، بىچارە دادام ، مېھرىبانىم دادام ، سەن نېمە ئىش قىلىۋاتىدىغانسەن . مەندىنمۇ ، ئاكامدىنمۇ ئايرىلدىڭ ، بۇ جۇدالىقلارغا قانداق چىداۋاتىدىغانسەن .

ئۇنىڭ كۆزلىرى ياشقا تولدى ، ئۇ مۇڭلۇق ئاۋازدا ناخشا ئېيتتى :

جان ئاتامنى كۆرەلمەي ،
ئۆلۈپ كېتەر ئوخشايمەن .
نەۋ باھارغا يېتەلمەي ،
سولۇپ كېتەر ئوخشايمەن .

نوزۇگۈمنىڭ ئابدۇللا ئىسىملىك بىر ئاكىسى بار ئىدى ، قەشقەردە بىر نەچچە يىل بۇرۇن قوزغالغان بىر قېتىملىق قوزغىلاڭدا ئەسىرگە چۈشۈپ ئىلىغا سۈرگۈن قىلىنغانىدى ، نۇزۇگ-

گۈم مېھرىبان ئاكسىنى ئەسلەپ كۆز ياشلىرى قۇرىمىدى ، نۇ-
زۇگـۈم زىندان تېمىنىڭ ئۈستىدىكى كىچىككىنە كاماغا قارىدى ،
ئۇ يەردىن ئاسماننىڭ بىر پارچىسى كۆرۈنەتتى ، نۇزۇگۈم كۆككە
بېقىپ ناخشا ئېيتتى .

پۈتۈمدىكى كىشەننى ،
كەلگىن ئاكا چاقايلى .
يەكسان قىلىپ دۈشمەننى ،
قانلىرىنى چاچايلى .

قاراڭغۇ زىنداننىڭ ئىشىكى ئېچىلدى ، چېرىكلەر نۇزۇ-
گۈمنى يالاپ ئېلىپ چىقتى ، نۇزۇگۈم جۈدىگەن ، سارغايغان ،
قـىيىن ـ قىستاقلار دەستىدىن ئۈستىدىكى كۆكرەك پۈرمە كۆڭ-
لـىكى تىتىلىپ بەدەنلىرىدىكى قان داغلىرىغا چاپلىشىپ كەتكە-
نـىدى . ئۇ بۇلاقتەك نۇرلۇق كۆزلىرىنى يورۇققا كۆندۈرۈش ئۈ-
چۈن چىملىداتتى . كۈن نۇرىدا كۆزلىرىنى ئاچالماي قالدى ،
چېرىك ئۇنىڭ دۈمبىسىدىن ئىتتەردى ، نۇزۇگۈم كەينىگە غەزەپ
بىلەن بۇرۇلدى . ئۇنىڭ كۆزلىرى يايىنىڭ چاپاق باسقان كۆزلە-
رىگە ئوقتەك قادالدى ، نۇزۇگۈمنىڭ قەلبىدىكى غەزەپ بىردىنلا
يـىرگىنىشكە ئايلاندى ، ئۇ شالاققىدە تۈكۈردى ، يايى مىلتىقىنى
كۆتۈرۈپ قوندىق بىلەن نۇزۇگۈمنى ئۇرماقچى بولدىيۇ ، يەنە قو-
لىنى تارتىۋالدى ، لەشكەر بېشىنىڭ نۇزۇگۈمنى چوڭ ئەمەلدارغا
تـارتۇق قىلىپ مۇكاپات ئېلىشنى ئېيتقانلىقى ئېسىگە چۈشتى ،
شۇڭا ئۇنىڭغا قول تەگكۈزۈشتىن ئېھتىيات قىلدى ، ئەمما ئاغزىنى
يىغالمىدى .

ـــ خەپ قانجۇق ، كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرسەتمىسەم .

ـــ قولۇڭدىن كەلسە ئاسمىنىڭنى تاشلىۋەت يۇندىخۇر غالچا .

بـۇ مۇشۇ يەرلىكلەردىن قوبۇل قىلىنغان چېرىك بولۇپ مانجۇ ھۆكۈمرانلىرىغا ياخشى كۆرۈنۈش ئۈچۈن مەھبۇسلارنى تېخـــمـــۇ بەكرەك ئازابلايتتى ، باشقا مەھبۇسلارمۇ « پەس غالـچا » « يالاقچى » دەپ تىللاشتى ، چېرىك كۆڭلىگە يامان نىيەت پۈكسىمۇ لېكىن نۇرغۇن مەھبۇسلارنىڭ ھمايىسىدىكى نۇزۇگۈمغا يامانلىق قىلىشقا ئامالسىز قالدى .

باشقا كامىرلاردىن كەلتۈرۈلگەن مەھبۇسلار يامۇلنىڭ ئالـدىدىكى مەيدانغا توپلىشىپ قوراللىق چېرىكلەرنىڭ مۇھاپىزىتىدە تۇرۇشاتتى . بۇ يەرگە ھەرقايسى جايلاردىن كەلگەن مانجۇ ئەـمەلدارلىرى ، بەگلەر ، خوجايىنلار ۋە ئۇلارنىڭ قول چوماقلىرى يـىغىلغانىدى ، ئۇلار خۇددى مال بازىرىدا مال تاللىغاندەك مەھـبۇسلارنى ئارىلاپ كۆرەتتى . بىر ئەمەلدارنىڭ قول چومىقىنىڭ كۆزى نۇزۇگۈمغا چۈشتى ، ئۇنىڭ ھۆسىن ـ جامالىدىن كۆزلىرى قامىشىپ ئەقلى ھوشىدىن ئايرىلاي دەپ قالدى .

ـــ بۇ ، بۇنىڭ ئىسمى نېمە ؟

ـــ ئىســمــى نۇزۇگوم ، ھە ، قانداق ساڭا ياراپ قالدىمۇ نېمە ؟

ـــ يارىشى يارىدى ، نەرخى . . .

لەشــكەر بــېشــى بىلەن يامۇلـدىكىلەر كۈسۈرلاشـتى . بۇ « بېشەم » قىز بالىنى سېتىۋېتىپ قۇلاقلىرىنى تىنجىتماقچى بولۇشتى . ئەگەر جاڭجۈنگە سوۋغا قىلىنىدىغان بولسا جەزمەن مەنسىپى ئۆرلەيتتى . بىراق بۇ توسۇن تاينى قېرى جاڭجۈن باشـقۇرالىسىغۇ ياخشى ، ئەگەر چاتاق چىقسىچۇ ، ئۇ چاغدا ... ئۇ چاغدا ئۆزلىرىنىڭ مەنسىپى تۇرماق كاللىسى كېتىپ قېلىشى مۇمـ

كىن . ئەڭ ياخشىسى بۇنى سېتىپ پۇل قىلىپ كۆزدىن نېرى قى-لىش ، جاڭجۇنغا ئالتۇن سوۋغا قىلىش كېرەك .

لەشكەر بېشى شۇ خيالىلاردىن كېيىن نۇزۇگۇمنى سېتىپ قۇتۇلماقچى بولدى . سودا پىشتى ، ھەمىيانغا سېلىنغان تىللالار شاراقلايتتى ، ئېغىرلىقىدىن لەشكەر بېشىنىڭ بەلبېغىنى پەسكە باساتتى .

ئەمەلدارلارنىڭ يالاقچىسى نۇزۇگۇمنىڭ پۇت ـ قوللىرىنى بوشاتتى ، ئۇنى ئاتقا مىندۈرمەكچى بولۇپ بېلىدىن تۇتۇۋېدى ، نۇزۇگۇم ئۇنى بىرنى تەپتى ، قېرى غالچا ئوڭدىسىغا ئۇچۇپ كەتتى . نۇزۇگۇمنىڭ پەشۋاسىنى تېتىغان غالچا يەردە تۇرۇپ ۋارقىرايتتى .

ـــ خەپ توختا . . . خەپ توختا . . .

« توسۇن تاي » نۇزۇگۇمدىن قۇتۇلغان چېرىكلەر غالچى-نىڭ ئەھۋالىغا تازا كۈلۈشتى .

نۇزۇگۇم بىللە دەرد تارتقان بۇرادەرلىرىدىن ئايرىلىشقا چىدىمايۋاتقان ئىنچىدە زالىملارغا غەزەپ ـ نەپرىتى دېگىز-دەك داۋالغۇيتتى .

چوڭ يۇلتۇزغا بارغاندا ،
ئوت ياقمەن قومۇشقا .
نەپرەت بىلەن قارايمەن ،
مانجۇ بېگى گومۇشقا .

دەپ جاراڭلىق ئاۋازدا ناخشا ئېيتىپ دەردىمەن دوستلىرى بىلەن خوشلاشتى .

ئەكسىيەتچى چىڭ ئەمەلدارلىرى ئۇيغۇر قىزى نۇزۇگۇمنى مانجۇنىڭ چوڭ بايلىرىدىن بىرىگە خۇددى مال بازىرىدا مال ساتـ

قاندەك سېتىۋەتتى ، « نۇزۇگۇم مانجۇنىڭ چوڭ بايلىرىدىن بىر-رىگە سېتىلىپ چوڭ يۇلتۇز يېزىسىغا ئېلىپ كېلىندى . »
خەلق داستانى « نۇزۇگۇم » دىن .

نوزۇگۇم بىر نەچچە كۈنگىچە تەسكەيدىكى قاراڭغۇ ئۆيدە يـاتتى ، بەگ بىر ياققا كەتكەنىدى ، مانجۇ بېگىنىڭ خوتۇنلىرى يېڭىدىن سېتىۋېلىنغان دېدەكنى كۆرۈش ئۈچۈن كېلىشىپ ياقـ-لىرىنى چىشلەشتى .
ـــ تـوۋا ، ئادەم بالىسمۇمۇنداق چىرايلىق بولامدۇ ، ـــ دېدى چوڭ خوتۇن قىسماق كۆزلىرىنى نۇزۇگۇمغا تىكىپ .
ـــ باشلىرىغا بالا بولامدىكىن خېنىم ، ـــ دېدى دېدەكلەر خېنىمغا ئىچ ئاغرىتقاندەك قارىشىپ .
خوتۇنلار باينىڭ خۇي پەيلىنى بىلگەچكە خېنىمغا ئا-گاھلاندۇرۇش تەرىقىسىدە سۆزلەۋاتاتتى . چوڭ خوتۇن ئەنسىرەپ قالدى .
بېگىم كەلدى ، ئىش چوڭ خوتۇننىڭ ئەنسىرىگىنىدەك بولدى ، ئۇ نۇزۇگۇمنى كۆرۈپلا ئەس ـ ھوشىدىن ئايرىلغۇدەك بـولدى ، مالايلارغا ھېچقاچان قىلمىغان ئىلتىپاتنى قىلىپ ھېڭگاك چىشلىرىنى كۆرسىتىپ ھىجايدى .
ـــ ھامامنى قىزىتىڭلار ، ئۇنى يۇيۇندۇرۇپ كىيىندۈ-رۈڭلار .
نۇزۇگۇم يويۇندۇرۇلۇپ ، تاۋار ـ دۇردۇن كىيىم ـ كې-چەكلەرگە ئورالدى ، گۈللۈك ئۆتۈك كىيگۈزۈلدى ، ئۇنىڭ ئۈچ ئايدىن بېرى تارالمىغان چاچلىرى تارالدى . سۇمبۇل چاچلار گۈللۈك چاپىنىدىن ئېشىپ ئەگىر تېقىمغىچە چۈشۈپ يەلپۇنۇپ تۇراتتى ، ئېلىپتەك بۇرنى ، گىلاستەك ئېغىزى ، بۇلاقتەك نۇرلۇق

كۆزلىرى كۆرگەن كىشىنى يەنە بىر قاراشقا مەجبۇر قىلاتتى .

ئىككى غالچا ئۇنى غوجىسىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرگەندە ئۇ ئەپيۇن غاگزىسىنى تۇتقىنىچە گىلەملەر ئۈستىدە پەر ياستۇققا قىڭغىيىپ ياتاتتى . باينىڭ قىساق كۆزلىرى خۇمارلاشتى . كۆز-لىرىدىن نەپرەت ئۇچقۇنلىرىنى چاقنىتىپ ، مەغرۇر تۇرغان نۇ-زۇگۇمنى كۆرگىنىدە تىللىرى كالۋالاشتى .

خۇددى مۇلازىملار خوجايىنىغا يالاقچىلىق قىلغاندەك ، باي نۇزۇگۇمغا خۇشامەت بىلەن ھىجايدى .

ـــ خاپا بولما ئاپئاق قىز ، بىر نەچچە كۈن ھاردۇقىڭنى ئالغىن ، ئەمدى مېنىڭ دەرگاھىمدا جەننەتتىكى ھۆرپەرىدەك يا-شايسەن .

نوزۇگۇم ئۇندىمىدى .

غالچىلار نۇزۇگۇمنى ئېلىپ چىقىپ ئىچكىرىكى ھۇجرىلار-نىڭ بىرىگە ئورۇنلاشتۇردى ، بېگىم قول ئاستىدىكىلەرنى توي تەييارلىقىغا بۇيرۇدى .

نۇزۇگۇم ھۇجرىنىڭ دېرىزىسىدىن يىراقلارغا نەزەر سالاتتى . مېھرىبان دادىسىنى ، ئاكىسى ئابدۇللانى ، سۆيگىنى با-قىنى ئەسلەپ كۆزىدىن ياش قۇرىمايتتى . دەردلىك ناخشىلىرىنى ئېيتاتتى .

جان ئاتامنى كۆرەلمەي ،
ئۆلۈپ كېتەر ئوخشايمەن .
نەۋباھارنى كۆرەلمەي ،
سولۇپ كېتەر ئوخشايمەن .

ئاكامنى تاپالماسمەن ،

تاپسام ئايرىلالماسمەن .
باقىنى كۆرۈپ ئۆلسەم ،
ھەرگىز ئارمان قىلماسمەن .

ئۇ يىراقتىن مال ھەيدەپ كېلىۋاتقان پادىچىغا ۋە ئۇنىڭ يايراپ كېلىۋاتقان مالىلىرىغا قارىدى . مالچىنىڭ قىياپىتى ئۇنىڭغا ئاكىسىنى ئەسلەتتى ، مالىلار يېقىنلاپ قالدى ، نۇزۇگۇمنىڭ يۇ-رىكى جىغدىدە قىلىپ قالدى .

ـــ جېنىم ئاكا .

مالچى بۇ ياڭراق سادادىن ھەيران بولۇپ جايىدا توختاپ قالدى . ئۇ ئالدى كەينىگە ئالاقزادە بولۇپ قارايتتى .

ـــ ئاكا ، ـــ دېدى نۇزۇگۇم دېرىزىنى ئۇرۇپ .

ئابدۇللا ئەمدى ئاۋاز كېلىۋاتقان دېرىزىنى پەرق قىلدى ، تاياقنى تاشلىدى ـ دە ، دېرىزىگە ئۆزىنى ئاتتى .

ـــ جېنىم سىڭلىم ، نۇزۇك گۈلۈم ، سەن بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىسەن ؟ دادام ياخشى تۇرۇۋاتامدۇ ؟

نۇزۇگۇم بېشىغا كەلگەن دەرد ـ ئەلەملەرنى قىسقىچە بايان قىلدى .

ئابدۇللا ئۆزىنىڭ سۇرگۈنگە ھەيدىلىپ ئىلىغاكېلىپ مۇشۇ مانجۇ بېگىگە سېتىلغانلىقىنى سۆزلىدى . جانجىگەرلەر زار ـ زار يىغلايتتى . مېھرىبان دادىسىنى ئەزىزانە قەشقەرنى ئەسلەشتى .

مال پادىلىرىنىڭ يامراپ كەتكىنىنى كۆرۈپ يۈگۈرۈپ كەلگەن غالچا ئابدۇللاغا ۋارقىرىدى :

ـــ ھەي ھارامتاماق مالىلىرىڭنى قوتانغا سولىماي نېمە بۇ يەردە ھاڭۋىقىپ تۇرىسەن ؟

غالچا ئابدۇللا قاراپ تۇرغان دېرىزىگە قاراپ نۇزۇگۇمنىڭ

جامالىنى كۆردى ـ دە ، زەھەرخەندىلىك بىلەن ھىجايدى .

ـــ ھە ، نېمىشقا قارايدىكەن دېسەم بۇ يەردە ئاي بار ئىكەن ـ دە ، خەپ ، سەن يالاڭتۆشنى خوجايىنغا چېقىپ ئاسقۇغا چىقارمىسام .

ـــ ھەي ، پەسەندە غالچا ، نېمە كاپشىيسەن ، ـــ دېدى نۇزۇگۈم غەزەپلىنىپ ، بۇ مېنىڭ ئاكام ، ئاللا قوشقان جانجىگـ ـرىم . قېرىنىدىشىم .

غالچا ھەقىقەتنى چۈشەندى ، خوجىسىغا خەۋەر قىلىش ئۈچۈن يۈگۈرۈپ كەتتى .

خوجايىن غالچىنىڭ سۆزلىگەن سۆزىنى ئاڭلاپ ئورنىدىن تـۇردى ، نۇزۇگۈم تۇرغان ھۇجرىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈش ئۈچۈن ئېرىنمەي پىخىلداپ يول يۈردى ، دېرىزىنىڭ تۆمۈر پەنجىرىسىگە ئېسىلىپ تۇرغان ئابدۇللا ۋە نۇزۇگۈمغا نەزەر سالدى ، ئىككىسـ ـىنىڭ چىرايىنىڭ شۇنداق ئوخشاشلىقىنى كۆرگەندە ھەيران بولماي تۇرالمىدى .

« بىر ھېسابتا بۇمۇ ياخشى بولدى » ـــ دەپ ئويلىدى ئۇ ، ـــ قان ـ قېرىنداشلار بىر يەردە بولغاندىكەن بىر ـ بىرىنى تاشلاپ قېچىپ كېتەلمەيدۇ . مۇنۇ ئۆگەنمىگەن تايمۇ ياۋاشلاپ گەپكە كىرىپ قالار ، ـــ دېدى ئۇ نۇزۇگۈمغا قاراپ .

توي باشلاندى ، شەھەردىن ئامباللار ، چوڭ ـ كىچىك ئەمەلدارلار ، ھەرقايسى يۇرتتىڭ بەگ ، بۇجاڭلىرى بولۇپ ، نۇر-ـغۇن ئادەم تويغا قاتناشتى ، بۇ يەردە يۇرت بىنا بولغاندىن بېرى مۇنداق تويىنىڭ بولۇشى بىرىنچى قېتىم بولسا كېرەك ، نۇرغۇن ماللار ئۆلـتۈرۈلدى ، قـازان ـ قازانلاردا گۆش ، پولۇ ۋە باشقا

نازۇ ـ نېمەتلەر قاينىۋاتاتتى .

نـوزۇگۇم بولسا ھۇجرىدا دەرد ـ ئەلەم ھەسرەت ئوتىدا پۇچۇلانماقتا ئىدى ، يۇرىكىدە مۇستەبىت مانجۇ ئەمەلدارلىرىغا ، چېرىك ھاكىمىيىتىگە قارشى غەزەپ نەپرەت لاۋۇلداپ ياناتتى . ئۇ ئۆز ئەلىمىنى ناخشا بىلەن ئىپادە قىلاتتى :

تۆگىلەر ياتۇر قامغاقتا ،
بىر ئاكام بار قالماقتا .
ئىنساپى يوق مەلئۇننىڭ ،
قەستى مېنى ئالماقتا .

تاغدىن چۈشكەن لاي سۇنى ،
سۇزۇپ ئىچەر ئەر بارمۇ .
نازۇك باشقا مۇڭ چۈشتى ،
ئېلىپ قاچار ئەر بارمۇ .

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ باتۇر قىزى نۇزۇگۇم زوراۋانلارغا باش ئەگمىدى ، ئەركىنلىك ئۈچۈن ، ئار ـ نومۇسى ئۈچۈن كۈرەش قىلدى ، ئۇلارنىڭ كۆكسىگە قىساس خەنجىرىنى سانجىدى .

كـۈن كەچ كىردى ، ئەتراپنى زۇلمەت ئۆزىنىڭ قاپقارا پۇركەنجىسىگە چۈمكىدى ، مېھمانلارنىڭ تارقىغانلىرى تارقىدى ، بەزىلىرى مەست بولۇپ ئۆز جايىدا تۆگىدەڭ موك چۈشۈپ قېـ تىپقېلىشتى ، چاكارلارمۇ ، دېدەكلەرمۇ بىر كۈنلۈك ئالدىراشچـ لىقتىن كېيىن ئېغىر ئۇيقۇغا كېتىشتى .

شىسەن دالويى (نۇزۇگۇمنى سېتىۋالغان مانجۇ بېگى) دەلدەڭشپ مېڭىپ ئىككى دېدەكنىڭ ھەمراھلىقىدا خاس ھۇجـ رىغا كىردى ، ياسداق ئۆينىڭ تۆردىكى چىملىدىقتا نۇزۇگۇم

تاۋار توقا ، كىمخابلارغا پۇركەنگەن هالدا كۆزلىرىدىن قەھرى ـ غەزەپ ياغدۇرۇپ ئولتۇراتتى .

شـــســـەن دالـويى نوزۇگۇمنىڭ جىم ئولتۇرغىنىنى كۆـ رۈپ « يـاۋاشلاپ قاپتۇ » دەپ ئويلىدى بولغاي ھىجايغىنىچە ئۇـ نىڭغا يېقىنلىدى .

ـــ نـازۇك ... ھەي نازۇكۇك ، سەن ياخشى بالاڭ ، قىز بالاڭ ، مەن سېنى سويىدۇ .

ئۇ سۆيىدۇ دېيەلمەي سويىدۇ دەۋاتاتتى .

دېدەكلەر پىخىلداپ كۈلۈشۈپ كەتتى ، بىر دېدەك ئۇنىڭغا ئۇيغۇرچە گەپ ئۆگەتتى :

ـــ بېگىم سويىدو ئەمەس سۆيىدۇ ، دېسىلە .

ـــ نـېمە كۈلۈش . ئوخشاش . . . ئوخشاش ، ـــ دېدى لويى .

ـــ بـېـگىم قىز دېگەننى سۆيىدۇ ، قوي دېگەننى سويىدۇ .

ـــ ئوخشاش ، ئوخشاش ، مەن بۇ قوينى بۇگۈن سويىدۇ .

دېـدەكلەر بېگىگە گەپ ئۆگىتىشتىن زېرىكتىمۇ ياكى ئۇيقۇسى كـېلىشتىمۇ ئۇنى تېزلا يېشىندۇرۇپ نوزۇگۇمنى يېشىندۇرۇشكە قول ئۇزاتقانىدى ، ئۇنىڭ غەزەپلىك قىياپىتىگە قاراپ ئۇزاتقان قوللىرىنى يىغىشتۇرۇشقا مەجبۇر بولۇشتى ، ئۇلار ئىشكنى يېپىپ قويۇپ چىقىپ كېتىشتى .

شىسەن دالويى نوزۇگۇمگە ئېتىلدى ، قىزنىڭ ئۇستىدىكى كىمخاب چاپىنىنى يېيىشكە ئورۇندى ، نۇزۇگۇم ئاتا مىراس خەـ جىرىنى ئالدى ـ دە ، لويىنىڭ كۆكسىگە غەزەپ بىلەن تىقتى .

مەستلىكتىن ئورنىدىن تۇرالمايۋاتقان لويى قوللىرى بىلەن خەنجەرگە يېپىشتى . بولمىدى ، ئۇنىڭ تىللىرى ساڭگىلىدى . يۇزلىرى پوكاندەك ئېسىلىپ كۆزلىرى چانىقىدىن چىقاي دەپ

قالدى ، ئۇ چىملدىقتىن يۇملاپ يەرگە چۈشتى . قىسقا پۇتلىرى تىپىرلاپ ـ تىپىرلاپ توختىدى ، نۇزۇگۇم ئۆزۈنىنىڭ پۇتىغا يېقىن ئان بۇ چوشقىنى زەرب بىلەن تېپىۋەتتى . نۇرغۇن بىگۇناھ ئويۇن خەلقىنىڭ ئىسسىق قېنىغا ئىككى قولى بويالغان بۇ قانخور ئەبلەخ ئاخىر نۇزۇگۇمنىڭ قولى بىلەن ئۆلدى .

نۇزۇگۇم ئۇستىدىكى تويلۇق كىمخاب چاپان ، دۇردۇن كۆڭلەكلەرنى سېلىپ تاشلىدى ، بوخچىسىدىن ئۆزۈنىنىڭ قەشقەر دىن كېيىپ چىققان گۈللۈك كۆڭلىكىنى ئالدى ئۇنى يۇيۇپ ياماپ قويغانىدى ، ئانىسى تىكىپ بەرگەن كۆڭلەكنى يۇزىگە باستى ، چوڭقۇر ئۇھ تارتتى ، كۆڭلەكنى كېيدى ، بېشىغا مامپۇ گۈللۈك دۇخاۋا دوپپىسىنى كىيىپ ئۇستىگە رومىلىنى ئارتىپ يۇزىنى ئو رىدى ، ئاياغنىڭ شەپە بېرىپ باشقىلارنى ئويغىتۇۋېتىشىدىن ئە تىيات قىلىپ يالاڭغىداق پىتى شىپىلداپ ھويلىغا چىقتى .

ئارقا ئىشكىنىڭ ئىلغۇچىنى ئېچىپ سىرتقا چىقتى ، تۆت تەرەپكە ئېھتىيات بىلەن قارىدى ، بۇگۈن ئادەملەر چاكارلار ھەتتا ئىتلارمۇ ئۇيقۇغا كېتىشكەنىدى ، نۇزۇگۇم ئوچوقچىلىقتا بىردەم يۇگۇرگەندىن كېيىن دەرەخلىككە كىرىپ غايىب بولدى .

نۇزۇگۇمنىڭ قاچقىنىنى بىلگەن چېرىكلەر يامۇلغا خەۋەر قىلىشتى . نۇزۇگۇمنىڭ ئاكىسى ئابدۇللانى تۇتۇۋېلىپ سوراق قى لىشتى . قىينىشتى ، قوللىرىدىن باغلاپ تۇڭلۇككە ئېسىپ قو يۇشتى . لېكىن ئىقرار قىلدۇرالماي ئاپىرىپ يامۇلغا قامىۋەتتى . ئۇ قاراڭغۇ زىندانلارنىڭ تېگىدە بۇرگە ، چۈسلارغا يەم بولۇپ ياتـ قان مەھبۇسلار قاتارىدىن ئورۇن ئالدى ، چىڭ ھاكىمىيىتىگە قارشى ئىسيان كۆتۈرگەن ئۇيغۇر ياشلىرى مانا مۇشۇنداق يا مۇللاردا ئازاب ـ ئوقۇبەت تارتىپ ھاياتىدىن ئايرىلماقتا ئىدى .

يامۇلدىن يارلىق چۈشتى . تەرەپ ـ تەرەپكە ئات چاپارلار

مېڭىشتى . كوچا ـ كوچىلارغا ئىلانلار چاپلاندى ، نۇزۇگۈمنى تۇتۇش ئۇچۇن نەچچە يۈز چېرىك ئاتلاندى ، ئۇلار گويا ئاسماندا تور ، يەردە قاپقان قۇرۇشتى ، لېكىن نۇزۇگۈمنى تۇتالمىدى .

نـۇزۇگـۈم دەريـا بويىدىكى قومۇشلۇققا يوشۇرۇندى ، قو-مۇش پىپەكلىرى يەلپۈنەتتى ، قومۇشلۇق ئالتۇن رەڭ دېڭىزدەك تاۋلىناتتى ، نۇزۇگۈم قومۇشلۇقنى ماكان ئەتتى . ئۇ مۇنداق ناخشا ئېيتتى :

قومۇش ئارىلاپ كۇن چۈشتى ،
نازۇك باشقا مۇڭ چۈشتى .
مەن نۇزۇكنى تۇتۇشقا ،
يۈزلەپ چېرىك يول توستى .

نوزۇگۈم قومۇشلۇقتا ئۇچ كېچە ـ كۇندۇز يوشۇرۇنۇپ ياتتى . بۇ ئۇچ كېچە ـ كۇندۇز ئىچىدە ئۇ ئاغزىغا بىر لوقما نان سالمىدى ، ئۇ شىسەن لويىنىڭ ئۆيىدە گېلىدىن نان ، سۇ ئۆتمەي تـۇنلەرنى تاڭغا ئۇلىغىنىغا بىر نەچچە كۇن بولغانىدى . توي كۇنى ئالدىغا كەلتۇرۇلگەن نازۇ ـ نېمەتلەرگە نەزەر كۆزىنىمۇ سېلىپ قويمىغانىدى .

بـۇگۇن ئۇنىڭ قورسىقى كوكىراپ ، مەيدىلىرىئاغرىشقا باشلىدى ، تىللىرى قۇرۇپ تاڭلىيىغا چاپلىشىپ كەتتى ، ئۇ شەپە بار ـ يوقلۇقىنى ئوبدان تەكشاپ ئاندىن قومۇشلۇقتىن چىقتى ، تۆت ئەتراپقا ئوبدان قارىۋەتكەندىن كېيىن ئېقىۋاتقان دولقۇنلۇق سۇدا يۈز ـ قوللىرىنى يۇدى ، ئۇچۇملاپ سۇ ئىچتى ، مۇزدەك سۇ جېنىغا سەل ئارام بەردى ، شۇ ئارىلىقتا سۇدا ئېقىپ كېلىۋاتقان تاۋۇزغا ئوخشاش يۇمىلاق بىر نېمە كۆزىگە چىلىقتى . تاۋۇزمىكىن دېسە تاۋۇز ئەمەس ، ھوي ، ئادەم بېشىدەك قىلامدۇ نېمە ، نۇزۇ-

گۈم دىققەت قىلمۇدى ، بۇ بىر بالىنىڭ بېشىنىڭ دەم چۆكۈپ دەم لەيلەپ كېتىۋاتقىنىنى كۆردى . ئۇ نېرى ـ بېرىسىنى ئويلىماياڭ سۇغا ئۆزىنى ئاتتى . بالىنى سۈدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقتى ، بالا نۇرغۇن سۇنى يۇتۇپ ئالغانىكەن ، نۇزۇگۈم ئۇنى دۈم قىلدى ، بالا نۇرغۇن سۇ ياندۇردى . بالا ئاخىر هوشىغا كەلدى ، نوزۇگۈم ئۇنى قۇچىقىغا ئالدى ، ئۆزىنىڭ بالا چاغلىرىنى ئەسلىدى .ئۆزىمۇ بىر كۈنى ئون ئىككى ياش چاغلىرىدا ئوغۇل ـ قىز تۇمەن دەريا سىدا سۇغا چۆمۈلۈپ ئويناۋاتىپ كۆۋرۈك ئاستىدىكى قاينامغا كىرىپ كەتكەنىدى ، ئۇنى پېشىن نامىزىغا تەرەت ئېلىۋاتقان بىر كىشى قۇتقۇزۇۋالغان ۋە دۈم ياتقۇزۇپ قۇستۇرغانىدى ، ئۆزىمۇ شۇ چاغدا نۇرغۇن سۇنى يۇتۇۋالغانىكەن . نۇزۇگۈم بالا چاغلىرىدىكى شوخلۇقلىرىنى ئەسلەپ كۈلۈمسىرىدى ، نۇزۇگۈم بېشىدىكى دىشۋارچىلىقلارنى بىردەم ئۇنتۇپ كىچىك بالىنى ئەركىلەتتى .

ـــ ئىسمىڭ نېمە ؟

ـــ مۇھەممەت .

ـــ كىمنىڭ بالىسى سەن ؟

ـــ بوۋامنىڭ .

ـــ بوۋاڭنىڭ ئىسمى نېمە ؟

ـــ بوۋام .

ـــ نەدە تۇرىسىلەر ؟

ـــ بىزنىڭ ئۆيدە .

ـــ ئۆيۈڭلار نەدە ؟

ـــ بىزنىڭ مەھەللىدە ، بىر تۇپ ئالمىنىڭ قېشىدا .

بالىنىڭ گەپلىرىگە نۇزۇگۈمنىڭ كۈلگۈسى كەلدى ، بالىدىن كۆپ ئىش ئۇققىلى بولمايدىغانلىقىنى چۈشەندى ، قانداق

قىلىش كېرەك . بالىنى قاراڭغۇ چۈشكەندە ئۆيگە يەتكۈزۈش كېرەكمۇ ؟ قاراڭغۇدا بالىنىڭ ئۆيىنى قانداق تاپار . كۈندۈزمۇ ؟ كۈندۈزى خەقلەر كۆرۈپ قالسچۇ ؟

نۇزۇگۇم خيال ئىچىدە بالىنىڭ بېشىنى سىيلايتتى ، كۆزى ئەتراپتىن ئۇزۇلمەيتتى ، ئۇ سۇدا كېلىۋاتقان بىر قولۇاقنى كۆردى ، قولۇاق ئۇستىدە ئاپئاق ساقاللىق بىر بوۋاي پالاق .ئۇر-غاچ تۆت ئەتراپقا قارايتتى ۋە توۋلايتتى .

ـــ مۇھەممەت . . . مۇھەممەت ! جېنىم قوزام .

نۇزۇگۇم قومۇشلۇقتىن چىقتى ، بالىنى كۆتۈردى ، ئۇن سېلىپ ۋارقىرىمدى ، لېكىن بېشىدىكى رومىلىنى سىلكىدى ، بوۋاينىڭ كۆزلىرى ئۆتكۈر ئىدى . ئۇ قىرغاقتىكى نۇزۇگۇمنى ۋە ئۇنىڭ قولىدىكى نەۋرىسىنى كۆردى ، قولۇاقنى نوزۇگۇم ياقتا ھەيدىدى ، بوۋاي نەۋرىسىنى قۇچاقلىدى .

ـــ رەھمەت قىزىم ، نەۋرەمنى قۇتقازدىڭىز .

ـــ ھېچقىسى يوق بوۋا .

ـــ سىز قەيەردىن قىزىم ، ھېچ بىر تەرەپلەردە كۆرگەنىدەك قىلمايمەن .

نۇزۇگۇم ئاپئاق ساقال خۇددى خىزىردەك بوۋايدىن گەپ يوشۇرغۇسى كەلمىدى . ئۇنىڭغا تارتقان دەرد ـ ئەلىمنى ، قەشـ قەردىكى ئانىسىنى ۋە بۇ يەردە كۆرگەنلىرىنى سۆزلەپ بەردى ، بـوۋايـنى دادىسىغا ئوخشىتىپ يۇرىكىدە مېھرى شەپقەت دولقۇنـ لىدى .

بوۋاي قىزىنىڭ ھالىغا ئېچىندى ، مەھەللىسىدە چۆرگىلەپ يۇرگەن ئايغاقچىلارنىڭ كۆپىيىپ كەتكەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندى .

ـــ قـىزىم ، ئۆيۈمگە ئېلىپ كەتسەم بولاتتى ، بىراق مە-

ھەللىدە مانجۇ چېرىكلىرى ، تىك ـ تىكچىلار كۆپىيىپ كەتتى . بىرى بولمىسا بىرى شەپكىزنى سېزىپ قالسا ئىشكىز تەس بولىدۇ ، سىز مۇشۇ ئەتراپتا يوشۇرۇنۇپ تۇرۇڭ ، مەن ھەركۈنى بولمىسمۇ ئىككى ئۈچ كۈندە سىزگە نان ۋە باشقا كېتەرلىك نەرسىلەرنى ئەۋەتەي ، مۇشۇ بالامدىن ۋە مەندىن باشقا ھەرقانداق كىشىگە كۆرۈنۈش قىلماڭ . جاھان تارچىلىق بولۇپ كەتتى . ئادەم ئۆز يېرىگە سىغمايدىغۇ تاڭ .

بۇۋاي قېيىقتىكى توردىن بىر نەچچە تال بېلىق ، نان ، سەرەڭگە ۋە بىر دانە مىس چۆگۈننى ئېلىپ قىزغا ئۇزاتتى . قىز بىلەن خوشلىشىپ قېيىققا چىقتى . نۇزۇگۇم چۆگۈنگە سۇ تولدۇرۇۋېلىپ قومۇشلۇققا كىرىپ كەتتى . قومۇشلار شۇرلىشاتتى ، نۇزۇگۇمنىڭ مۇڭلۇق ناخشىسىغا قومۇشلار كۈيى جور بولدى .

قومۇشلۇق بولدى جايىم ،
بۆرى ، تۈلكە ھەمراھىم .
مۇنداق ئېغىر كۈنلەردىن ،
قۇتقۇزغايمۇ خۇدايىم .

يايى چىقتى تۇتقىلى ،
ئەجدىھا بولۇپ يۇتقىلى .
چېرىك مىلتىق تەڭلەيدۇ ،
قومۇشلۇققا ئاتقىلى .

تەرەپ ـ تەرەپتە ئەكسىيەتچى چىڭ ھاكىمىيىتىگە ، ئۇنىڭ پارىخور چېرىك ئەمەلدارلىرىنىڭ زۇلۇم ـ زوراۋانلىقىغا قارشى قوزغىلاڭلار كۆتۈرۈلەتتى ، ھېسابسىز ياشلار ، قېرىلار قانلىق باستۇرۇلۇپ ، ئىرىك قالغانلار يامۇللارغا قامىلاتتى . يامۇلدىن

قاچقانلارنى قوغلىغان چېرىكلەر يېزا ـ قىشلاقلار ، چوڭ يوللاردا ئادەم تۇتاتتى . قانداقلىقى ئادەم بولسا تۇتاتتى . گۇناھى بولسۇن ـ بولمىسۇن تۇتاتتى . گۇمانلىقلارنى قامايتتى ، گۇناھسىز دەپ قا-رىغانلاردىن تۆت ـ بەش مىڭ تەڭگە ئېلىپ قويۇپ بېرەتتى ، چېرىكلەر ، يايلار ، دوغلار ھەممىسى شۇنداق قىلاتتى . قويۇپ بېرىلگەنلەرنىڭ قولىغا گۇناھسىز دەپ ئىسپات بېرىلمەيتتى . ئادەم تۇتۇش ئۇلارنىڭ ئالتۇن ـ كۆمۈش توپلاپ ئۆزىنى بېيىتىشنىڭ بىر خىل قورالىغا ئايلانغانىدى .

ھەر ئىككى ئۇچ ئايدا جەمئىيەتنى تازىلاش ، ئادەم تۇ-تۇش ھەققىدە ئېلان چاپلىناتتى . ئاتا ـ ئانىلار ئۆز پەرزەنتلىرى-نىڭ ئامان ـ ئېسەنلىكى ئۈچۈن كېچە ـ كۈندۈز غەم يەپ خا-تىرجەم ياتالمايتتى ، كوچا ـ مەھەللىلەردە ھايقىرىشىپ يۈرگەن چېرىكلەرنىڭ ئات تۇياقلىرىنىڭ ئاۋازى ئاڭلانسىلا ئاھالە ئىشكىنى چىڭ تاقاپ جىم يېتىۋالاتتى .

بۈگۈنمۇ كوچا ـ كويلارغا ئېلان چاپلاندى . نۇزۇگۇمنى تۇتۇپ بەرگەنلەرگە مىڭ سەر كۆمۈش ئىنئام بېرىلىدىغانلىقى ھەققىدىكى ئېلان مەھەللىدىكى تۆت كىشىنىڭ قۇچىقى يەتمەيدى-غان قاپاق تېرەككە چاپلاندى ، بۇۋاي نەۋرىسىنى ئىملىدى . ئۇلار قاماق ، پالاقلىرىنى كۆتۈرۈپ دەريا تەرەپكە ماڭدى ، بۇۋاي دەر-يادا قېيىق ئۈستىدە قالدى ، نەۋرىسى قومۇشلۇققا كىرىپ ئىسقە-رىتتى . نۇزۇگۇم چىقىپ كەلدى .

ـــ ئېسەنمۇ سىز قىزىم ، يۈرۈڭ قاچايلى ، قانچە يىراققا كەتسىڭىز شۇنچە ياخشى .

ئۇ نۇزۇگۇمنى قېيىقتىكى نەرسە ـ كېرەكلەرنىڭ ئاستىغا يوشۇردى ، نەۋرىسى قارماقنى تۇتۇپ ئولتۇردى . بۇۋاي قېيىقنى ھەيدىدى . قېيىق دەريادا شىددەت بىلەن ئۇزۇشكە باشلىدى ،

ئۇلار دەريادا ئۇزاق ئۇزدى .

قېلىن ئورمانلىققا تۇتاش قىرغاققا كەلگەندە نۇزۇگۇم قىرغاقنى ئىما قىلدى .

ـــ مەن مۇشۇ يەرگە يوشۇرۇناي ئاتا ، ـــ دېدى ئۇ ئورمانلىقنى كۆرسىتىپ .

بوۋاي بېشىنى لىڭشىتتى . قېيىقنى قىرغاقتىن ئېپكەلدى ، نۇزۇگۇم قېيىقتىن چۈشتى .

ـــ رەھمەت ئاتا ، ئاتامغا ئوخشاش مېھرىبان ئىكەنلا .

ـــ ئاللا سېنى ئۆز پاناھىدا ساقلىسۇن قىزىم ، مەن بىر ھەپتىلەردىن كېيىن كېلىمەن .

بوۋاي قېيىقتىن نان ـ توقاچ ، سۈزمە قاتارلىق يېمەكلىكلەرنى ئېلىپ نۇزۇگۇمگە ئۇزاتتى . نۇزۇگۇم خىجىل بولۇپ قالدى .

ـــ ھېلىمۇ سىلىنى كۆپ ئاۋارە قىلدىم ئاتا .

ـــ تۇزۇت قىلما ، ئۆزۈگگە ئاگاھ بول قىزىم .

ـــ بولىدۇ ئاتا .

ئۇ ئورمانلىققا كىرىپ كەتتى .

نۇزۇگۇم ئورمانلىقلاردا ، تاغلاردا بىر ئايدىن ئارتۇق يۈشۇرۇندى ، سوغۇق قىش كەلدى . ئەمدى تاغو ـ دەشتلەردە جان ساقلىماق تەس بولدى ، نۇزۇگۇم سال بىلەن دەريادىن ئۆتۈپ كەلگ ئېتىز تەرەپكە يول ئالدى . ئېتىزلىقتا دۆۋە ـ دۆۋە مەگگەن سامانلار سوغۇق شامالدىن تىترىگەندەك شۇمشەرەپ تۇراتتى . نۇزۇگۇم دەريادىن بىر چۆگۈن سۇنى ئېلىپ ئېتىزلىققا ماگدى . دەريا‌غا يېقىنراق ئېتىزدىكى بىر دۆۋە مەگگەننىڭ قېشىغا بېرىپ يۇكۇندى . ئىككى تال كېسەكنى قويۇپ چۆگۈننى ئاستى . سا-

مان قالاپ چاي قاينـاتتى . خالتسىغا قارىدى ، نانىڭ پارچە ـ پۇراتلىرى قاپتۇ . بۇلار تۇگسە قانداق قىلار ، ئۇ مەكتەنلەرنىڭ ئارىسىنى تىنتىپ بىر مۇنچە بۇغداي باشاقلىرىنى تاپتى . ئۇنى ئۇ ۋۇلىدى ، يىرىك دانلارنى ئېتىكىگە چۇشۇرۇپ چۆگۈنگە سالدى . خامانلىقتا تېنەپ يۇرگەن قۇچقاچلاردىن بىر نەچچىنى باسماق قويۇپ تۇتۇۋالغانىدى ، ئۇلارنى يۇكۈزلاپ ، تازىلاپ ئۇنىمۇ بوۋاي بەرگەن مىس چۆگۈنگە سالدى . چۆگۈن قاينـاشقا ۋە بوغداي ۋە قـۇشقاچ گۆشىنىڭ شورپىسىنىڭ خۇشبۇي ھىدى تارقىلىشقا باشـلىدى .

ئۇ ئاكىسىنى خيال قىلدى ، بىچارە نېمە قىسمەتلەرنى كۆرۈۋاتىدىكىن . باقى چۆل ـ بايـاۋانلاردا مەنچىڭ چېرىكلىرىنىڭ ئەدىپىنى بېرىپ يۈرەمدىكىن ، ياكى بىرەر يەردە پىشكەللىككە ئۇچرىدىمىكىن .

نـۇزۇگـۇم كونا غەلۋۇرنىڭ قاسقىنىغا يۆگەپ باسماق قىلـغـان رومىلىنى يەشتى . ئۇنى مەكتەن ئۇستىگە داستىخان قىلىپ ســالدى ، خۇش پۇراق بۇغداي كۆجىسىنى ياغاچ تاۋاققا تۆكتى ، نۇزۇگۇم كىچىك چاغلىرىدا مومسى دېنى تېخى قاتمىغان سۈتلۈك بـۇغدايدىن كوجا ئاش دېگەن ئاشنى ئېتىپ بېرەتتى . بۇ ئاشقا چامغۇر ، پىياز ، لازا ، پەمىدۇر سالاتتى . سۈتلۈك بۇغداي دانلـرىنى سېلىپ ئەتكەن ئاش شۇنداق مەززىلىك بولاتتى . نۇزۇگۇم بۇ ئاشقا بۇغداي ئاش ، باشاق ئاش دەپ ئات قويۇۋالغانىدى ، ئۇ بۇنداق ئاشنى ئىچىشكە ئامراق ئىدى . ھازىر قازاندىكى بۇغدايلار پـىشتى . بىراق ، بۇنىڭدا چامغۇر ، پىياز ، لازا ، پەمىدۇر تۇز دېـگەن نەرسە يوق ئىدى ، شۇنداقتىمۇ بۇ ئاش نۇزۇگۇمنىڭ مۇزلاپ كەتكەن ۋۇجۇدىنى ئىسسىتتى . ئۇ ئاستا ناخشا ئېيتتى .

يالغۇز ياتتىم خاماندا ،
ئاش پىشۇردۇم ساماندا .
ئاجىز نۇزۇك جاڭگالدا ،
باقى يۇرەر قايادا .

قومۇشلۇق بولدى جايىم ،
بۆرى تۆلكە ھەمرايىم ،
مۇنداق ئېغىر كۈنلەردىن ،
قۇتقازغايمۇ خۇدايىم .

نۇزۇگۇم مەڭگەنلەرنىڭ ئارىسىغا يوشۇرۇنۇپ قارا قىشتىن ئامان ـ ئېسەن چىقىۋالدى .

نۇزۇگۇم قەشقەر تەرەپكە قاراپ تەلمۈردى ، بىراق قېچىپ كېتەلمىدى ، يول ـ يوللارغا چازىلار قۇرۇلۇپ ئۆتكۈنچى يولۇ-چىلار قاتمۇ قات تەكشۈرۈشلەردىن ئۆتەتتى ، شىمالىي شىنجاڭ-نىڭ شۇنچە كەڭ زېمىنى كىشىلەر ئۈچۈن تار بىر قەپەسكە ئايلانغانىدى .

مانجۇ چېرىكلىرى نۇزۇگۇمنى ئالتە ئاي ئىزدەپ تاغ ـ دەشتىلەرنى قىدىرىپ يۈرۈشتى ، كېيىن ئايغاقچىلاردىن بىرى قو-مۇشلۇقتىن چىقىۋاتقان ئىسنى كۆرۈپ قالدى ، ئۇ ئاۋۇال شەپە چىقارماي ئۇ يەرنى كۆزەتتى ، كېيىن باشقىلارغا خەۋەر بەردى . نەچچە يۈز چېرىك ئات چاپتۇرۇپ كېلىشتى . قومۇشلۇققا ئوت قويۇشتى ، نۇزۇگۇم ئالدىغا بىرىنچى بولۇپ كەلگەن ئايغاقچىنى خەنجەر بىلەن جەھەننەمگە ئۇزاتتى .

ئۇيغۇر خەلقنىڭ بۇ باھادىر قىزى مانجۇ چېرىكلىرى بىلەن قاتتىق ئېلىشتى .

نامەردنىڭ ھىيلە ـ مىكرىسىمۇ تولا بولىدۇ . ئۇلار بۇ كې-
يىكتەك چاققان تاغ يۈرەك قىزنى قولغا چۈشۈرەلمەسلىكىگە كۆزى
يېتىشتى . نەدىندۇر بېلىق توري تېپىپ كېلىشىپ قىزنىڭ ئۈس-
تىگە تور تاشلاشتى ، نۇزۇگۈمنى شۇنداق قىلىپ تۇتۇپ ئېلىش-
تى . نۇزۇگۈم بۇ نامەرد چۈپرەندىلەرنى مەنستمىدى . يول بويى
ناخشىسىنى ئېيتىپ ماڭدى .

مېنى تۇتۇش قەستىدە ،
ئوتنى قويدى قومۇشقا .
خاندىن بۇيرۇق چۈشۈپتۇ ،
سۇلۇن كۆزۈم ئويۇشقا .

كەپە قىلدىم ياۋانغا ،
چېرىك كەلدى داۋانغا .
جېنىم ئازلا قالغاندا ،
تۇتۇلدۇم مەن قاۋانغا .

مانجۇ چېرىكلىرى نۇزۇگۈمنى باغلاپ ئاتقا مىندۈرۈشتى ،
نۇزۇگۈم ئۆلتۈرگەن چېرىكلەرنىڭ ئۆلۈكلىرىنى ئاتلارغا ئار-
تىشتى . شەھەر تەرەپكە ئات چاپتۇرۇپ خەۋەرچى كەتتى . نۇ-
زۇگۈمنى ئېلىپ شەھەر تەرەپكە قاراپ يول ئېلىشتى .
نۇزۇگۈمنى يامۇلغا ئېلىپ كېلىپ قاماشتى . قوراللانغان
چېرىكلەر يامۇلنىڭ ئەتراپىغا مۇداپىئە سېپى تۈزدى . ئۇلار خەلق-
نىڭ قوزغىلىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەيتتى . نۇزۇگۈمنىڭ قولىغا
كويزا ، پۇتىغا كىشەن ، بوينىغا تاقاق سالدى . ئۇلار نۇزۇگۈمنىڭ
يامۇلنىڭ قاتمۇ قات تاملىرىدىن ئۆتۈپ ئەركىنلىككە چىقىشىدىن
ئەنسىرەيتتى . نوزۇگۈمنىڭ كارامەت باتۇرلۇقىنى ئاڭلىغان جاڭ-

جۇن نوزۇگۇمنى ئۆزى سوراق قىلدى .
ـــ ئىسمىڭ نېمە ؟
ـــ نوزۇگۇم .
ـــ سەن قەيەردىن ؟
ـــ مۇشۇ مۇقەددەس زېمىندىن .
ـــ دالاۋىيىنى سەن ئۆلتۈردۈڭمۇ ؟
ـــ شۇنداق .
ـــ سەن بىر قىز بالا ، چوقۇم شېرىكلىرىڭ بىلەن قىلغان گەپ ، شېرىكلىرىڭ كىملەر ؟
ـــ بىلمەيمەن .
ـــ راست گەپ قىل ، شېرىكلىرىڭنى ئېيتىپ بەرمىسەڭ كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرسىتىمەن .
ـــ قولۇڭدىن كەلگىنىنى قىل ياۋۇز . بۇگۈن ھوقۇق ، قورال ھەممىسى سېنىڭ قولۇڭدا . سەن بىز پۇقرالارنىڭ قېنىدىن دەريا ، كاللىسىدىن تاغلار ياسىدىڭ ، قان ـ تەرىمىزنى ئىچىپ ، ئۆزۈڭنى سەمرىتتىڭ .
ـــ شېرىكلىرىڭنى ئېيتساڭ ساڭا ھوقۇق ، ئەركىنلىك بېرىمەن ،
ـــ ھوقۇق ، ئەركىنلىك ساڭا مەڭگۈ باقىۋىدە ئەمەس . خارلانغان ئەل ئويغىنىدۇ ، چوقۇم بىر كۈن باش كۆتۈرۈپ چىقىدۇ . قەيەردە زۇلۇم كۆپ بولسا شۇ يەردە قوزغىلىشمۇ تېز بولىدۇ ، سەنلەرنىڭ تاجۇ تەختىڭنى خەلق ھامان غۇلىتىدۇ ، ساڭا چاشقان تۆشۈكى ساراي بولىدۇ .
ـــ بۇ خېلى گەپدان ئىكەنغۇ ، ئۇنىڭغا ئەركىنلىكنىڭ تەمىنى تېتىتىپ قويۇڭلار .
نوزۇگۇمنىڭ قولىنى ئارقىسىغا باغلاشتى . توم ئارقاندا

تورۇسقا ئاستى ، تاپىنىغا داغماللارنى يېقىشتى . نۇزۇگۇم بىر ئېغىز سۆز قىلمىدى . ئۇلار نۇزۇگۇمنى ئاسقۇدىن يەرگە چۈشۈردى ، قوللىرىنى قىسقاچ بىلەن قىستى . بارماقلىرىنىڭ سۆڭەكلىرى قىرسىلاپ سۇنغاندا نۇزۇگۇم هوشىدىن كەتتى . سوغۇق سۇ چېلەكلەپ بېشىغا قۇيۇلغاندا ئۇ هوشىغا كەلدى .

ـــ راستىڭنى ئېيت ، شېرىكلىرىڭ كىملەر ؟

نۇزۇگۇم لەۋلىرىدىن سىرغىغان قانىنى يەرگە تۈكۈردى ، قەددىنى روسلىدى ، يىراقلارغا نەزەر تاشلىدى . ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا كۈچ ـ قۇۋۋەت تولدى ، ئۇ جاراڭلىق ئاۋازدا خىتاب قىلدى :

ـــ مېنىڭ شېرىكلىرىم جاپاكەش خەلق .

جاڭجۇن ئۇنىڭ سۆزلىگىنىنى ئەيۋەشكە كېلىشكە باشلىغىنى دەپ چۈشەندى ئەتىمالىم سوئالنى داۋام ئەتتى .

ـــ ئۇلار نەدە ، نېمە ئىش قىلىدۇ ؟

نۇزۇگۇم كۈلۈمسىرىدى .

ـــ ئۇلار مۇشۇ زېمىندا ياشايدۇ . ئاشلىق تېرىيدۇ ، پاختا تېرىدۇ ، مال باقىدۇ ، خاڭ قازىدۇ ، سەنلەرنىڭ بالاخور تويماس نەپسىڭلارنى تويدۇرىدۇ . سەنلەرنىڭ كۈھىقاپتەك تولماس يانچۇقلىرىنى بايلىققا تولدۇرىدۇ .

ـــ نېمە دەيدۇ ماۋۇ .

تىلماچ نۇزۇگۇمنىڭ گەپلىرىنى تەرجىمە قىلىشتىن ئېيمەندى .

ـــ هە ئۇ ئىخرا قىلىۋاتىدۇ ، شېرىكلىرىم ئاشلىق تېرىدۇ دەيدۇ .

ـــ هە ، هە ، داۋاملىق سۆزلە ، ـــ دېدى جاڭجۇن جانلىنىپ .

ـــ سەنلەر ئۇلارنىڭ ئاخىرقى لوقمىسىنى ئېغىزدىن تارتىپ

ئېلىشتىك ، ئەمدى ئۇلارنىڭ ياشاش ھوقۇقىنىمۇ تارتىپ ئالماقچى ، سەن ئۇلارنىڭ ئۇرۇقىنى قۇرۇتۇپ بۇ زېمىنغا ئۆزۈڭ ئىگە بولماقچى ، سەن مەقسىتىڭگە يېتەلمەيسەن ، خەلق چوقۇم قوزغىلىدۇ ، سەنلەردىن قىساسىمىزنى ئالىدۇ .

جاڭجۇن تىلماچسىزمۇ نۇزۇگۇمنىڭ مۇددىئاسىنى چۈشەندى ، غەزەپتىن تىترەپ كەتتى ، قىساق كۆزلىرى تېخىمۇ قىسىلدى . توڭكاي چىشلىرى غىچىرلىدى .

— جاللات !

جاللاتلار يېتىپ كېلىشتى .

نۇزۇگۇم مەسخىرە كۈلكىسىنى كۈلدى ئاندىن جاراڭلىق ئاۋازدا ئېيتتى :

نۇزۇڭ قولۇم باغلاندى ،
ئۆلتۈرمەككە چاغلاندى .
قەشقەردىكى ئاتامنىڭ ،
يۈرەك باغرى داغلاندى .

بۇيرۇقىڭنى بەر جاللات ،
مېنى دارغا ئېسىشقا .
ئەل قىساسى مىنەلھەق ،
ساڭا يول يوق قېچىشقا .

مېنى دارغا ئاسقاندا ،
ئاگاھ بول ئۆز ئىشىڭغا .
روھىم گۈرزى ئۈمىد بولۇپ ،
بىر كۈن تېگەر بېشىڭغا .

شەھەرنىڭ شەرقىي قىسمىدىكى دۆڭ بۇگۈن ئادەم دېڭىزىغا ئايلاندى ، يول ـ يوللاردا دەۋرەپ كېلىۋاتقان ئادەملەر سان ـ ساناقسىز ئىدى . چىڭ لەشكەرلىرىنىڭ قورشاۋىدا قەپەسلىك ھارۋىدا كېلىۋاتقان نۇزۇگۈمنىڭ پۈتلىرى كىشەنلەنگەن ، قوللىرىغا كويزا ، بويىنىغا تاقاق سېلىنغانىدى . ئۇنىڭ گۈزەل جامالى سارغايغان ، قېيىن ـ قىستاق ، تاياق ـ توقماق زەربىدىن بەدەنلىرى تىتىلغان ، گۈللۈك كۆڭلىكى يارىلىرىغا چاپلىشىپ كەتكەنىدى . سۈمبۈل چاچلىرى بولسا چىگىشلىشىپ كەتكەنىدى . ئەكسىيەتچىلەر ئۇنىڭ قول ـ پۈتلىرىنى كىشەنلىگەن بىلەن ئۇنىڭ قەددىنى پۈكەلمىگەن ، ئاۋازىنى بوغالمىغانىدى ، ئۇ ناخشا ئېيتماقتا ئىدى :

سەل ئەمەستۇر ئاققانلار ،
بىزنىڭ تۆككەن يېشىمىز .
قانلىق قىلىچ دەستىدىن ،
كېسىلمەكتە بېشىمىز .

كۆيۈپ يانسۇن زالىملار ،
تاجۇ تەختى گۇم بولسۇن .
ئەركىنلىك دۈشمەنلىرى ،
يەر بىلەن يەكسان بولسۇن .

بۇ قىزغا مىڭلاپ كۆزلەر تىكىلگەن ، قىز ـ ئاياللارنىڭ قەلبىدىن بۇ جەسۇر ئار ـ نومۇسلۇق ، ئېپپەتلىك قىزغا ئاپىرىن ئالقىشلار ياغراتتى . ئۆز مىللىي غۇرۇرىنى ، ئېپپىتىنى ئۆز ھاياتى بىلەن قوغدىغان بۇ قەھرىمان ھەربىر ۋېجدان ئىگىسىنىڭ قەلبىدىن ئورۇن ئالماقتا ئىدى .

مويسىپتلار قىز ئۇچۇن دۇئا قىلىشاتتى .

چېرىكلەر نۇزۇگۈمنى ھارۇدىن چۇشۇرۇپ يەرگە تىزلاندۇرۇشتى ، ئۇنىڭ بويىندىكى تاقاق ، پۇت ـ قوللىرىدىكى كويزا ـ كىشەنلەر ئېلىپ تاشلاندى ، ئۇ خەلققە قاراپ ئۇچ قېتىم تەزىم قىلدى ، كېيىن قىبلىگە قاراپ دۇئا قىلدى ، كېيىن خەلققە قاراپ جاراڭلىق ئاۋازدا ناخشا ئېيتتى :

غەم بىلەن بېشىڭنى ئەگمە ،
بىزنى باسقان تۇن پۇتەر .
ئاخىرى قۇياش چىقار ،
بىزنى بەختلىك كۇن كۇتەر .

چېرىكلەر خەلقنى ھەرقانچە توسقىنى بىلەن خۇددى كەلكۇنگە بەرداشلىق بېرەلمىگەن شاخ ـ شۇمبىدەك سۇرۇلۇۋېرىپ مەيدان تارلىشىپ كەتكەنىدى . خەلقنىڭ دەۋرەپ كەتكىنىدىن لەشكەر بېشى ئەنسىرەپ قالدى . ئۇ دەررۇ قىلىچىنى ياندىن سۇغۇرۇپ نۇزۇگۈمنىڭ بويىنىغا چاپتى ، نۇزۇگۈمنىڭ بېشى دۇگىلەپ چۇشۇپ سۇمبۇل چاچلىرى يېيىلدى ، ئاھ ـ زارلار غەزەپلىك سادالار ئاسمانىنى چاڭ كەلتۇردى .

خەلق دولقۇندەك تۇرۇلۇپ چىڭ لەشكەرلىرىنىڭ ئۇستىگە يېپىلدى .

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تىز پۇكمەس باتۇر قىزى ، ئوت يۇرەك شائىرە نۇزۇگۇم ئۆزىنىڭ قىسقا لېكىن شانلىق ھاياتىنى ئەكسىيەتچى چىڭ ھۆكۇمرانلىرىنىڭ قولىدا ئاشۇنداق ئاياغلاشتۇردى .

چىڭ لەشكەرلىرىنىڭ يولىنى توسۇپ كېچىلەردە جەڭ قىلىپ يۇرگەن باقىنىڭ بىر نەچچە سەپدىشى ئاقسۇدا قولغا چۇشتى . باقى مارالبېشىغا قايتىپ ئادەم توپلىدى . ئۇن يىگىرمە ئوت

يۈرەك باتۇر يىگىتلەر ئاتلىنىپ ئاقسۇدا قولغا ئېلىنىپ تۇتۇۋېلىش ئۇرنىدا ياتقان يىگىتلەرنى تۇرمىگە قامالغىچە قوتقۇزۇۋېلىش ئۈچۈن يولغا ئاتلاندى . كېچىلەپ يول يۈرۈپ كېچىسى تۇتۇۋېلىش ئۇرنىغا يېتىپ باردى . بىر نەچچە كۈن ئەتراپنى كۆزەتتى . مەھبۇسلار بىر قەۋەتلىك ئۆيگە قامالغانىدى . ئارىدىن تام تېشىدىغانلار چىقىپ قالدى .

ئۆگزىدىكى قاراۋۇلنى باقى جىمقتۇردى ، ئۆگزىنى تام تېشەرلەر تەشتى . ئۇلار بايلارنىڭ ، خانلارنىڭ سارايلىرىنىڭ تام ـ تورۇسلىرىنى تېشىپ پىشىپ كەتكەنىدى ، ئارغامچا چۈشۈرۈپ يەتتە مەھبۇسنى قوتۇلدۇرۇپ چىقتى . بايلارنىڭ ئېغىلىنىڭ كەينىنى تېشىپ ئاتلارنى چىقىرىپ ئېگەرلەشتى ، كۆچارغا بېرىپ مۇزات ئارقىلىق ئىلىغا يۈرۈپ كەتتى .

نۇزۇك ياڭرىم ئامانمۇ ،
رەڭگىرويى سامانمۇ .
نۇزۇگۈمغا چاڭ سالغان ،
مانجۇ بېگى قاۋانمۇ .

ئاتلارنى توقۇپ قويدۇم ،
پۇرسەت كۈتۈپ ياتارمەن .
چۈشكەن چاغدا قاراڭغۇ ،
سېنى چوقۇم تاپارمەن .

ئۇلار ئىلىغا يېتىپ كېلىپ يېرىم كېچىدە دەڭگە چۈشتى . تاڭ يورۇماستا دەڭدىن چىقىپ چوڭ يولتۇز يېزىسىغا ئاتلاندى ، يولدا شەھەردىن قايتقان بازارچىلارنىڭ پاراڭىدىن نۇزۇگۈمنىڭ جاللاتلارنىڭ قولىدا ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇرغانلىقىنى ئاڭلىدى . باـ

قىنىڭ رەڭگى سارغىيىپ ، پۈتۈن ۋۇجۇدى تىترەپ كەتتى . ئاخىرى چوڭ يۇلتۇزغا بېرىپ شىسەن دالىسىنىڭ ھەممەتلىك قورۇسىغا ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈۋەتتى . كېيىن شەھەرگە قايتىپ كۈندۈزلىرى يوشۇرۇنۇپ يۈردى . كەچلىرى يول توسۇپ سوتچى سوراقچى ، لەشكەر بېشى ، يايىۋ دېگەنلەرنىڭ جاجىسىنى بېرىپ يۈردى . چوڭ ئەمەلدارلار ، مانجۇ بەگلىرى ، بۇ بىر توپ « بۇلاڭچىلار » نىڭ دەستىدىن كېچىسى ئۇيقۇسىمۇ خاتىرجەم ياتالماي-دىغان ، تالاغا چىقالمايدىغان بولۇپ قېلىشتى .

باقى نۇزۇگۇمنىڭ جەستىنى گۈل ـ گىياھلار بىلەن قاپلانغان تاغ باغرىغا دەپنە قىلدى ، بىر ئەسىردىن بېرى نۇرغۇن ھۆكۈمەت ئالماشتى . خەلق دۈشمەنلىرى جەھەننەمگە راۋان بولدى ، ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرى ، نەپرەتلىك نامى توپا ـ چاڭدەك بېسىقتى .

ئەمما نۇزۇگۇمنىڭ نامى ئەل قەلبىدىن ئۆچمىدى ھەم مەڭگۈ ئۆچمەيدۇ .

1998 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى .

بۇ ئەسەردىكى قوشاقلار خەلق داستانى « نۇزۇگۇم » دىن ئېلىندى .

مەسئۇل مۇھەررىرى : تۇرنىسا ھەسەن
مەسئۇل كوررېكتورى : ئارزۇگۈل كېرىم
مۇقاۋىسىنى لايىھىلىگۈچى : ئەكبەر سالىھ

سەھەردە كۆرگەن چۈش

ئاپتورى : تۇرسۇنئاي ھۇسەيىن
*
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۇرۇمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 №)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ چاڑۇچىلىق باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى : 1092×787 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى : 5.5 قىستۇرما ۋاراقى : 2
2001 ـ يىل 9 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2001 ـ يىل 9 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى : 1 — 3,000
ISBN7—228—06590—5/I • 2426
باھاسى : 8.00 يۈەن

封面设计：艾克拜尔·萨里

ISBN 7-228-06590-5
I·2426（民文）定价：8.00元

ISBN 7-228-06590-5

9 787228 065905 >